

MARTA PRZYGODA-MILCZAREK

CHOPIN

W BROCHOWIE

BROCHÓW 2025

CHOPIN

W BROCHOWIE

MARTA PRZYGODA-MILCZAREK

CHOPIN

W BROCHOWIE

BROCHÓW 2025

Do projektu graficznego okładki wykorzystano:

- Portret Fryderyka Chopina z faksymile jego podpisu, według obrazu Ary Scheffera, Narodowy Instytut Fryderyka Chopina, nr inw. M/1225.
- Archiwalne zdjęcie kościoła w Brochowie sprzed zniszczeń I wojny światowej, fot. Instytut Historii Sztuki Uniwersytetu Jagiellońskiego, cyfrowa kopia ze zbiorów Parafii w Brochowie.
- Fragment aktu urodzenia Fryderyka Chopina z *Akta urodzenia, małżeństw, zeyścia 1810 r.* ze zbiorów Archiwum Diecezjalnego w Łowiczu.

Wydawca:

Stowarzyszenie “Konfraternia św. Rocha”

Janów 34

05-088 Brochów

<https://e-sochaczew.pl/konfraternia>

Projekt graficzny:

Marta Przygoda-Milczarek

Copyright © Marta Przygoda-Milczarek, 2025

Copyright © Stowarzyszenie “Konfraternia św. Rocha”, 2025

Wszelkie prawa zastrzeżone. Niniejsza publikacja jest objęta ochroną prawa autorskiego. Zabronione jest kopiowanie, rozpowszechnianie, udostępnianie oraz wykorzystywanie całości lub części niniejszej publikacji w jakiegokolwiek formie bez pisemnej zgody Autora i Wydawcy. Naruszenie praw autorskich stanowi przestępstwo i może skutkować odpowiedzialnością cywilną i karną.

ISBN 978-83-973589-0-4 (PDF)

*Książka została wydana z okazji
215. rocznicy chrztu Fryderyka Chopina
w kościele w Brochowie*

Proboszczom brochowskim - strażnikom pamięci
i świadkom niezwykłych wydarzeń.

SPIS TREŚCI

07	Słowo wstępne
<hr/>	
08	Wstęp
<hr/>	
12	Wykaz skrótów
<hr/>	
15	Brochów za czasów Chopinów
<hr/>	
29	Ślady Chopinów w Brochowie
<hr/>	
43	Chrzest
<hr/>	
58	Daty urodzenia
<hr/>	
66	Brochowska świątynia Chopina w gruzach XX w.
<hr/>	
74	200 lat Fryderyku!
<hr/>	
82	Zakończenie
<hr/>	
83	Spis ilustracji
<hr/>	
87	Bibliografia
<hr/>	

SŁOWO WSTĘPNE

Postawiono bardzo śmiałą tezę o głębokich związkach Fryderyka Chopina z Brochowem. Aby ją udowodnić, pani dr Marta Przygoda – Milczarek podjęła się żmudnej pracy badawczej. Jestem przekonany, że dzięki jej staraniom, w pełni poznamy wszystkie aspekty życia Chopina związane z parafią brochowską – od ślubu rodziców, przez narodziny i chrzest, aż po wpływ kompozytora na historię XX i XXI w., w tej miejscowości.

Z niecierpliwością oczekuję na publikację, licząc na to, że znajdzie się w niej również miejsce dla moich szanownych poprzedników, którzy jako proboszczowie parafii św. Jana Chrzciciela i św. Rocha w Brochowie przyczynili się do rozpowszechnienia informacji o narodzinach i chrzcie jednego z najwybitniejszych Polaków.

Jeśli o związkach z Chopinem mogą mówić miejsca, gdzie spędzał wakacje czy leczył się, to tym bardziej znaczące są te, gdzie rozpoczęło się jego życie. Brochów to nie tylko miejsce chrztu, ale także ważny punkt na mapie życia i twórczości kompozytora.

Z niecierpliwością będę śledził kolejne rozdziały tej publikacji. Wierzę, że w przyszłości doczeka się ona tradycyjnego wydania książkowego, które pozwoli jeszcze szerszemu gronu czytelników poznać tę fascynującą historię.

Życzę Autorce powodzenia w dalszych badaniach i tworzeniu tej niezwyklej narracji.

ks. Paweł Olszewski
proboszcz parafii w Brochowie

WSTĘP

Fryderyk Chopin towarzyszy mi od zawsze. Zarówno moje pochodzenie, jak i miejsce zamieszkania sprawiły, że od najwcześniejszych lat otaczała mnie atmosfera jego twórczości i życia. Zawsze uważałam za zaszczyt fakt, że mogłam zostać ochrzczona w tym samym kościele, co on. Nie wiem też, na ile przypadkowo, a na ile świadomie, moi rodzice wybrali datę moich imienin na 22 lutego, czyli na dzień urodzin Fryderyka Chopina, widniejący w brochowskich aktach metrykalnych.

Szkoły, do których uczęszczałam – Szkoła Podstawowa w Brochowie i Liceum Ogólnokształcące w Sochaczewie – miały za patrona Fryderyka Chopina. Do dziś pamiętam patio brochowskiej podstawówki, gdzie na dużej, otoczonej zielenią sztaludze (na patio zawsze znajdowało się mnóstwo różnorodnych roślin doniczkowych) stała kopia słynnego portretu Chopina pędzla Eugène'a Delacroix (wykonana dla szkoły przez Joannę Rosiecką z Konar, z domu Miklaszewską). Przekraczając próg szkoły, zawsze witał nas wizerunek Fryderyka Chopina. W dzieciństwie robiło to na mnie ogromne wrażenie. Jednak nauka w placówce, w miejscowości związanej z rodziną Chopinów, stanowiła pewne zobowiązanie. Co roku szkoła organizowała konkursy poświęcone życiu i twórczości kompozytora, zawsze w rocznicę chrztu Chopina w brochowskim kościele, czyli 23 kwietnia – w dniu patrona. Ta tradycja jest kontynuowana do dziś. Być może dlatego, jako dorosła osoba, pamiętam poszczególne utwory Fryderyka Chopina, a jego biografia i osiągnięcia nie są mi obce.

Ta dość wyjątkowa relacja przybrała formę tej książki. Oczywiście, warto zadać sobie pytanie, co jeszcze – poza tym, co już odkryto i opublikowano na temat Chopina – można o nim napisać. Wszak na całym świecie istnieje wiele publikacji, zarówno naukowych, jak i popularnonaukowych, poświęconych życiu Chopina. Ale czy istnieje książka, która ukazywałaby związki jego rodziny z Brochowem? Miejscem ślubu jego rodziców i siostry, a wreszcie miejscem jego chrztu? Podjęłam to ryzyko i postanowiłam zgromadzić w jednym miejscu ową aurę, która otaczała mnie przez całe życie.

Ostatecznym bodźcem i zarazem inspiracją do stworzenia niniejszej publikacji stał się mój wykład zatytułowany *Chopin w Brochowie: spacer śladami geniuszu*, który wygłosiłam 2 października 2024 r. w Domu Urodzenia Fryderyka Chopina i Parku w Żelazowej Woli. Wydarzenie to odbyło się w ramach spotkań organizowanych przez Stowarzyszenie *Nasz Zamek* pod hasłem *Z dziejów ziemi sochaczewskiej*. Uznałam, że szkoda byłoby zaprzepaścić zgromadzony materiał oraz koncepcję samej prezentacji. W ten sposób podjęłam decyzję o napisaniu książki.

Aby usystematyzować zgromadzony materiał, własne analizy i przemyślenia, książkę podzielono na trzy główne części tematyczne. Pierwsza przedstawia tło historyczne przełomu XVIII i XIX w., z naciskiem na obszar ówczesnego powiatu sochaczewskiego. Jej celem jest ukazanie specyfiki czasów, w których przyszło żyć Chopinom w Żelazowej Woli i Brochowie.

WSTĘP

Następnie, na podstawie zachowanych źródeł, takich jak XIX – wieczne akta metrykalne parafii Brochów, przedstawione zostaną okoliczności pobytów Chopinów w tej miejscowości. Obok powszechnie znanych dokumentów związanych z Brochowem, czyli aktu ślubu rodziców Fryderyka Chopina oraz aktu małżeństwa jego siostry Ludwiki z Józefem Kalasantym Jędrzejewiczem, zaprezentowane zostaną również mniej znane zapisy, w których Chopinowie figurują jako świadkowie lub rodzice chrzestni.

Trzeci blok tematyczny poświęcony jest Fryderykowi Chopinowi, a konkretnie przyjęciu przez niego chrztu w kościele w Brochowie oraz kwestii daty urodzenia, wynikającej z zapisów w tamtejszych księgach metrykalnych. Na podstawie dostępnych opracowań i analiz podjęto próbę rekonstrukcji przebiegu wydarzeń z 23 kwietnia 1810 r. oraz powiązanych z tym zagadnień, takich jak chrzest z wody czy sprawa dwóch ojców chrzestnych Fryderyka Chopina. W tej części zamieściłam również własne analizy i spostrzeżenia, będące rezultatem badań nad brochowskimi księgami metrykalnymi.

W tym bloku tematycznym poruszana jest również kwestia, dotychczas szeroko dyskutowanej, daty urodzenia Fryderyka Chopina w świetle zapisów, dokonanych lub pominiętych przez duchownych, w okresie pobytu rodziny Chopinów na terenie powiatu sochaczewskiego. Kwestia ta opiera się na rozważaniach dotyczących możliwej rocznej i dziennej daty przyjścia na świat Fryderyka Chopina.

Ostatni blok tematyczny poświęcony jest kościołowi w Brochowie oraz jego burzliwym dziejom w XX w. – od zniszczeń w okresie I wojny światowej po gruntowny remont przeprowadzony w latach 2007 – 2009. Dwa rozdziały tej części pracy podejmują próbę odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób powiązania rodziny Chopinów z Brochowem mogły oddziaływać na współczesne losy świątyni oraz czy do dzisiaj przetrwały pamiątki najściślej związane z wydarzeniami z lat 1806 – 1832 (od ślubu Mikołaja Chopina z Justyną Krzyżanowską do zaślubin ich córki Ludwiki). Trzeba jednak zaznaczyć, że oba te zagadnienia zostały tu jedynie zarysowane. W rzeczywistości zasługują one na odrębne opracowanie, o czym świadczy zebrany przeze mnie materiał.

Aby uzupełnić narrację, nie odrywając się od głównego wątku, wplotłam dodatkowe tematy, które pozwolą lepiej zrozumieć omawiane zagadnienie. Dlatego też podczas lektury można natknąć się na takie kwestie, jak wspólne dziedzictwo Marylskich i Chopinów w Brochowie i Warszawie, życie w Żelazowej Woli w czasach Chopinów oraz biografie osób związanych z pobytami Chopinów w Brochowie. Wybierając biografie, kierowałam się ich bezpośrednim związkiem z Brochowem w analizowanym okresie. Z tego powodu szerzej omówiłam postacie księży Kacpra Jarkiewicza i Tomasza Bielawskiego, ówczesnych proboszczów brochowskich, oraz Annę Wiesiołowską, matkę chrzestną Fryderyka Chopina. Wyjątkiem może być Fryderyk Skarbek, którego postać wydała mi się na tyle interesująca, że

WSTĘP

postanowiłam poświęcić jej więcej uwagi. Z rozmysłem pominęłam niektóre osoby, gdyż zasługują na odrębne opracowanie, które być może powstanie w przyszłości (dotyczy to między innymi ks. Jana Duchnowskiego).

Podczas pracy nad książką korzystałam z uznanych i cenionych publikacji poświęconych Fryderykowi Chopinowi, które zostały starannie uwzględnione w bibliografii. Przyznaję, że największe wyzwanie stanowił rozdział dotyczący chrztu Chopina w Brochowie oraz wynikających z tego niejasności związanych z datą jego urodzenia. Choć istnieje wiele interesujących opracowań i artykułów na ten temat, ze względu na ich obfitość zdecydowałam się ograniczyć do kilku najbardziej znanych i rzetelnych. Nieocenioną pomocą w pracy nad tym rozdziałem okazały się teksty Piotra Mysłakowskiego i Andrzeja Sikorskiego oraz zmarłego Henryka F. Nowaczyka. Niezwykle wartościowa była również bliska memu sercu książka Marioli Wojtkiewicz pt. *Żelazowa Wola. Dzieje domu Chopina* (Warszawa 2010). Muszę w tym miejscu wspomnieć, że zbiór artykułów Henryka Nowaczyka, wydany w 2013 roku przez Narodowy Instytut Fryderyka Chopina i zredagowany przez Piotra Mysłakowskiego, o pięknym tytule *Chopin w podróży. Glosa do biografii*, jest jedną z najważniejszych pozycji chopinowskich w mojej biblioteczkę. Otrzymałam ją w 2018 r. w darze od Domu Urodzenia Fryderyka Chopina i Parku w Żelazowej Woli jako podziękowanie za udział w wydarzeniu *Urodziny Paderewskiego* i obecnie ma dla mnie wartość sentymentalną.

Pracując nad książką, nieocenionym wsparciem okazały się biblioteki cyfrowe oraz oficjalne serwisy poświęcone Fryderykowi Chopinowi, udostępniające materiały w domenie publicznej. W tym miejscu warto wspomnieć o *Polonie*, cyfrowej bibliotece Biblioteki Narodowej w Warszawie, a także o *Mazowieckiej Bibliotece Cyfrowej*. Niezwykle przydatne były również kolekcje *Cyfrowego Muzeum Narodowego w Warszawie* oraz regularnie odwiedzany przeze mnie serwis *szukajwarchiwach.pl*, zapewniający dostęp do baz polskich archiwów państwowych. Niemniej jednak, kluczowe znaczenie miał dla mnie serwis Narodowego Instytutu Fryderyka Chopina pod nazwą *Dziedzictwo Chopinowskie* w otwartym dostępie. Stanowi on bezcenne źródło archiwaliów dotyczących wszelkich aspektów życia Fryderyka Chopina, co umożliwiło mi, w ramach dostępu do domeny publicznej, zamieszczenie w książce wielu interesujących materiałów związanych z omawianą tematyką. Nieocenionym wsparciem okazał się także inny serwis Narodowego Instytutu Fryderyka Chopina, *Chopin*, zawierający chopinowską bazę korespondencji, słownik biograficzny oraz biografię Fryderyka Chopina. Podczas pracy nad książką korzystałam ponadto z cyfrowych zasobów fotograficznych archiwum parafialnego w Brochowie, jak również z moich prywatnych zbiorów.

Od urodzenia aż do 2023 r. miałam zaszczyt i przyjemność dzielić życie, a następnie współpracować z jedną z najbardziej fascynujących i wyjątkowych osób, jakie spotkałam – księdzem prałatem Janem Zielińskim. Pełnił on funkcję proboszcza brochowskiego od 1984 do 2015 r. To właśnie dzięki ks. Janowi mam przywilej posiadania cyfrowych kopii

WSTĘP

brochowskich ksiąg metrykalnych z lat 1767 – 1901, które stanowiły fundament mojej pracy doktorskiej i są nadal podstawą moich badań nad dziejami gminy Brochów. Po przejściu na emeryturę w 2015 r. ks. Jan sukcesywnie przekazywał mi swoje prywatne materiały dotyczące kościoła w Brochowie, mówiąc przy tym: *Pani na pewno lepiej je wykorzysta*. W kilku teczkach otrzymałam liczne kserokopie materiałów i notatki, które posłużyły między innymi do opracowania koncepcji rewitalizacji kościoła w latach 2007 – 2009. Właśnie w tych materiałach, ku mojemu zdumieniu, odnalazłam odezwę księdza Czesława Oszkiela do Polonii Amerykańskiej, mającą na celu zachęcenie jej do przekazywania datków na odbudowę brochowskiej świątyni po I wojnie światowej.

Założyłam, że książka ma charakter popularnonaukowy, a nie naukowy, dlatego też zrezygnowałam w niej z przypisów. Wszystkie wykorzystane publikacje, artykuły, źródła, ilustracje, grafiki, obrazy i mapy zostały umieszczone w bibliografii. W przypadku ewentualnego wydania drukiem, moja książka będzie wymagała uzupełnienia o wspomniany aparat krytyczny.

Ostatecznie chciałbym podkreślić, że celem tej książki jest upowszechnienie wiedzy o wczesnych latach życia Fryderyka Chopina w powiązaniu z historią jego rodziny w Brochowie. Wyrażam nadzieję, że oprócz wszystkich zainteresowanych tą tematyką, po publikację sięgną zwłaszcza mieszkańcy gminy Brochów. Ufam, że po jej przeczytaniu, podobnie jak ja, z dumą i przekonaniem będą mówić, że zostali ochrzczeni w tym samym kościele co Fryderyk Chopin.

WYKAZ SKRÓTÓW

- ADŁ – Archiwum Diecezjalne w Łowiczu
- APB – Archiwum Parafialne w Brochowie
- APGM – Archiwum Państwowym w Warszawie Oddział w Grodzisku Mazowieckim
- APŁ – Archiwum Państwowe w Łodzi
- BN – Biblioteka Narodowa
- CMN – Cyfrowe Muzeum Narodowe w Warszawie
- IHSUJ – Instytut Historii Sztuki Uniwersytetu Jagiellońskiego
- ISPAN – Instytutu Sztuki Polskiej Akademii Nauk w Warszawie
- NIFC – Narodowy Instytut Fryderyka Chopina
- UW – Uniwersytet Warszawski

CHOPIN: SPACER ŚLADAMI GENIUSZU

1–3. Książka *Chopin w Brochowie* powstała na kanwie spotkań Stowarzyszenia *Nasz Zamek* pod tytułem *Z dziejów ziemi sochaczewskiej*. Spotkania te, organizowane w 2024 r. w Domu Urodzenia Fryderyka Chopina i Parku w Żelazowej Woli, odbywały się w ramach cyklu wykładów *O Chopinie przy kawie*. Celem spotkań *Z dziejów ziemi sochaczewskiej* jest przybliżanie i popularyzowanie lokalnej historii oraz propagowanie wiedzy na temat ziemi sochaczewskiej – dawnej jednostki administracyjnej w I Rzeczypospolitej, której tradycje kontynuuje obecny powiat sochaczewski (fot. M. Kazur, NIFC).

DZIEDZICTWO CHOPINA W MURACH SZKOŁY

Szkoła Podstawowa
im. Fryderyka Chopina
w Brochowie

ŚWIADECTWO SZKOLNE

Marta Przygoda
urodzona dnia *29 grudnia* 19*86* r.
w *Warszawie* woj.
uczęszczała a. w roku szkolnym 19*94/95*
do klasy *drugiej* (słownie)

..... Szkoły Podstawowej

Nr im.

w *Brochowie* woj. *stoł. warszawskie*
Uchwałą Rady Pedagogicznej z dnia *16 czerwca* 19*95* r.
otrzymała a. promocję

do klasy *trzeciej* (słownie)

Brochów, dnia *23 czerwca* 19*95* r.

Nr *21*

ŚWIADECTWO SZKOLNE W BROCHOWIE
DYREKTOR
Elżbieta Gajda
(imię, podpis)

MEN-112

ŚWIADECTWO SZKOLNE

Marta Przygoda
urodzona dnia *29 grudnia* 19*86* r.
w *Warszawie* woj.
uczęszczała a. w roku szkolnym 19*95/96*
do klasy *trzeciej* (słownie)

..... Szkoły Podstawowej

Nr im. *Fryderyka Chopina*

w *Brochowie* woj. *stoł. warszawskie*
Uchwałą Rady Pedagogicznej z dnia *17 czerwca* 19*96* r.
otrzymała a. promocję

do klasy *czwartej* (słownie)

Brochów, dnia *21 czerwca* 19*96* r.

Nr *21*

ŚWIADECTWO SZKOLNE W BROCHOWIE
DYREKTOR
Elżbieta Gajda
(imię, podpis)

MEN-112

4 – 7. Szkoła Podstawowa w Brochowie nie mogła mieć innego patrona. Od 17 października 1995 r. dumnie nosi imię *Fryderyka Chopina*. Placówka kontynuuje tradycje chopinowskie w gminie Brochów, pielęgnując pamięć o swoim patronie. Święto szkoły obchodzone jest corocznie 23 kwietnia, w dniu chrztu Fryderyka Chopina, który miał miejsce w brochowskim kościele. Na dole znajdują się świadectwa autorki: po lewej stronie świadectwo z 23 czerwca 1995 r., jeszcze bez imienia *Fryderyka Chopina*, a po prawej świadectwo z 21 czerwca 1996 r., już z imieniem *Fryderyka Chopina* (fot. M. Przygoda – Milczarek).

BROCHÓW ZA CZASÓW CHOPINÓW

Jaki był Brochów i sama Europa w czasach, kiedy rodzina Chopinów przemierzała piaszczyste mazowieckie drogi, aby dotrzeć do parafialnego kościoła nad Bzurą?

Zanim rozpoczniemy, warto zastanowić się, gdzie dokładnie znajduje się miejsce chrztu Fryderyka Chopina. Brochów to wieś usytuowana w centralnej Polsce, w województwie mazowieckim, w powiecie sochaczewskim i gminie Brochów. Region ten obfituje w lasy, co czyni go atrakcyjnym miejscem dla miłośników przyrody. Bliskość Puszczy Kampinoskiej wpływa na specyficzny klimat oraz bogactwo różnorodnych gatunków roślin i zwierząt. Najbliższym większym miastem jest Sochaczew, które stanowi siedzibę powiatu. To tam mieszkańcy Brochowa często udają się na zakupy czy do urzędów. Warszawa, stolica Polski, znajduje się w stosunkowo niedalekiej odległości, około 65 km na wschód od Brochowa. Dojazd do tej wsi możliwy jest zarówno komunikacją publiczną (autobusy), jak i własnym środkiem transportu. Dobrze rozwinięta sieć dróg lokalnych łączy Brochów z sąsiednimi miejscowościami oraz większymi ośrodkami miejskimi.

8–9. Fragment Mappy szczególnej województwa rawskiego: zrzędzona z innych wielu mapp miejscowych tak dawniej iak i swiezo odrysowanych tudzież goscincowych i niewątpliwych wiadomości wszystko według reguł geograficznych i obserwacji astronomicznych Karola de Perthées (1740 – 1815), prezentujący ziemię sochaczewską, [Paris : s.n.], 1806 (ze zbiorów BN, sygn. ZZK 3 831). Powyżej zbliżenie z Brochowem i Żelazową Wolą (Wola Żelazna).

Ponad 200 lat temu Brochów znajdował się w granicach ziemi sochaczewskiej, będącej dawną jednostką terytorialną I Rzeczypospolitej, która w latach 1476 – 1793 wchodziła w skład województwa rawskiego. W wyniku II rozbioru, w 1793 r., Brochów został włączony do zaboru pruskiego (prowincja Prus Południowych, departament piotrkowski, powiat sochaczewski). Po III rozbiorze Prusacy przeprowadzili nowy podział administracyjny, w wyniku którego Brochów pozostał w prowincji Prus Południowych, ale organizacyjnie podlegał departamentowi warszawskiemu w powiecie sochaczewskim. Administracja pruska zniknęła z Mazowsza w latach 1806 – 1807, ustępując miejsca administracji francuskiej, która przybyła po zwycięstwach Napoleona pod Jeną i Auerstedt (14 października 1806 r.). W konsekwencji, od 1806 do 1813 r., Brochów stał się częścią utworzonego przez Napoleona Księstwa Warszawskiego (departament warszawski, powiat sochaczewski). Najważniejsze wydarzenia związane z bytnością rodziny Chopinów w Brochowie miały miejsce w epoce napoleońskiej (1799 – 1815), w czasach Księstwa Warszawskiego, które dawało zniewolonemu narodowi polskiemu namiastkę wolności.

10–11. Departament warszawski na Mappie Księstwa Warszawskiego: dziesięć departamentów podzielonych w sto powiatów [...], Kraków: [s.n.], 1811 (ze zbiorów BN, sygn. ZZK 1 664).

O burzliwym okresie ślubów i chrztów w życiu rodziny Chopinów

Wojna francusko – pruska w latach 1805 – 1806 zapoczątkowała nowy rozdział w historii Brochowa i Mazowsza. Na początku listopada 1806 r. Francuzi zajęli Wielkopolskę, jednak armia Napoleona napotkała nowego przeciwnika – armię rosyjską. Około 50 000 żołnierzy rosyjskich, dowodzonych przez Leontija Leontijewicza Benningsena (1735 – 1826), wkroczyło na Mazowsze 1 listopada 1806 r. Ich oddziały zwiadowcze znajdowały się już wtedy na linii Bzury, w okolicach Sochaczewa i Łowicza. Ostateczny cios Rosjanom zadał francuski korpus Joachima Murata (1767 – 1815), który 26 listopada 1806 r. zmusił ich do wycofania się. Francuzi wkroczyli do Sochaczewa, a następnego dnia, 27 listopada 1806 r., zajęli opuszczoną przez Prusaków Warszawę. W miarę upływu czasu, z terenów II i III rozbioru utworzono Księstwo Warszawskie. Zasady ustroju oraz funkcjonowania centralnych organów i administracji lokalnej zostały usankcjonowane w Konstytucji z 22 lipca 1807 r., która została nadana Księstwu przez Napoleona.

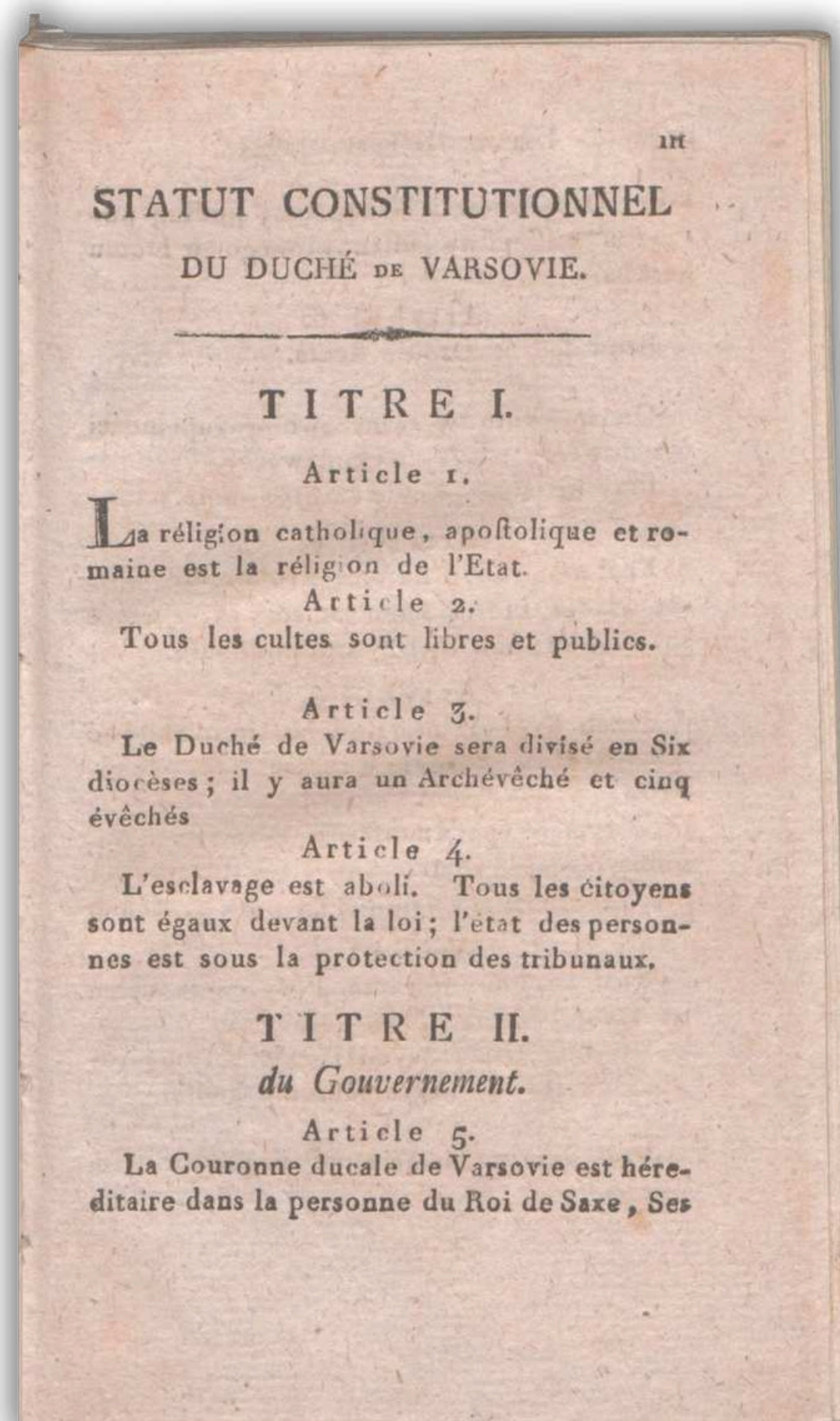
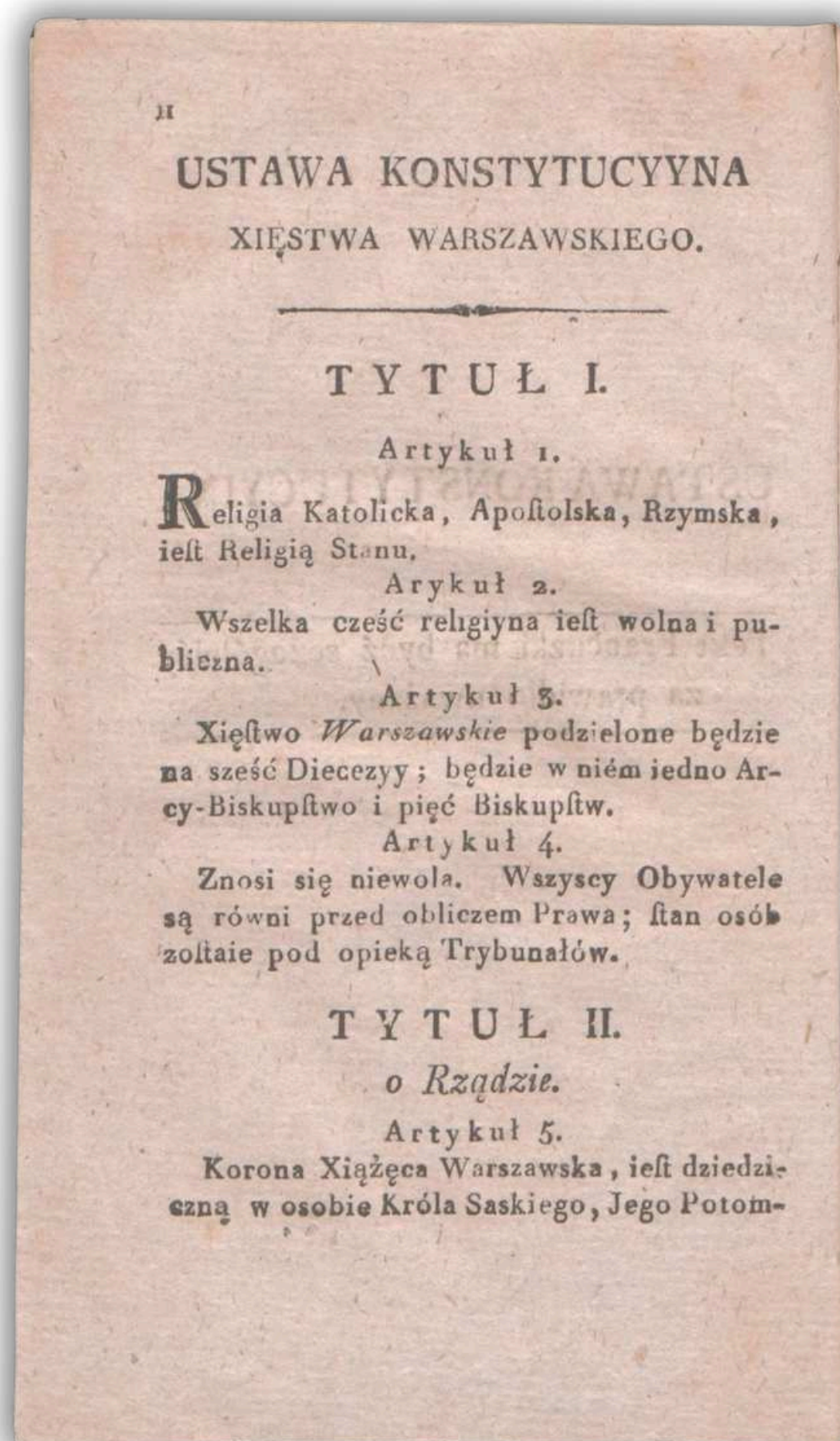
Nastanie francuskiego porządku nie przyniosło jednak oczekiwanego wytchnienia. Dwa lata po triumfalnym wkroczeniu Francuzów do Warszawy, na horyzoncie pojawiło się nowe zagrożenie – wybuch wojny Francji z Austrią. Austriacy przekroczyli granice Księstwa Warszawskiego 14 kwietnia 1809 r., docierając nad Pilicę pod Nowym Miastem. 24 kwietnia 1809 r. wojska austriackie wkroczyły do Warszawy i próbowały przekroczyć brzońską linię Wisły. W celu odcięcia zachodnich departamentów Księstwa, Austriacy zaatakowali Toruń, kierując się przez Błonie i Sochaczew, do którego dotarli 7 maja 1809 r.

Po niepowodzeniach pod Toruniem austriackie siły zaczęły się koncentrować, aby uderzyć na wojska Księstwa Warszawskiego. W tym czasie w Sochaczewie miał stacjonować podpułkownik Alexander Illessy z 1. szwadronem huzarów palatyńskich, którego zadaniem było nie tylko okupowanie zdobytych terytoriów Księstwa, ale także osłona dolnego brzegu Bzury. Wysiłki Illessiego okazały się daremne, gdyż 1 czerwca 1809 r. wojska generała Henryka Dąbrowskiego przepłynęły się przez Bzurę pod Sochaczewem i zajęły miasto. W nocy z 2 na 3 czerwca 1809 r. austriackie oddziały otrzymały rozkaz odwrotu z terytoriów Księstwa.

Wojnę zakończył pokój w Schönbrunn, który został podpisany 14 października 1809 r. Na mocy tego traktatu ziemie trzeciego zaboru austriackiego zostały włączone do Księstwa Warszawskiego. Choć okres okupacji austriackiej trwał jedynie nieco ponad półtora miesiąca, pozostawił trwałe ślady w powiecie sochaczewskim. Austriacy nałożyli na mieszkańców bezwzględne kontrybucje wojskowe i bezmyślnie niszczyli mienie, co negatywnie wpłynęło na rozwój tej części Mazowsza.

12. 19 kwietnia 1809 r. wojska polskie pod Raszynem stawiały zaciekle opór przeważającym siłom austriackim. Obraz *Śmierć Cypriana Godebskiego pod Raszynem* z 1855 r. pędzla Januarego Suchodolskiego (1797 – 1875) ze zbiorów CMN, nr inw. MP 3813 MNW.

13 – 14. Pierwsze artykuły *Ustawy Konstytucyjnej Xięstwa Warszawskiego* z tłumaczeniem francuskim (*Dziennik Praw*, T. 1, nr 1 ([1807/1809], Warszawa: [wydawca nieznany], [18uu], k. II i III, ze zbiorów BN, sygn. P.15009 CymA).

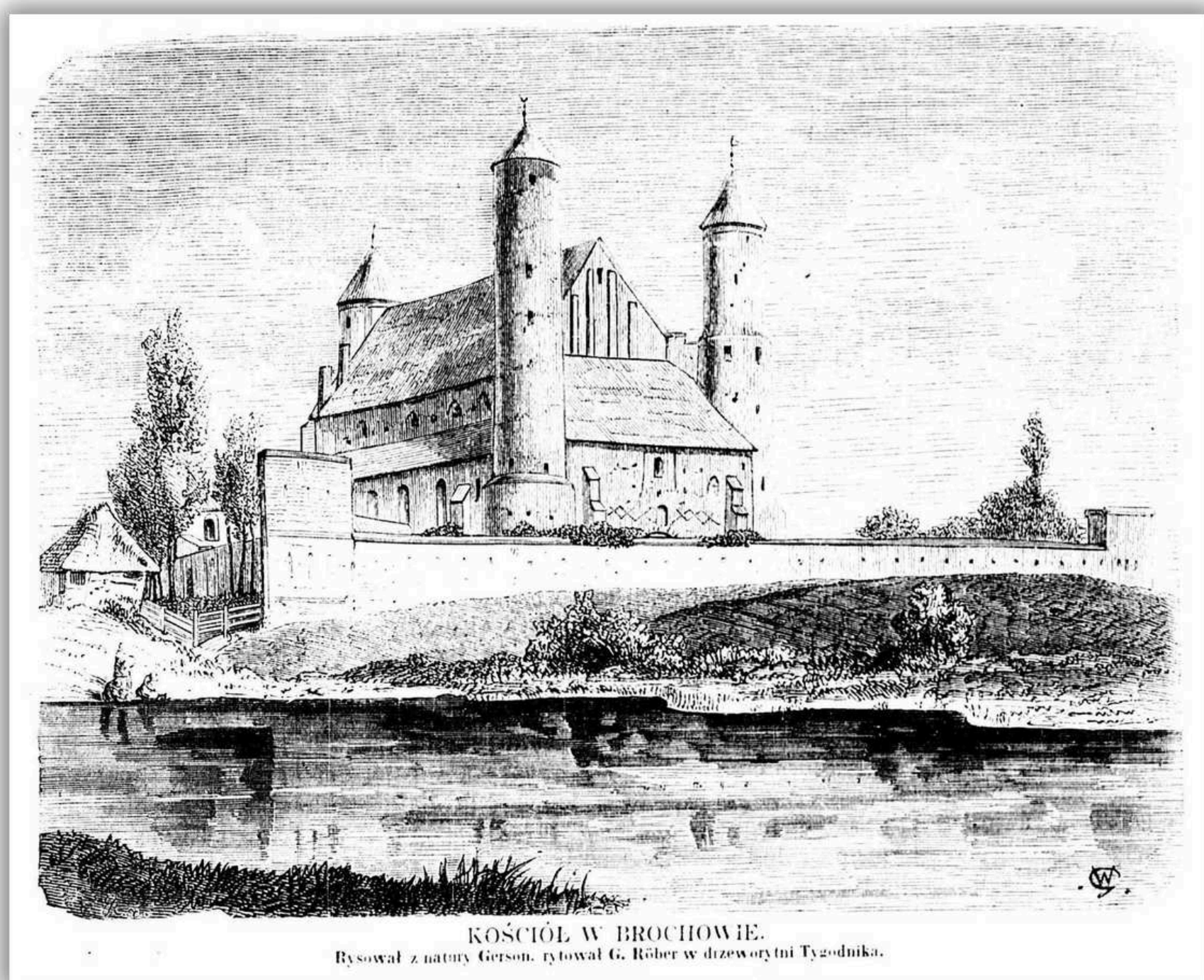
Konstytucja Księstwa Warszawskiego z 1807 r. wprowadziła porządek w zasadach ustrojowych oraz w funkcjonowaniu centralnych organów państwowych i administracji terenowej. Zgodnie z jej postanowieniami, władcą Księstwa Warszawskiego był Fryderyk August I Wettyn (1750 – 1827), noszący tytuł księcia warszawskiego. Jego premierem był Stanisław Kostka Potocki (1755 – 1821). Po ustąpieniu władz pruskich organizacją administracji zajęła się Komisja Rządząca, która funkcjonowała do 5 października 1807 r. Na sesji 13 maja 1807 r. ustalono, że podział departamentów na powiaty oraz ich granice, jak również liczba Izb Wykonawczych Powiatowych, odpowiadać będzie liczbie urzędów landratorskich z czasów pruskich. W ten sposób utrzymano administracyjny podział wprowadzony przez władze pruskie.

Dawne ziemie województwa rawskiego weszły w skład departamentu warszawskiego, na czele którego stał prefekt. Departament ten dzielił się na dziesięć powiatów: błoński, brzeziński (z siedzibą w Strykowie), czerski (z siedzibą w Grójcu), gostyniński (z siedzibą w Gąbinie), łączycki, orłowski (z siedzibą w Kutnie), rawski, sochaczewski, warszawski oraz zgierski (z siedzibą w Piątku). Ponadto istniało 13 zgromadzeń gminnych, na czele których stali podprefekci, pełniący funkcje analogiczne do prefektów. Najmniejszą jednostką administracyjną były gminy, które dzieliły się na gminy miejskie z burmistrzami na czele oraz gminy wiejskie, kierowane przez wójtów. Warto zaznaczyć, że gminy wprowadzono jednak dopiero w 1809 r.

Podprefektami powiatu sochaczewskiego w omawianym okresie byli: Józef Netrebski (1809 – 1810), Marcei Ignacy Walewski (1810), Ludwik Jan Wojciechowski (1812) oraz Łukawski (1813). Z roku 1810 pochodzi także informacja o istnieniu Rady Powiatowej, której członkami byli: Bieniewski, Wojciechowski, Ziemięcki, Jasieniecki, Gisler, Garczyński, Skrzyński, Izbiński, Cielecki oraz Janicki. Głównym zadaniem rady było rozdzielanie obciążeń podatkowych w powiecie pomiędzy poszczególne dwory, miasta i wsie. Rada mogła również formułować opinie na temat potrzeb powiatu oraz zgłaszać zażalenia na działania podprefekta. W Brochowie wójtem był wówczas Walenty Bednarek (1808 – 1810), a następnie Mikołaj Jaszczak (1810).

Konstytucja Księstwa Warszawskiego jednoznacznie stwierdzała, że *Religia Katolicka, Apostolska, Rzymska jest Religiją Stanu* (art. 1), a także, że *Wszelka cześć religijna jest wolna i publiczna* (art. 2). Terytorium Księstwa zostało podzielone na sześć diecezji, w tym jedno arcybiskupstwo oraz pięć biskupstw. W 1810 r. liczba diecezji wzrosła do dziesięciu, obejmując diecezje gnieźnieńską, poznańską, kujawską, chełmińską, płocką i wigierską, które podlegały metropolii gnieźnieńskiej, oraz krakowską, kielecką i lubelską, podporządkowane metropolii lwowskiej. Przejściowo, diecezja warszawska, która nie miała obsady, została poddana bezpośrednio Stolicy Apostolskiej, co oznaczało, że jej zwierzchnikiem był papież Pius VII (1742 – 1823).

Sochaczew nieprzerwanie pełnił funkcję siedziby dekanatu, który obejmował 17 parafii: Bolimów, Brochów, Brzozów, Giżyce, Kampinos, Kaski, Kozłów Biskupi, Kozłów Szlachecki, Kurdwanów, Mistrzewice, Młodzieszyn, Rybno, Sochaczew, Szymanów, Trojanów, Wiskitki oraz Zawady. Pierwszym dziekanem sochaczewskim w tym okresie był ks. Jakub Żegocki (1782 – 1809), a jego następcą ks. Józef Dobrowolski (1809 – 1824). W Brochowie natomiast, w interesującym nas okresie, najdłużej proboszczem był ks. Jan Duchnowski (ur. ok. 1766 – zm. 1822).

15. Kościół w Brochowie.

Rysował z natury Gerson, rytował G. Röber w drzeworytni Tygodnika.

(Tygodnik Ilustrowany, T.1, nr 36 (2 czerwca 1860 r.), Warszawa: J. Unger, 1859 – 1939, s. 328).

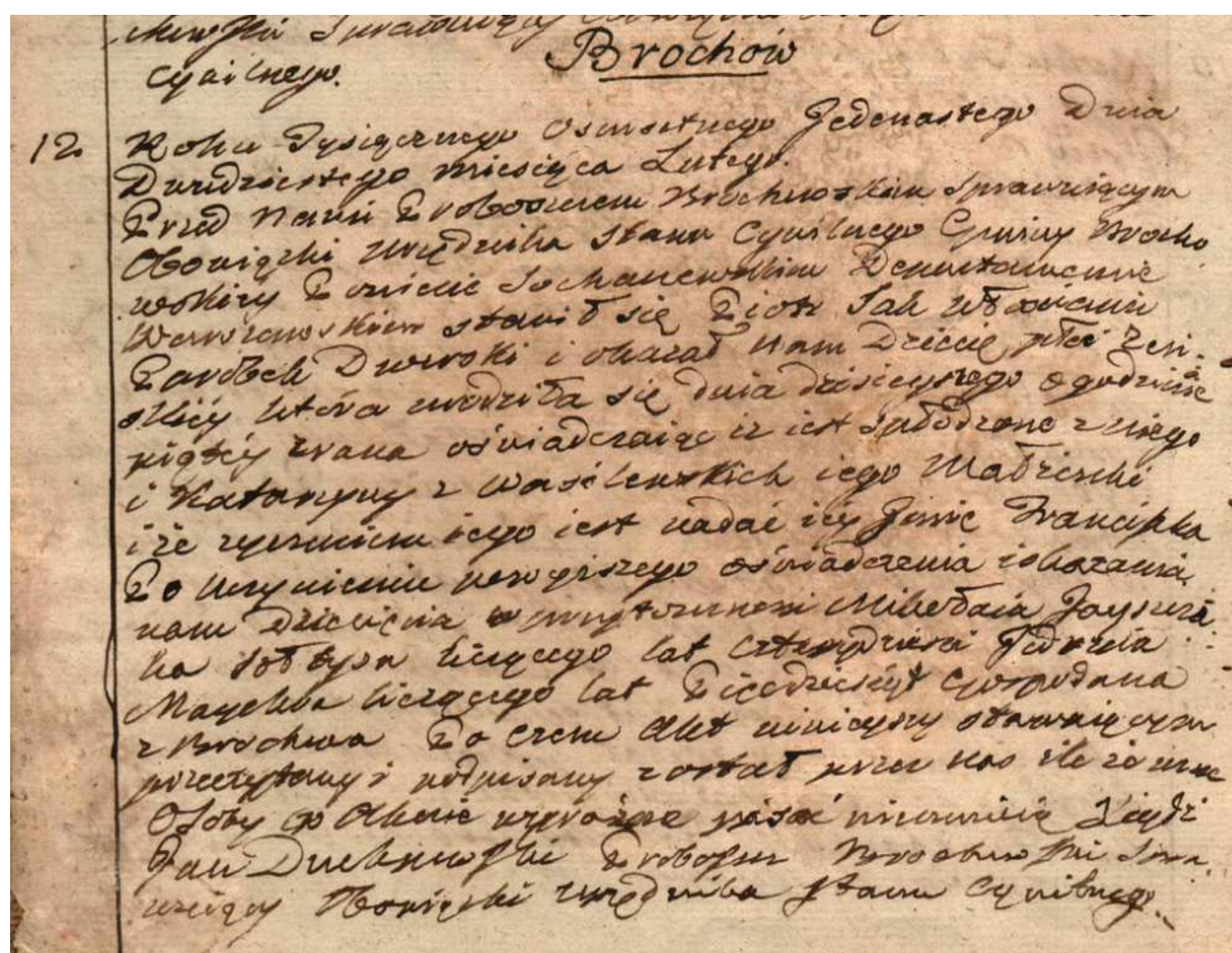
Duchowni zostali obciążeni nowymi obowiązkami. Od 1809 r. mieli pełnić funkcję urzędników stanu cywilnego, co nakładało na nich obowiązek sporządzania aktów cywilnych, a następnie aktów kościelnych.

Jak wyglądało to w praktyce? Księża byli zobowiązani najpierw do sporządzenia aktu cywilnego, a następnie do odprawienia właściwego obrzędu kościelnego. Duchowni zostali zwolnieni z obowiązku przeprowadzania cywilnych rozwodów oraz udzielania małżeństw osobom wcześniej rozwiedzionym. W takich przypadkach funkcję urzędników stanu cywilnego pełnili wójtowie i burmistrzowie. Równoległe z aktami cywilnymi, proboszczowie kontynuowali sporządzanie akt metrykalnych zgodnie z obowiązującym prawem kościelnym.

Urzędnik stanu cywilnego prowadził trzy odrębne serie ksiąg, zwanych również rejestrami, przeznaczonych do zapisu akt urodzeń, małżeństw i zgonów. Po upływie roku poszczególne księgi były zamykane, a nowe zakładane. Ustawodawstwo Księstwa Warszawskiego w zakresie prowadzenia akt stanu cywilnego zmienił Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego, uchwalony 13 czerwca 1825 r. Od 1 stycznia 1826 r. przywrócono wyznaniowy charakter rejestracji metryk stanu cywilnego.

Podsumowując, w okresie Księstwa Warszawskiego dla jednej osoby będziemy mieli do czynienia z dwoma rodzajami dokumentów: aktem chrztu, małżeństwa lub zgonu sporządzonym w języku łacińskim oraz odpowiednimi cywilnymi aktami urodzenia, małżeństwa lub zgonu w języku polskim. Sporządzanie dokumentów cywilno – kościelnych w tym okresie ma istotne znaczenie w kontekście akt metrykalnych dotyczących Fryderyka Chopina, co zostanie szczegółowo omówione w dalszej części.

Nro	Mense.	Die	Testimonium Baptismi	Mares.
26	Februarii	20	Ego Joannes Duchenus Sacerdos hunc infantem nunc Franciscam Labbe filiam Petri et Catharinae Wa silewskae Legi: coram Nicolao Jajczak et Francisco Domaiskade Vocatos Virog ubi.	Legiti mi. Illegi tini.

16-17. Akt chrztu i akt urodzenia Franciszki Sak z 20 lutego 1811 r., córki Piotra i Katarzyny z Wasilewskich. Ochrzczenie dziecka, jak i jego *okazanie* celem spisania aktu urodzenia odbywało się tego samego dnia. Akt urodzenia był znacznie bardziej szczegółowy. Można się z niego dowiedzieć chociażby o godzinie przyjścia na świat dziecka, w jakim wieku byli jego rodzice w dniu narodzin, czy chociażby gdzie się ono urodziło. Do spisania aktu urodzenia potrzebnych było jeszcze dwóch świadków.

Majątek Brochów na początku XIX w. był dzierzawiony przez rodzinę Marylskich, której przewodził Piotr Marylski herbu Ostoja (1775 – 1829). Rodzina Marylskich prawdopodobnie rozpoczęła dzierzawę dóbr brochowskich od Lasockich około 1807 r. Ostatecznie opuścili oni Brochów w 1820 r., kiedy to Piotr Marylski nabył majątek Książenice w powiecie błońskim.

Okres względnego spokoju i rozwoju Księstwa Warszawskiego został zakłócony w 1811 r., gdy klęski Napoleona w wojnie z Rosją zapowiadały nadchodzącą wojnę. Wojsko polskie, w rzeczywistości jedynie jego resztki, po nieudanej kampanii Cesarza Francuzów na wschodzie, dotarło do Sochaczewa w styczniu 1813 r. Część Mazowsza, w tym Sochaczew, była osłaniana przez austriacki korpus posiłkowy dowodzony przez Karla Schwarzenberga oraz sasko – francuski korpus generała Jeana Reyniera. Ten ostatni opuścił swoje pozycje 7 lutego 1813 r., a jeszcze w tym samym miesiącu pierwsze rosyjskie oddziały dotarły do Sochaczewa. Lata 1813 – 1815 można scharakteryzować jako przejściowy okres przejmowania powiatu sochaczewskiego przez nowego zaborcę. Losy Księstwa Warszawskiego oraz mieszkańców Mazowsza zostały ostatecznie rozstrzygnięte w 1815 r. podczas konferencji, która przeszła do historii jako kongres wiedeński. Mazowsze, a tym samym Sochaczew i Brochów, znalazły się w granicach Rosji na kolejne 103 lata. 3 maja 1815 r., z ziem dawnego Księstwa Warszawskiego, z wyłączeniem części przekazanej Prusom oraz tzw. Rzeczypospolitej Krakowskiej, utworzono Królestwo Polskie, zwane również Kongresówką lub Królestwem Kongresowym; uroczysta proklamacja miała miejsce 20 czerwca 1815 r.

Summarium

Podczas podróży po piaszczystych drogach Mazowsza, rodzina Chopinów przemierzała krainę, która była świadkiem burzliwych zmian oraz przełomowych wydarzeń. Brochów stanowił miejsce, w którym historia łączyła się z codziennym życiem mieszkańców. Europa, w której żyli Chopinowie, była areną wielkich konfliktów i politycznych przetasowań. W czasach ich pobytu na ziemi sochaczewskiej, kontynent drżał pod wpływem napoleońskich koncepcji nowego ładu politycznego. Księstwo Warszawskie, mimo swojej krótkotrwałości, dawało Polakom nadzieję na odzyskanie utraconej niepodległości. To właśnie w tym kontekście rodził się geniusz Fryderyka Chopina, którego muzyka na zawsze odmieniła oblicze europejskiej kultury.

KOŚCIÓŁ W BROCHOWIE

RODZINNA ŚWIĄTYNIA CHOPINÓW

Najstarsza wzmianka o Brochowie, jako siedzibie parafii, pochodzi z 1113 r. Data ta jest jednak dyskusyjna. Została ona umieszczona w artykule ks. Mariana Stefanowskiego pt. *Na marginesie katalogu archidiecezji warszawskiej z roku 1935*, który został opublikowany z okazji 100. rocznicy powstania archidiecezji warszawskiej. Ks. Stefanowski korzystał ze źródeł znajdujących się w Archiwum Archidiecezjalnym. Niestety, część zbiorów spłonęła podczas powstania warszawskiego w 1944 r. i nie zachowały się żadne dokumenty, które jednoznacznie potwierdzałyby, że rok 1113 należy utożsamiać z początkiem parafii Brochów. Ks. Stefanowski podał również datę budowy pierwszego murowanego kościoła w Brochowie – 1351 r.

W latach 1551 – 1561 kościół został przebudowany przez ówczesnego właściciela Brochowa Jana Brochowskiego. Do przebudowy kościoła zatrudnił czołowego w tamtym okresie architekta działającego na Mazowszu – Jana Baptystę Wenecjanina (ok. 1492 – 1567). Architekt został sprowadzony przez Brochowskiego, aby ten przebudował kościół w stylu obronnym. Brochowski nie dokończył swojego dzieła, zmarł przed 1561 r. Przebudowę skończyła jego żona wraz z synami. Obronny charakter kościoła dopełniły mury obronne. Dzięki przebudowie kościół otrzymał renesansowe zdobione polichromią sklepienie.

W 1661 r. Brochów działem spadkowym przeszedł na Agnieszkę Lasocką z domu Brochowską, żonę Olbrachta Adriana Lasockiego herbu Dołęga. W ten sposób Brochów, aż do 1938 r. Stał się własnością rodziny Lasockich. Z czasów pierwszego Lasockiego zachowała się wmurowana w filar tablica fundacyjna. Oto jej treść w przekładzie z języka łacińskiego: *Niegodny grzesznik Olbracht Adrian Lasocki, sędzia ziemi wyszogrodzkiej. Roku 1665 dnia 28 sierpnia ten, swojej kolacji kościół chylący się do upadku z powodu starości z pomocą Wielebnego Zygmunta Załęskiego, tegoż miejsca prepozyta, gruntownie odnowił i na konserwację wieś Plecewice tej Bazylice, za zgodą Rzeczypospolitej, na wieki wcielił. Módl się za niego.*

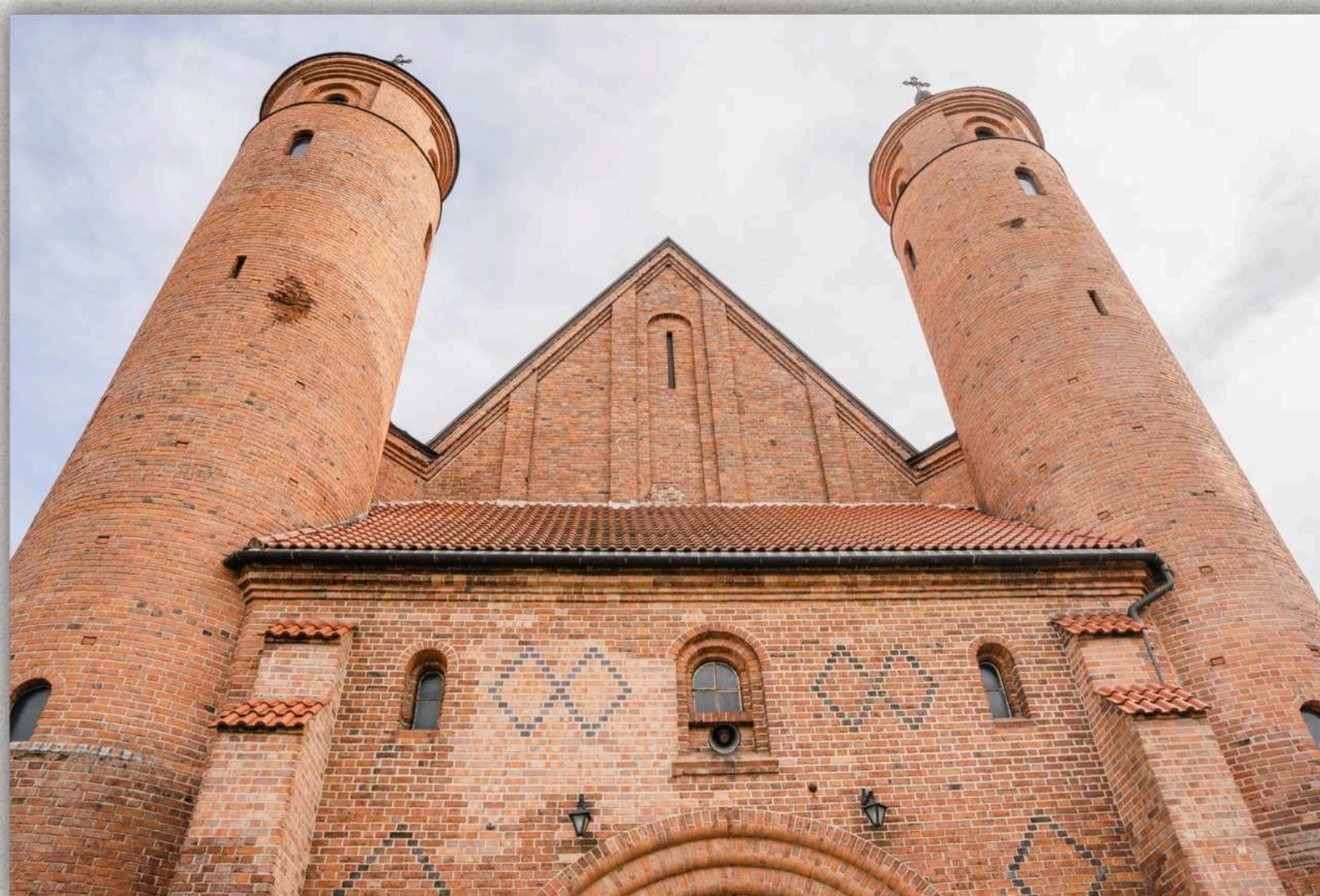
18. Kościół obronny w Brochowie pw. św. Jana Chrzciciela od strony północno – zachodniej (starorzecza Bzury). Zdjęcie wykonane w 2022 r. (fot. M. Przygoda – Milczarek).

KOŚCIÓŁ W BROCHOWIE RODZINNA ŚWIĄTYNIA CHOPINÓW

Kościół w Brochowie po wielkiej przebudowie rozpoczętej przez Jana Brochowskiego, pracach zarządzonych przez Olbrachta Lasockiego, jak i innych remontach wykonywanych przez kolejnych proboszczów, dotrwał do zniszczeń, które przyniosła ze sobą I wojna światowa.

19. Kościół obronny w Brochowie pw. św. Jana Chrzciciela od strony północnej. Zdjęcie wykonane w 2024 r. (Fot. J. Kruczyk, ze zbiorów M. Przygody – Milczarek).

20. Kościół obronny w Brochowie pw. św. Jana Chrzciciela od strony zachodniej. Zdjęcie wykonane w 2024 r. (Fot. J. Kruczyk, ze zbiorów M. Przygody – Milczarek).

ŚWIADECTWO MINIONYCH DNI KS. JANA DUCHNOWSKIEGO

Krótką wiadomość od roku 1790
do roku 1817.
W czasie Rewolucji Francuskiej Naród Polski przykrywszy
sobie nierząd i Moskiewską gwarancją, związawszy się z
Prusakami, zrzucił z siebie to jarzmo i utworzył sobie
nową konstytucję, lecz zdradzony od wiarygodnego Prusaka,
od sprzymierzonych trzech ościennych mocarstw został
rozszarpany, do czego dopomogła intryga arystokratów,
z których kilku przyplaciło śmiercią szubienicą,
a Naród Polski stracił swoje Imię i byt. Cnotliwi udali się
do Francji, tam zostały utworzone Legie Polskie, a
roku 1807, gdy Francuzi wkroczyli do Polski, wziął się do
bronii, dokazywał cudów waleczności, iż na powszechną w Europie
zastąpił chwałę, lecz gdy Napoleon przegrał pod Waterlooo,
gdy został wywieziony na Wyspę św. Heleny i powszechny
pokój w Europie zawarty, ja, X Jan Duchnowski, proboszcz
brochowski, kościół ten od półtora sta lat nie reperowany,
dachy, gzymsy sporządziłem, wewnątrz kościół wybieliłem,
Kościół wybieliłem. Ołtarz stary drewniany od
220 lat stojący wyrzuciłem.

w którym znalazłem to pudełko, a w nim
Pergamin i dzień Konsekracji 1596. 4 Junii
Erekcja od półtora sta lat już zaginęła. Nowy
Ołtarz z Obrazem Immaculatae przywrócić wymu-
rowany z wielkim kosztem lubo po wielkim zniszczeniu
wojennym Organy sporządzone i pedał dodany nowy.
Naród swój byt i Imię odzyskał za staraniem Ale-
ksandra I Cesarza Rosji i Króla Polskiego, w granicach
uszczuplonych przez Niemców. Narodzie strzeż się
Niemców, ci, cię zdradzą i przeniemić cię będą usiłowali.
Plecewice wioska mizerna należąca do
probostwa wiecznym prawem. Już mnie nie masz
na tym świecie, moja dusza wzywa
litości i Waszego westchnienia. Boże
Wszchemocny! Zlituj się nad grzeszną
duszą moją. 8 Septembris 1816.
X Jan Duchnowski Proboszcz Brochowski

21 – 22. Jedną z najcenniejszych pamiątek związanych z historią brochowskiego kościoła jest notatka z 1816 r., sporządzona przez ówczesnego proboszcza, księdza Jana Duchnowskiego. Odkryto ją w mieniu ołtarza po zniszczeniach I wojny światowej (fot. ze zbiorów APB).

Oto jej treść:

Krótką wiadomość od roku 1790 do roku 1817.

W czasie Rewolucji Francuskiej Naród Polski przykrywszy sobie nierząd i moskiewską gwarancją, związawszy się z Prusakami, zrzucił z siebie to jarzmo i utworzył sobie nową konstytucję, lecz zdradzony od wiarygodnego Prusaka, od sprzymierzonych trzech ościennych mocarstw został rozszarpany, do czego dopomogła intryga arystokratów, z których kilku przyplaciło śmiercią szubienicą, a Naród Polski stracił swoje Imię i byt. Cnotliwi udali się do Francji, tam zostały utworzone Legie Polskie, a roku 1807, gdy Francuzi wkroczyli do Polski, wziął się do bronii, dokazywał cudów waleczności, iż na powszechną w Europie zastąpił chwałę, lecz gdy Napoleon przegrał pod Waterlooo, gdy został wywieziony na wyspę św. Heleny i powszechny pokój w Europie zawarty, ja, X. Jan Duchnowski, proboszcz brochowski, kościół ten od półtora sta lat nie reperowany, dachy, gzymsy sporządziłem, wewnątrz kościół wybieliłem. Ołtarz stary, drewniany od 220 lat stojący rozrzuciłem, w którym znalazłem to pudełko, w nim – pergamin i dzień konsekracji 1596 r. 4 Juni. Erekcja od półtora sta lat już zaginęła. Nowy ołtarz z obrazem Immaculatae (Niepokalanego Poczęcia), przeze mnie wymurowany z wielkim kosztem, lubo po wielkim zniszczeniu wojennym, organy sporządzone i pedał dodany nowy. Naród swój Imię i byt odzyskał za staraniem Aleksandra I cesarza Rosji i Króla Polskiego, w granicach uszczuplonych przez Niemców. Narodzie strzeż się Niemców, ci, cię zdradzą i przeniemić cię będą usiłowali. Plecewice wioska mizerna należąca do probostwa wiecznym prawem. Już mnie nie masz na tym świecie, moja dusza wzywa litości i Waszego westchnienia. Boże Wszchemocny! Zlituj się nad grzeszną duszą moją.

8 septembris (września) 1816

*X. Jan Duchnowski
proboszcz brochowski*

MARYLSCY I CHOPINOWIE – WSPÓLNE DZIEDZICTWO W BROCHOWIE I WARSZAWIE

W okresie, gdy rodzina Chopinów mieszkała w Żelazowej Woli, w Brochowie rezydowała rodzina Marylskich. Interesującym aspektem jest fakt, że losy obu rodzin krzyżowały się kilkakrotnie na przestrzeni wielu lat, od narodzin ich dzieci aż po emigrację we Francji. Piotr Marylski, dzierżawca dóbr brochowskich w latach około 1807 – 1820, wraz z żoną Katarzyną z Cybulskich doczekał się trojga dzieci: Eustachego, Juliusza i Ludwiki. W kontekście historii rodziny Chopinów szczególne znaczenie mają jego synowie.

EUSTACHY MARYLSKI (1804 – 1871)

Eustachy Marylski urodził się w 1804 r. w Rozlazłowie koło Sochaczewa. Początkowe nauki pobierał w domu, a następnie przez trzy lata uczęszczał do gimnazjum w Płocku. W 1820 r., z powodu braku miejsc w szkole pijarów na Żoliborzu, Marylski zdał egzamin do czwartej klasy Liceum Warszawskiego i został umieszczony na internacie u Mikołaja Chopina. Marylski spędził trzy lata razem z Chopinami, a swoje wspomnienia z tego okresu opisał w pamiętniku, który został opublikowany w *Kurierze Warszawskim*. Opis ten stanowi obecnie najcenniejsze źródło do odtworzenia codziennego życia rodziny Chopinów w Warszawie.

W 1828 r. Eustachy Marylski rozpoczął podróż po krajach Europy Zachodniej. Po powrocie zajął się gospodarowaniem swoim majątkiem w Książenicach i Żółwinie, które odziedziczył po ojcu w 1829 r. Był autorem kilku publikacji. W 1829 r. opublikował *Wspomnienia zgonu zasłużonych w narodzie Polaków* w formie kalendarza, w którym zamieścił krótkie biogramy osób zasłużonych dla narodu polskiego pod odpowiednimi datami.

Wynikiem jego licznych podróży była kolejna książka, czyli *Pomniki i mogiły Polaków na cmentarzach zagranicznych*, wydana w 1860 r., w której Marylski opublikował wcześniej spisane napisy nagrobne z cmentarza drezdeńskiego. W tym samym roku ukazał się również *Dziennik przyjęcia i pobytu nadzwyczajnego posła Porty Otomańskiej do Stanisława Augusta, króla polskiego...*, który przetłumaczył z rękopisu w języku francuskim. Rękopis ten znajdował się w jego bogatej bibliotece.

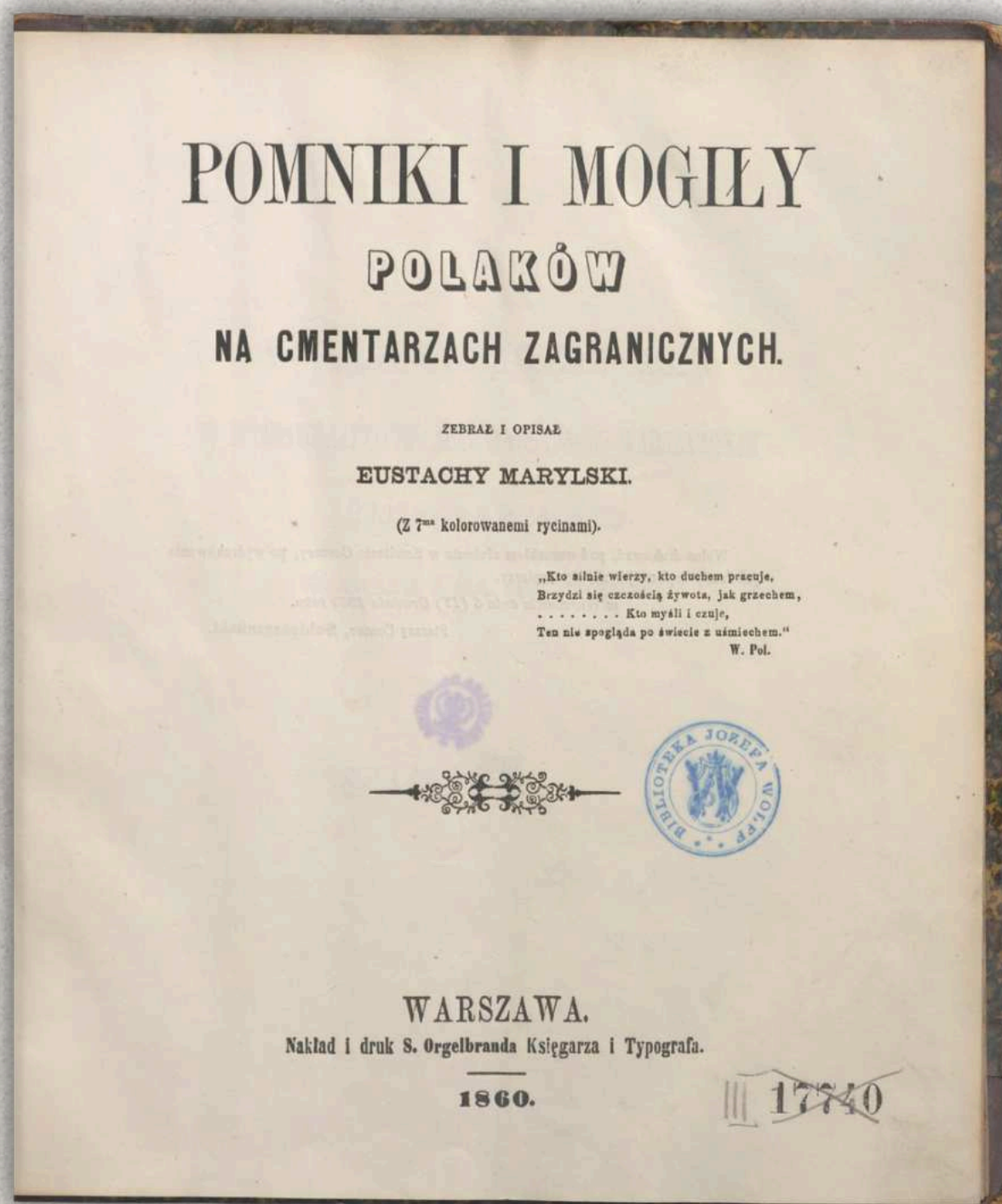
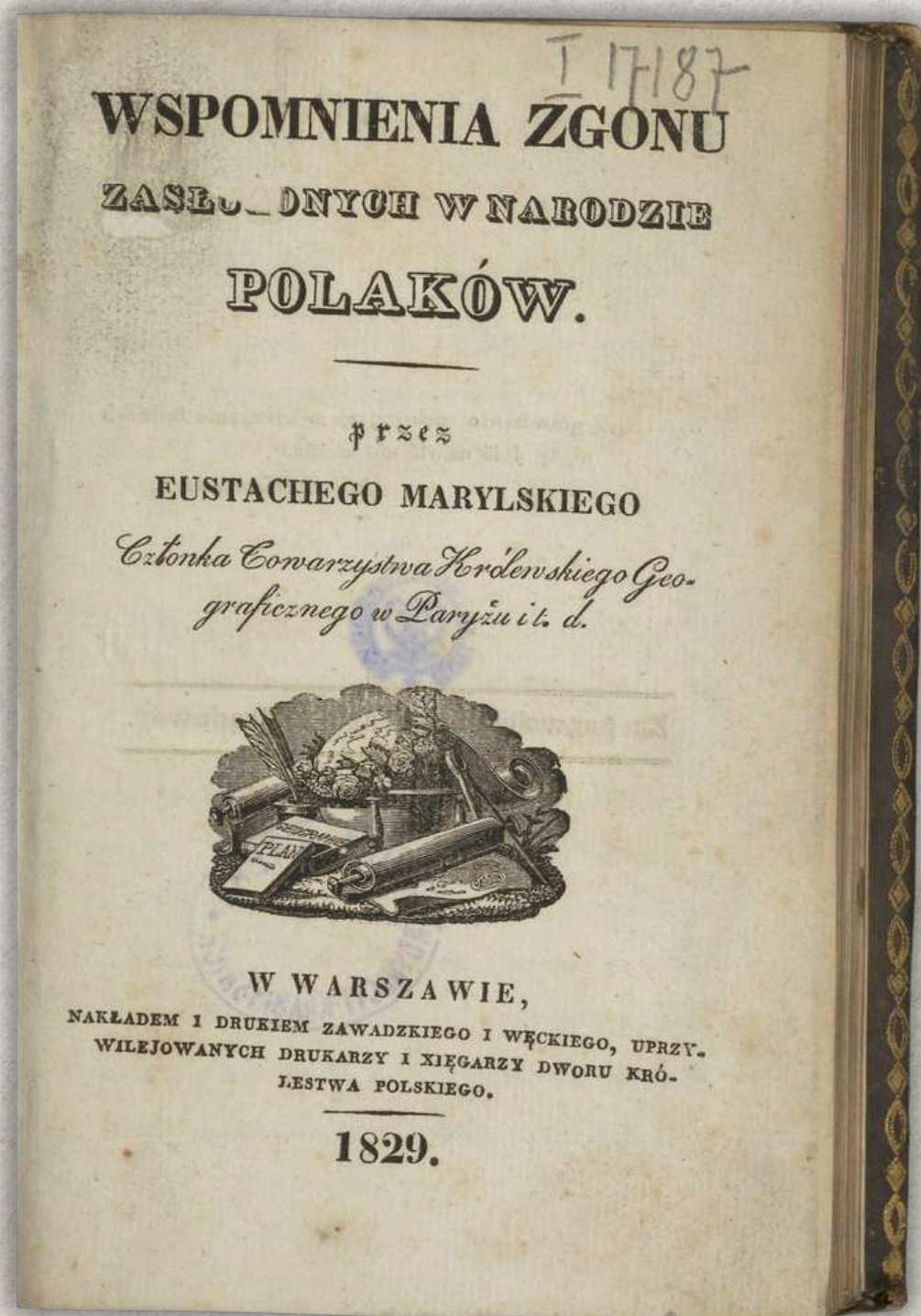
Eustachy Marylski zmarł 4 sierpnia 1871 r. w swoim majątku w Żółwinie i został pochowany w kaplicy cmentarnej rodziny Marylskich w Brwinowie.

MARYLSKY I CHOPINOWIE – WSPÓLNE DZIEDZICTWO W BROCHOWIE I WARSZAWIE

39.
Жульбинъ.

Свѣдѣтельство въ Брввинѣ мѣстнаго Агента
мѣсца всеиномъ сѣдмидѣсѣти перваго года въ два
гаса по полудни двинскъ Стесранъ Тарновскій
Помощникъ сорочка нѣмѣ мѣсѣ Жульбинскѣ
и Божимъ Каминевскій Управленскій мѣсѣ
Жульбинскѣ несѣдмидѣсѣти мѣсѣ отъ рѣды и обѣ-
димъ это въ Жульбинѣ сѣмбертаго мѣсѣ
мѣсѣца и года въ сѣмберѣ гаса по полудни уперѣ
Дустакій Марбульскій Владѣлецъ мѣсѣ
Жульбинѣ, доверѣ несѣдмидѣсѣти мѣсѣ отъ рѣды
упрѣдѣтъ въ рѣдѣннѣ Ксѣнѣнскѣ обѣтъ Тѣмпа и Комарѣнскѣ
мѣсѣ Удѣльскѣ сѣмбертаго Марбульскѣ Владѣлецъ
мѣсѣ рѣдѣннѣ Ксѣнѣнскѣ. По каковѣмъ доверѣннѣмъ Дустакій
Марбульскѣ актѣ сѣмбертаго прѣдѣдѣннѣмъ, Касѣнѣ и берѣннѣ нѣдѣ-
сѣмбертаго. — Мѣсѣ Рѣдѣннѣ, П. Малинскѣ.

23. Akt zgonu Eustachego Marylskiego z 4 sierpnia 1871 r. (w: Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej Brwinów: zgony 1871 r., przechowywane w APMG).

24 – 25. Wydania dwóch książek Eustachego Marylskiego ze zbiorów BN: *Wspomnienia zgonu zasłużonych w narodzie Polaków* (1829, sygn. 2.070.389 A) i *Pomniki i mogiły Polaków na cmentarzach zagranicznych* (1860, sygn. 2.010.652 A).

MARYLSCY I CHOPINOWIE – WSPÓLNE DZIEDZICTWO W BROCHOWIE I WARSZAWIE

JULIUSZ MARYLSKI (1811 – 1888)

Urodził się 22 grudnia 1811 r. w Brochowie. Na chrzcie nadano mu imiona Zenon, Tomasz, Piotr i Juliusz. Marylski zyskał uznanie jako powstaniec listopadowy w stopniu podporucznika, należąc do korpusu Józefa Dwernickiego. Brał udział w bitwie pod Boremlem w dniach 18 – 19 kwietnia 1831 r. Pod koniec kwietnia 1831 r. przedostał się z Dwernickim do Galicji, gdzie został internowany przez Austriaków. Udało mu się uciec z Mszany Dolnej w maju i wrócić do Królestwa, gdzie dołączył do 1. Pułku Jazdy Augustowskiej. W październiku 1831 r., wraz z generałem Maciejem Rybińskim, dotarł do Prus, gdzie ponownie został internowany. Po upadku powstania osiedlił się w Krakowie, gdzie spędził pięć lat. W 1836 r. władze austriackie nakazały mu opuszczenie Galicji. W marcu tego samego roku przybył do Paryża. Marylski mieszkał później w Bordeaux, gdzie w 1837 r. wstąpił do Braterskiego Związku Polaków, aby w październiku 1838 r. przenieść się do Lyonu. Zmarł 22 kwietnia 1888 r. w Brukseli.

Jednym z najciekawszych aspektów działalności Juliusza Marylskiego we Francji było prowadzenie polskiej księgarni i drukarni. Nabył ją 1 października 1839 r. od Eustachego Januskiewicza i Aleksandra Jełowickiego, którzy założyli ją w 1833 r., jako pierwszą polską placówkę tego typu w Paryżu. Księgarnia Marylskiego znajdowała się przy ulicy Marais Saint-Germain nr 17 i wydawała m.in. dzieła Juliusza Słowackiego. Jego nazwisko widnieje na karcie tytułowej *Lilii Wenedy* wydanej w 1840 r. W *Bibliografii Estreichera* Marylski figuruje jako autor *Katalogu Księgarni Polskiej w Paryżu*, wydanego 1 listopada 1839 r.

Juliusz Marylski, tak samo jak Fryderyk Chopin, przebywał na emigracji we Francji. Nie mamy pewności, czy ci dwaj mężczyźni, ochrzczeni w tym samym brochowskim kościele, spotkali się w Paryżu, ale nie możemy tego wykluczyć.

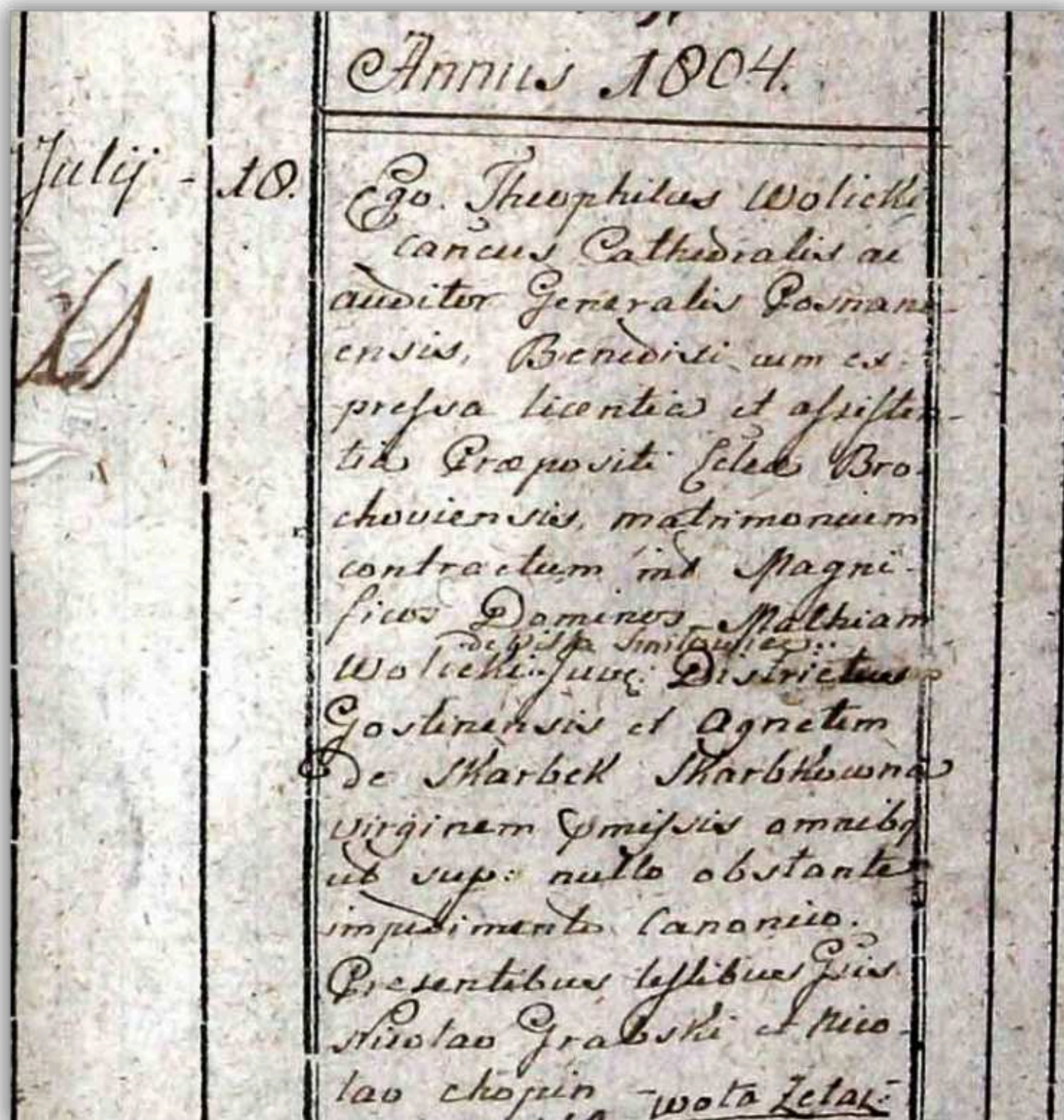
ŚLADY CHOPINÓW W BROCHOWIE

Brochów jest przede wszystkim kojarzony z czterema dokumentami, które potwierdzają, że rodzina Chopinów wybrała miejscowy kościół jako miejsce istotnych uroczystości rodzinnych. Mowa tu o akcie ślubu Mikołaja Chopina z Justyną Krzyżanowską, akcie chrztu oraz urodzenia Fryderyka Chopina, a także akcie ślubu Ludwiki Chopin z Józefem Kalasantym Jędrzejewiczem. Czy jednak są to jedyne dokumenty? Czy w księgach metrykalnych znajdują się inne wpisy, które mogą świadczyć o obecności Chopinów w Brochowie?

O świadku Mikołaju Chopinie

Zanim przystąpimy do prezentacji oraz analizy najbardziej znanych i rozpowszechnionych akt metrykalnych związanych z rodziną Chopinów, warto zwrócić uwagę na inne dokumenty metrykalne z Brochowa, w których wymieniani są członkowie tej rodziny. Aktami dotyczącymi chrztu oraz urodzenia małego Fryderyka, z oczywistych względów, zajmiemy się w osobnym rozdziale.

Pierwszym aktem, który zasługuje na uwagę, jest akt małżeństwa Macieja Wolickiego i Agnieszki Skarbkówny, datowany na 18 czerwca 1804 r. W tym wydarzeniu Mikołaj Chopin pełnił rolę świadka.

28. Akt ślubu Macieja Wolickiego i Agnieszki Skarbkówny z 18 czerwca 1804 r. (w: *Liber copulatorum ecclesiae parochialis Brochoviensis 1802 – 1825*, przechowywana w ADŁ).

O matce chrzestnej Justynie

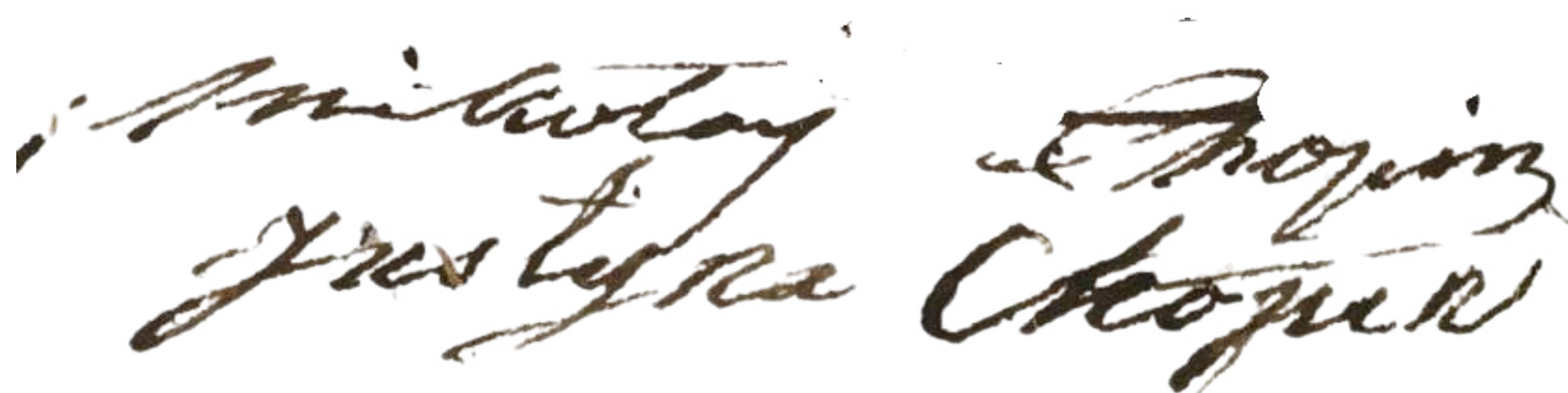
Kolejny akt związany z rodziną Chopinów to akt chrztu z dnia 8 maja 1810 r., dotyczący nieślubnej córki Rozalii Kunkowej, która otrzymała imię Justyna Józefa. Henryk F. Nowaczyk w swoim eseju *Frycio Chopin ssął piersi dwóch kobiet*, zawartym w monumentalnym zbiorze *Chopin w podróży: glosy do biografii* (Warszawa 2013), przeprowadził niezwykle interesującą analizę tego dokumentu. W wyniku swoich badań doszedł do wniosku, że Rozalia Kunkowa mogła być mamką małego Fryderyka Chopina.

Co doprowadziło Henryka Nowaczyka do takiego wniosku? Otóż, matką chrzestną Justyny Józefy była Justyna Chopin. To istotna informacja, biorąc pod uwagę, że kilka tygodni wcześniej sama Justyna urodziła syna i prawdopodobnie potrzebowała mamki. W czasach, gdy dzieci Chopinów przychodziły na świat, zatrudnianie mam do karmienia dzieci nie było niczym nadzwyczajnym. Można uznać, że Justyna Chopin miała dużo szczęścia, ponieważ w tym samym czasie Rozalia Kunkowa urodziła córeczkę. Czasami pilna potrzeba zmuszała matki do poszukiwania mam w sąsiednich majątkach, jeśli w ich posiadłościach nie rodziły się dzieci. W przypadku małego Fryderyka taka potrzeba nie występowała.

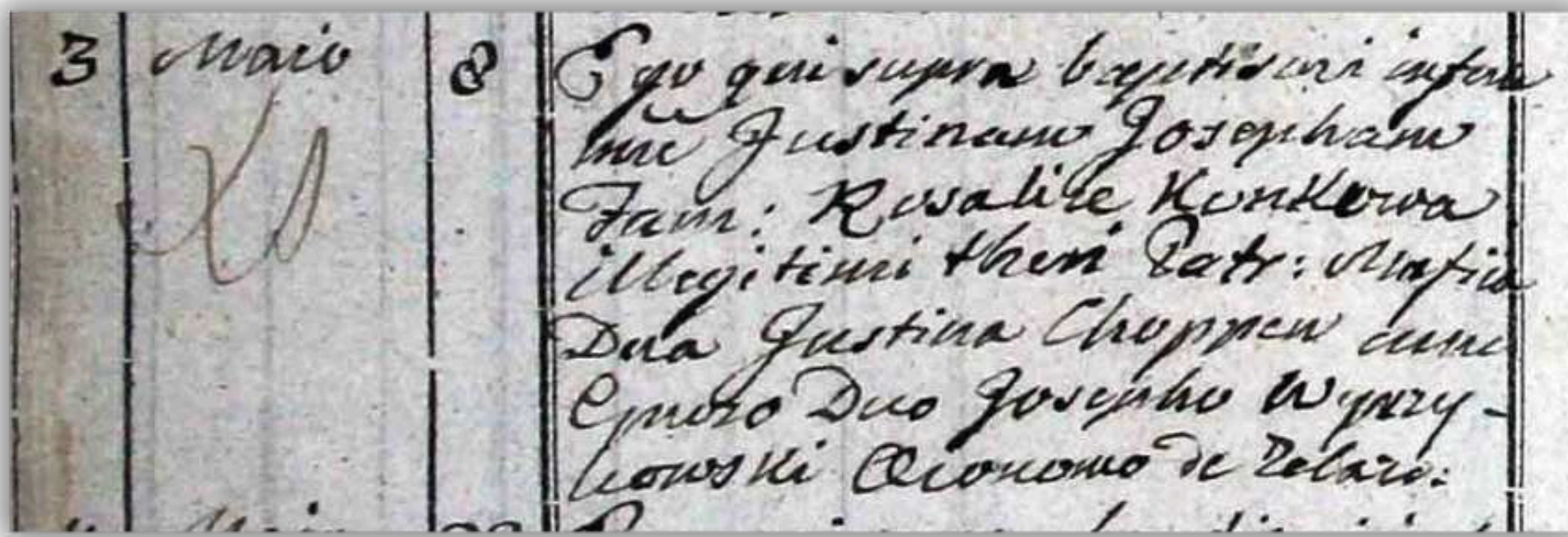
Justyna Józefa była nieślubnym dzieckiem, jednak jej chrzest, odbywający się na początku XIX w., miał niemal uroczysty charakter. Matką chrzestną była Justyna Chopin, znana jako *M[ag]nifica Domina*, natomiast ojcem chrzestnym został *Joseph Wyrzykowski*, ekonom Żelazowej Woli, określany jako *G[e]n[er]oso D[omi]*. Według Henryka Nowaczyka, decyzja Justyny Chopin o zostaniu matką chrzestną nieślubnego dziecka wynikała z jej głębokiej wdzięczności wobec Rozalii Kunkowej, która karmiła jej syna. Istnieją również przypuszczenia, że Justyna mogła zainicjować chrzest, proponując siebie na matkę chrzestną oraz namawiając Józefa Wyrzykowskiego na rolę ojca chrzestnego.

Co więcej, w tamtych czasach żadna matka nie zdecydowałaby się opuścić swojego dziesięcioletniego dziecka, aby zostać matką chrzestną obcego sobie dziecka. Henryk Nowaczyk oszacował, że cała podróż z Żelazowej Woli do Brochowa i z powrotem, włącznie z ceremonią oraz sporządzeniem aktu chrztu i urodzenia, mogła trwać około czterech godzin. Oznacza to, że Justyna Chopin pozostawiła małego Fryderyka na całe cztery godziny. To powinno dowodzić, że miała pełne zaufanie, iż w odpowiednim czasie małego Fryderyka nakarmi Rozalia Kunkowa. Warto pamiętać, że wówczas nie istniała praktyka dokarmiania noworodków i niemowląt, a mleko modyfikowane również nie było dostępne. Instytucja mamki miała kluczowe znaczenie w sytuacji braku naturalnego pokarmu lub jego niedoboru.

Henryk Nowaczyk posuwa się jeszcze dalej w swoich rozważaniach. Twierdzi, że to rodzice chrzestni narzucili Rozalii Kunkowej imiona *Justyna* i *Józefa*. Taka teza wydaje się uzasadniona, zważywszy na fakt, że matka chrzestna nosiła imię Justyna, a ojciec – Józef. W związku z tym, dziecko otrzymało imię Justyna, na cześć swojej chrzestnej, a drugie imię, Józefa, stanowi żeńską formę imienia Józef.

The image shows a handwritten signature in cursive script. The name 'Justyna Chopin' is written in two lines. The first line contains 'Justyna' and the second line contains 'Chopin'. The ink is dark and the handwriting is fluid and characteristic of the early 19th century.

29. Akt chrztu Justyny Józefy, córki Rozalii Kunkowej z 8 maja 1810 r. (w: *Liber baptisatorum ecclesiae parochialis Brochoviensis 1802-1814*, przechowywana w ADŁ).

Z analizy przeprowadzonej przez Henryka Nowaczyka wynika, że nie posiadał on aktu urodzenia nieślubnej Justyny Józefy, a jedynie widział akt chrztu, sporządzony w języku łacińskim. Analiza aktu urodzenia Justyny Józefy wprowadza pewne zamieszanie w teorii Nowaczyka dotyczącej opiekunki małego Frycka.

W akcie urodzenia znajduje się szereg informacji dotyczących Rozalii Kunkowej. W dniu porodu była osiemnastoletnią wdową. Dziecko zgłosił Antoni Szymański, który oświadczył, że noworodek przyszedł na świat 7 maja 1810 r. o godzinie dziesiątej w nocy, w jego domu w Żelazowej Woli, pod numerem szóstym. Świadcami narodzin byli gospodarze: Antoni Szymaniak oraz Tomasz Józwiak.

Z aktu urodzenia wynika, że Justyna Józefa przyszła na świat na mniej niż dobę przed swoim chrztem. Mały Fryderyk urodził się 22 lutego lub 1 marca 1810 r., co stanowi przedmiot dalszych rozważań. W związku z tym nasuwa się pytanie, jak Rozalia mogła pełnić rolę mamki małego Frycka, skoro pokarm pojawia się dopiero po narodzinach dziecka. Akt urodzenia Justyny Józefy podważa teorię Henryka Nowaczyka, choć jej całkowicie nie dyskwalifikuje. Nie możemy mieć pewności, czy data urodzenia nieślubnego dziecka Rozalii została podana poprawnie, czy też zmieniono ją celowo. Możliwe, że Justyna Chopin postanowiła zaopiekować się małą Justyną Józefą, pragnąc ochronić ją przed trudnym losem nieślubnych dzieci. Należy zatem rozważyć, że dziewczynka mogła urodzić się w zbliżonym okresie do małego Fryderyka, a jej chrzest odbył się dopiero w maju, po tym jak wykazała się jako mamka.

Nie ma wątpliwości, że zgłaszający dziecko, Antoni Szymański, nie był jego ojcem, ponieważ w akcie nie został określony jako *ojciec*. Dodatkowo, w dokumencie stwierdzono, że to matka pragnie nadać dziecku imiona *Justyna* i *Józef*. Ostatecznym potwierdzeniem pochodzenia Justyny Józefy z nieprawego łoża jest zapis w akcie chrztu, który podkreśla, że dziecko jest *In[fante]m illegitimi Patri*, co oznacza, że nie była ona pogrobowcem.

Należy zauważyć, że chrzest Justyny Józefy Kunkowej oraz jej szanowani chrzestni stanowią interesujące wydarzenie w życiu rodziny Chopinów. Zgadzam się z Henrykiem Nowaczykiem, że rola Justyny Chopin jako matki chrzestnej dla nieślubnego dziecka ukazuje jej piękną naturę oraz szlachetność charakteru. Mogła ograniczyć się do wypłacania pensji Rozalii Kunkowej, jednak postanowiła zająć się sakramentem dla niewinnego dziecka, co świadczy o jej empatii i odpowiedzialności.

ŻELAZOWA WOLA W CZASACH CHOPINÓW

W czasach kiedy Chopinowie mieszkali na ziemi sochaczewskiej i bywali w brochowskim kościele, właścicielami Żelazowej Woli, wsi położonej 3 km od Sochaczewa, nad rzeką Utratą, w bezpośrednim sąsiedztwie Puszczy Kampinoskiej, była rodzina Skarbków.

Żelazowa Wola stała się własnością rodziny Skarbków 11 września 1798 r., kiedy to hrabina Ludwika z Fengerów Skarbkowa (1765 – 1827) zakupiła ją od Piotra Łuszczewskiego, sędziego sochaczewskiego i szambelana królewskiego. Hrabina, pochodząca z zamożnej toruńskiej rodziny kupieckiej, przybyła do Żelazowej Woli z dóbr Modzerowo, które otrzymała w prezencie ślubnym od swojego ojca. Od 1791 r. była żoną hrabiego Kacpra Melchiora Bonawentury Skarbka, kasztelana inowrocławskiego oraz rotmistrza Kawalerii Narodowej. Niestety, hrabia Skarbek prowadził rozrzutny styl życia, co prowadziło do chronicznych problemów finansowych. W związku z długami rodzina Skarbków została zmuszona do sprzedaży dóbr izbickich, które w 1800 r. zakupił Franciszek Ksawery Zboiński. Izabela Skarbek, jako kobieta zaradna i przewidująca, dążyła do zabezpieczenia siebie i swoich dzieci przed hulaczym trybem życia męża poprzez nabycie Żelazowej Woli. Należy jednak zauważyć, że w tamtych czasach kobiety nie miały osobowości prawnej, co sprawiało, że w dokumentach jako mąż i kurator występował Kacper Skarbek.

Ludwika musiała nieustannie zmagać się z licznymi zobowiązaniami finansowymi, w tym z długami pozostawionymi przez byłych właścicieli jej nowego majątku. Ostatecznie, Kacper Skarbek zbiegł za granicę około 1801 r., aby uniknąć wierzycieli, porzucając żonę i dzieci. W obliczu zagrożenia utraty majątku oraz zapewnienia bytu dla siebie i dzieci, Ludwika postanowiła wytoczyć mężowi proces rozwodowy, który ostatecznie zakończył się w 1806 r.

Dom, w którym urodził się Chopin, we wsi Żelazowa Wola, pod Sochaczewem.

30. *Dom, w którym urodził się Chopin, we wsi Żelazowa Wola, pod Sochaczewem, I. Chełmicki według fotografii B. Jaworskiego, drzeworyt na papierze, 1870 r. (NIFC, nr inw. M/688).*

ŻELAZOWA WOLA W CZASACH CHOPINÓW

Z zakończonego rozwodem małżeństwa Ludwika Skarbek mogła pochwalić się aż piątką dzieci: Fryderyk Florian (1792 – 1866), Anna Emilia (1793 – 1873), Anastazy Teodor (1795 – 1812), Michał (1796 – 1834), Kazimierz (1800 – 1805).

Na krótko przed ślubem swojego najstarszego syna Fryderyka, który miał miejsce 25 maja 1818 r., Ludwika Skarbek przeprowadziła podział majątku pomiędzy swoje dzieci. Fryderyk otrzymał majątek wart 400 tys. zł, ale zobowiązał się do spłaty brata kwotą 100 tys. zł. Jego siostra Anna także otrzymała 100 tys. zł, jednak w formie zapisu hipotecznego na dobrach Tupadły w województwie płockim oraz Rysiny w powiecie łęczyckim. Ostatecznie, w 1825 r., Fryderyk sprzedał Żelazową Wolę swojemu bratu Michałowi za 180 tys. zł. Niestety, bytność Skarbków w Żelazowej Woli zakończyła się tragicznie 25 lipca 1834 r., kiedy Michał Skarbek popełnił samobójstwo, wieszając się na włosianym postronku. Ku zaskoczeniu wszystkich, w tym rodziny Chopinów, Michał Skarbek w swoim testamencie z 23 lipca 1834 r. zapisał Żelazową Wolę Franciszkowi Kwiatowskiemu, osobie mniej znanej, która mieszkała z rodziną Przedpełskich w Orłach.

Rodzina Skarbków odegrała kluczową rolę w życiu Chopinów, a ich relacje wykraczały daleko poza zwykłe więzi pracodawca – pracownik. Dzieci Skarbków były chrzestnymi małego Fryderyka, a obie rodziny chętnie się spotykały i utrzymywały bliskie kontakty aż do śmierci Fryderyka Skarbka w 1866 r. Niewątpliwie, tragiczna i niespodziewana śmierć Michała Skarbka zakończyła związki Chopinów z Żelazową Wolą.

31. F. Krzywda – Polkowski, *Odtworzenie domniemane stanu otoczenia Dworu w Woli Żelazowej w latach około 1790 – 1810...*, kredka, akwarela, papier, 1932 (NIFC, nr inw. M/2108).

ŻELAZOWA WOLA W CZASACH CHOPINÓW

21. Dnia 27 lipca roku 1834 w Żelazowej Woli, w powiecie Brochowski, dnia dwudziestego trzeciego lipca, tj. trzydziestego czwartego roku ogólnie cesarstwa, w wiekach. Stawili się Bartłomiej Urbański Ekonom i Maciej Pruski Ogrodnik lat trzydziestu trzy, mający, i Maciej Pruski Ogrodnik lat trzydziestu sześciu, obydwoj w Wsi Żelazowej Woli Parafialnej, i świadkami tego dnia dwudziestym piątym lipca roku bieżącego o godzinie dziesiątej rannej w Wsi Żelazowej Woli w domu pod numerem siedem, Umarł, Hrabia Michał Skarbka lat trzydziestu sześciu, mający, z Wsi Żelazowej Woli urodzony w Pełicy, syn Kacpra i Ludwiny x Fingewnd Matkondow Skarbkow iur. urodzonych, po przechodzeniu się na ożenek o Łepię Hrabia Michała Skarbka, aże ten stawiającym przekazy, przez Naj. Urbaniskiego podpisany został, co się pisze wiecej. Sędzi
Kacper Jarkiewicz Parochus Brochowski

32. Akt zgonu Michała Skarbka z 27 lipca 1834 r. Śmierć ostatniego ze Skarbków w Żelazowej Woli zgłosił ekonom Bartłomiej Urbański i ogrodnicy Maciej Pruski. Fakt odejścia przyjął proboszcz brochowski ks. Kacper Jarkiewicz (w: Akty zmarłych w roku 1833 do 1851 przechowywane w ADL).

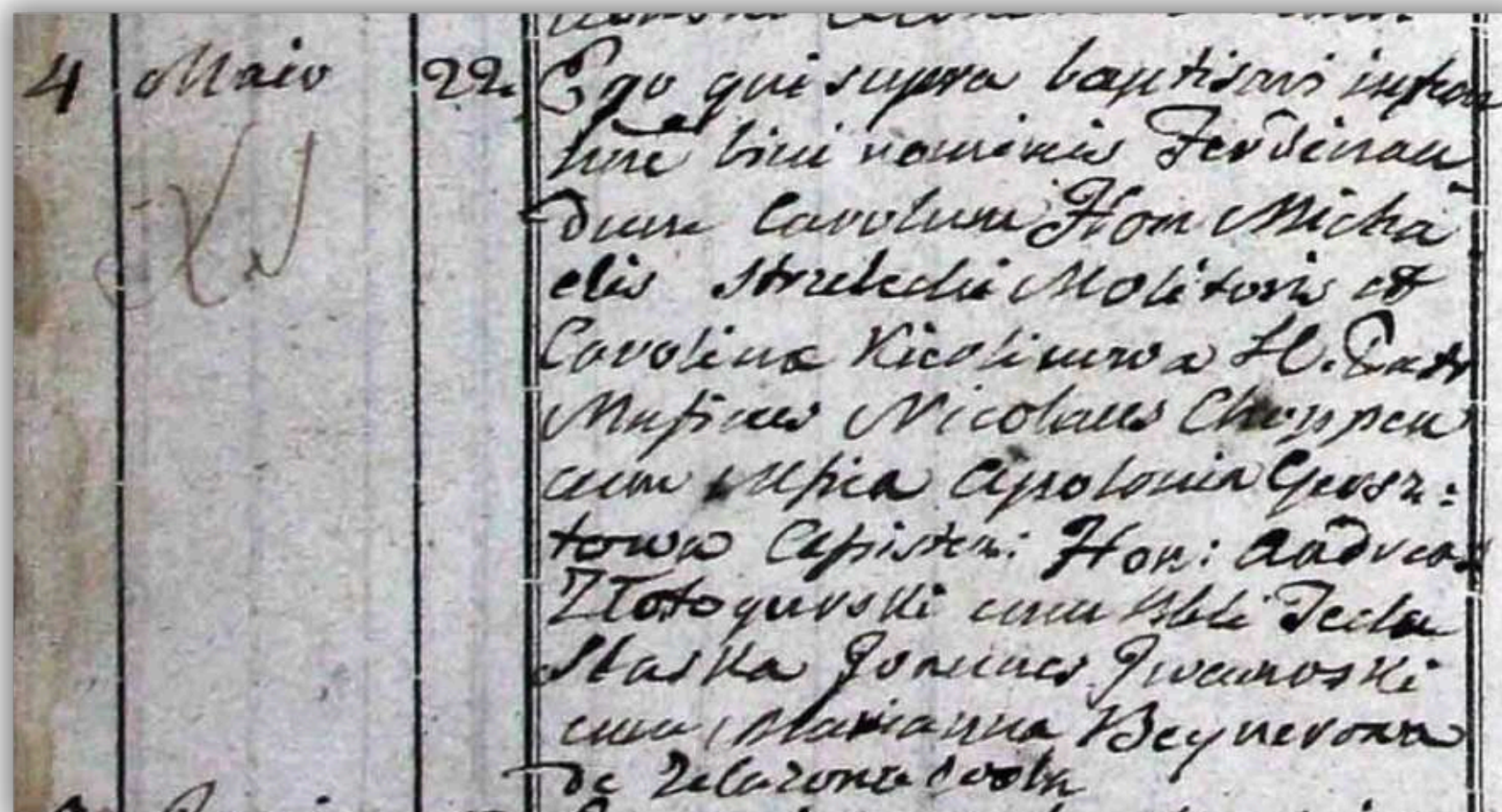

33. Żelazowa Wola, A. Misierowicz według rysunku N. Ordy, litografia tonowana, Zakład litograficzny M. Fajansa, Warszawa, 1882 – 1883 (NIFC, nr inw. M/1584).

O ojcu chrzestnym Mikołaju

8 maja 1810 r. Justyna Chopin została matką chrzestną Justyny Józefy, a już 22 maja 1810 r. Mikołaj Chopin został ojcem chrzestnym Ferdynanda Karola Strzeleckiego, syna młynarza Michała Strzeleckiego. Matką chrzestną była zaś pani Apolonia Gesztowa.

Rodzice Ferdynanda, Michał i Karolina Strzeleccy byli pochodzenia mieszczańskiego. Ich mieszczańskie pochodzenie sugeruje, że mogli oni pochodzić z Izbicy Kujawskiej. To tam Skarbkowie przed 1800 r. mieli swój majątek. Zapewne niektórzy służący przenieśli się wraz ze Skarbkami do Żelazowej Woli.

34. Akt chrztu Ferdynanda Karola Strzeleckiego z 22 maja 1810 r., którego ojcem chrzestnym był Mikołaj Chopin (w: *Liber baptisatorum ecclesiae parochialis Brochoviensis 1802 – 1814*, przechowywana w ADŁ).

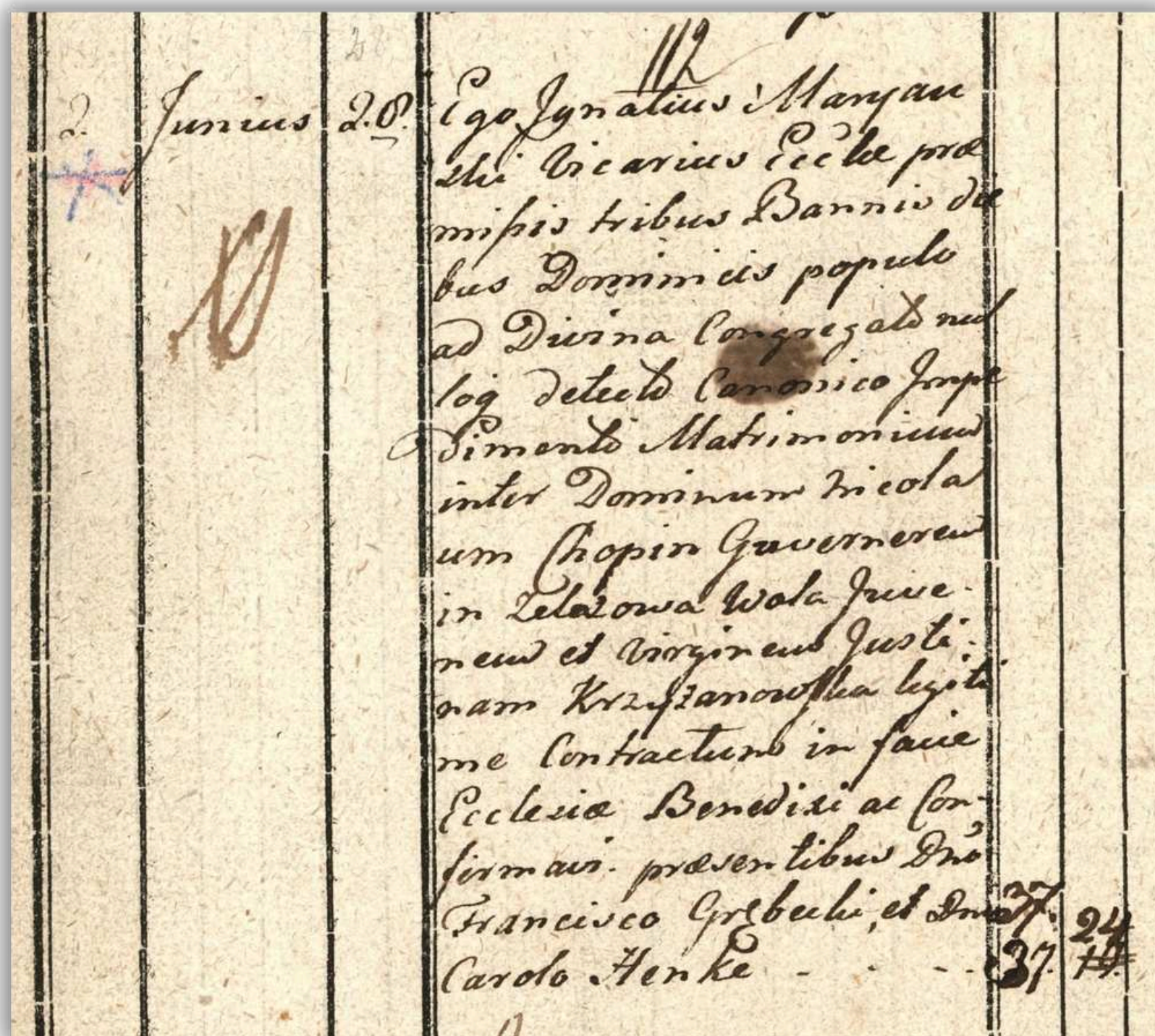
O Panu i Pani Chopin

Tekla Justyna Krzyżanowska, urodzona w 1782 r. w Długiem, przybyła do Żelazowej Woli wraz z Ludwiką Skarbak. Doskonale знаła rodzinę Skarbków, ponieważ jej ojciec, Jakub Krzyżanowski, pełnił rolę administratora ich dóbr w Izbicy.

Wbrew powszechnym opiniom, panna Krzyżanowska nie była spokrewniona z Ludwiką Skarbkową. W Żelazowej Woli, jak sugerowały wcześniejsze publikacje, mogła pełnić rolę ochmistrzyni. Chociaż nie można tego całkowicie wykluczyć, bardziej prawdopodobne jest, że jako szlachcianka bez majątku korzystała z życzliwości swojej mocodawczyni i pracowała na własne utrzymanie jako rezydentka. Można przypuszczać, że Justyna Krzyżanowska zarabiała na życie w sposób zbliżony do Elżbiety Drużbackiej (1695 lub około 1698/1699 – 1765), polskiej poetki epoki późnego baroku, która pełniła funkcję damy do towarzystwa na dworach znamienitych rodów. Charakter oraz specyfikę jej zajęcia ukazała Olga Tokarczuk w *Księgach Jakubowych*, czyniąc z Drużbackiej jedną ze swoich bohaterek.

Mikołaj Chopin, urodzony w 1771 r. we Francji, w miejscowości Marainville, osiedlił się w Żelazowej Woli w 1802 r. Podczas jednej ze swoich podróży Ludwika Skarbak dotarła do Ewy Łączyńskiej w Kiernozi, gdzie poznała Mikołaja Chopina, trzydziestoletniego wówczas francuskiego guwernera. zaproponowała mu objęcie podobnej posady w majątku w Żelazowej Woli, aby mógł uczyć jej dzieci: Fryderyka, Annę, Anastazego oraz Michała.

Można zatem stwierdzić, że to dzięki Ludwice Skarбек dwoje młodych ludzi spotkało się na swojej drodze. Cztery lata później, 28 czerwca 1806 r., w kościele w Brochowie, zawarli związek małżeński. W tym miejscu przechodzimy do jednego z czterech najważniejszych dokumentów związanych z obecnością rodziny Chopinów w Brochowie – aktu ślubu rodziców Fryderyka Chopina.

35. Akt ślubu Mikołaja Chopina i Justyny Krzyżanowskiej z 28 czerwca 1806 r. (w: *Liber copulatorum ecclesiae parochialis Brochoviensis 1802 – 1825*, przechowywana w ADŁ).

Tekst oryginalny:

Nro 2, Junius 1806, die 28

Ego Ignatius Maryański Vicarius Ecclesiae praemissis tribus Bannis Diebus Dominicis populo ad Divina Congregato nulloque decreto Canonico Impedimento Matrimonium inter Dominum Nicolaum Chopin, Guvernerem in Żelazowa Wola, Juvenem et Virginem Justinam Krzyżanowska legitime Contractum in facie Ecclesiae Benedixi ac Confirmavi praesentibus Dno [domino] Francisco Grębecki et Dno [domino] Carolo Henke.

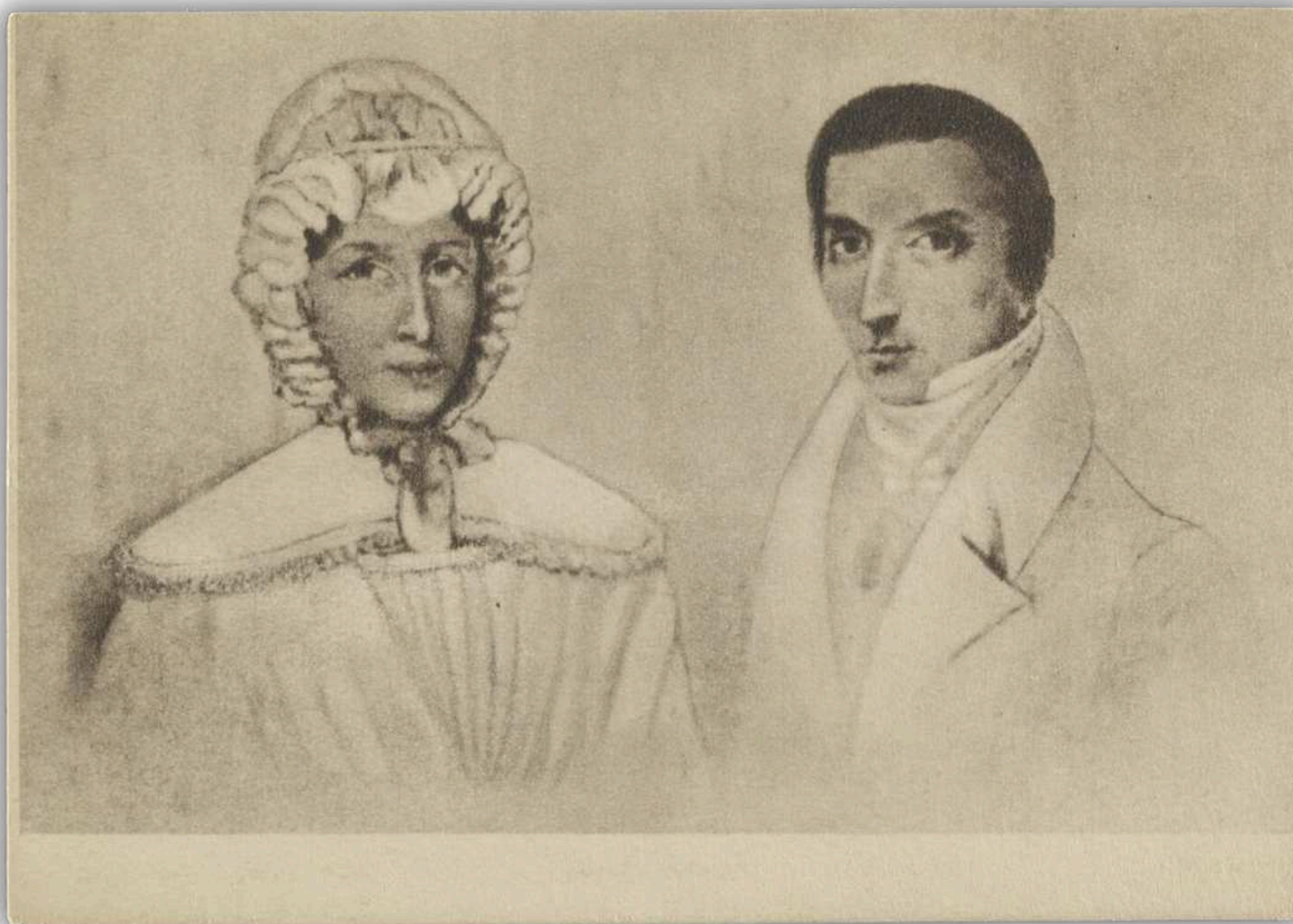
Tłumaczenie:

Nr 2, czerwiec 1806, dnia 28

Ja, Ignacy Maryański, wikary Kościoła, po wygłoszeniu trzech zapowiedzi w dni niedzielne wobec ludu zgromadzonego na służbę Bożą i nie znalezieniu żadnej przeszkody kanonicznej małżeństwo pomiędzy panem Mikołajem Chopinem, guvernerem w Żelazowej Woli, kawalerem i panną Justyną Krzyżanowską, prawnie zawarte w obliczu Kościoła, pobłogosławiłem i zatwierdziłem w obecności pana Franciszka Grębeckiego i pana Karola Henke.

W rubryce: wiek, podano: Mikołaj Chopin – lat 37,

Justyna Krzyżanowska – lat 24

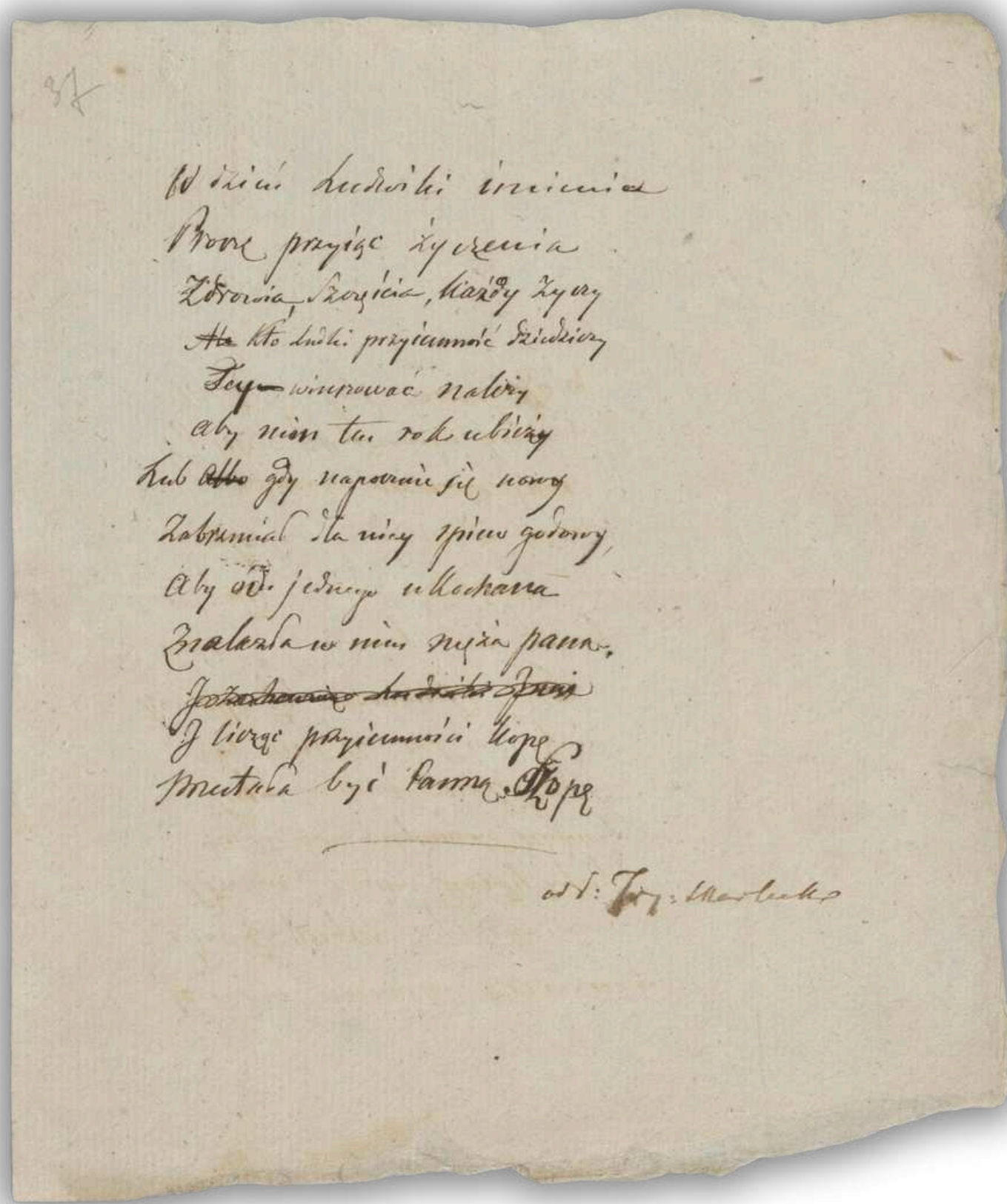
36. Poczтівka z reprodukcją portretu rodziców Fryderyka Chopina, druk, papier, Instytut Fryderyka Chopina, Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza *Prasa*, Warszawa, 1949 r. (NIFC, nr inw. MCPocz/242).

Państwo młodzi osiedlili się w oficynie, która należała do dworskich zabudowań w Żelazowej Woli. Małżeństwo Mikołaja i Justyny okazało się harmonijne i trwałe. 6 kwietnia 1807 r. w Warszawie, przy ulicy Przyrynek, pod numerem hip. 1899, przyszło na świat ich pierwsze dziecko – córka Ludwika. Dlaczego narodziny nie miały miejsca w Żelazowej Woli? Rodzina Chopinów prawdopodobnie przemieszczała się w zależności od okoliczności, towarzysząc swoim mocodawcom. Należy uwzględnić, że były to czasy burzliwych zawirowań politycznych oraz wojen napoleońskich. Wówczas powszechnie uznawano, że w mieście jest bezpieczniej przetrwać wojenną zawieruchę.

O Ludwice i Józefie Kalasantym

Kolejne istotne uroczystości dla rodziny Chopinów miały miejsce w 1832 r. Świętowanie rozpoczęto 25 sierpnia 1832 r., kiedy to odbyły się zaręczyny najstarszej córki Chopinów, Ludwiki, z Józefem Kalasantym Jędrzejewiczem. Wśród świadków tego wydarzenia byli m.in. bracia Skarbkowie – Michał i Fryderyk. Warto zaznaczyć, że zaręczyny miały miejsce w dniu imienin przyszłej panny młodej. Do dzisiejszych czasów zachowało się powinszowanie, które Fryderyk Skarbek ofiarował Ludwice Chopin z okazji tego wyjątkowego wydarzenia.

Ślub Ludwiki i Józefa miał miejsce w kościele w Brochowie pod koniec listopada, a dokładnie w czwartek, 22 listopada 1832 r. Młoda para powiedziała sakramentalne *tak* o godzinie 14:00 w tym samym kościele, w którym rodzice Ludwiki wzięli ślub, a jej brat Fryderyk został ochrzczony. Uroczystość weselna odbyła się u hrabiego Michała Skarbka w Żelazowej Woli, który był jednym ze świadków na ślubie, obok swojego szwagra, Stefana Wiesiołowskiego. Na zachowanym akcie metrykalnym widnieją podpisy obu świadków. Niestety, nie posiadamy żadnych opisów dotyczących uroczystości zaręczyn ani samych zaślubin.

37. Powinszowanie Fryderyka Skarbka dla Ludwiki Chopin w dniu jej imienin, *W dzień Ludwiki imienin| proszę przyjąć życzenia [...]*, [Warszawa, 25 sierpnia 1832 roku?] (NIFC, nr inw. M/370).

Ślubu udzielił proboszcz brochowski, ksiądz Kacper Jarkiewicz (1785 – 1843), który podpisywał się jako *Kasper*. Uroczystość poprzedziły zapowiedzi ogłoszone w dniach 12, 28 października oraz 4 listopada w Kościele św. Krzyża oraz w Kościele św. Jana w Warszawie. W akcie ślubu znajduje się również informacja, że ceremonia miała miejsce na podstawie upoważnienia wydanego 7 listopada 1832 r. przez księdza Pawła Rzymskiego, proboszcza Kościoła św. Krzyża w Warszawie.

Mikołaj Chopin wyjaśnił w liście do swojego syna, dlaczego to właśnie kościół w Brochowie oraz Żelazowa Wola zostały wybrane na miejsce ceremonii ślubnej i wesela Ludwiki.

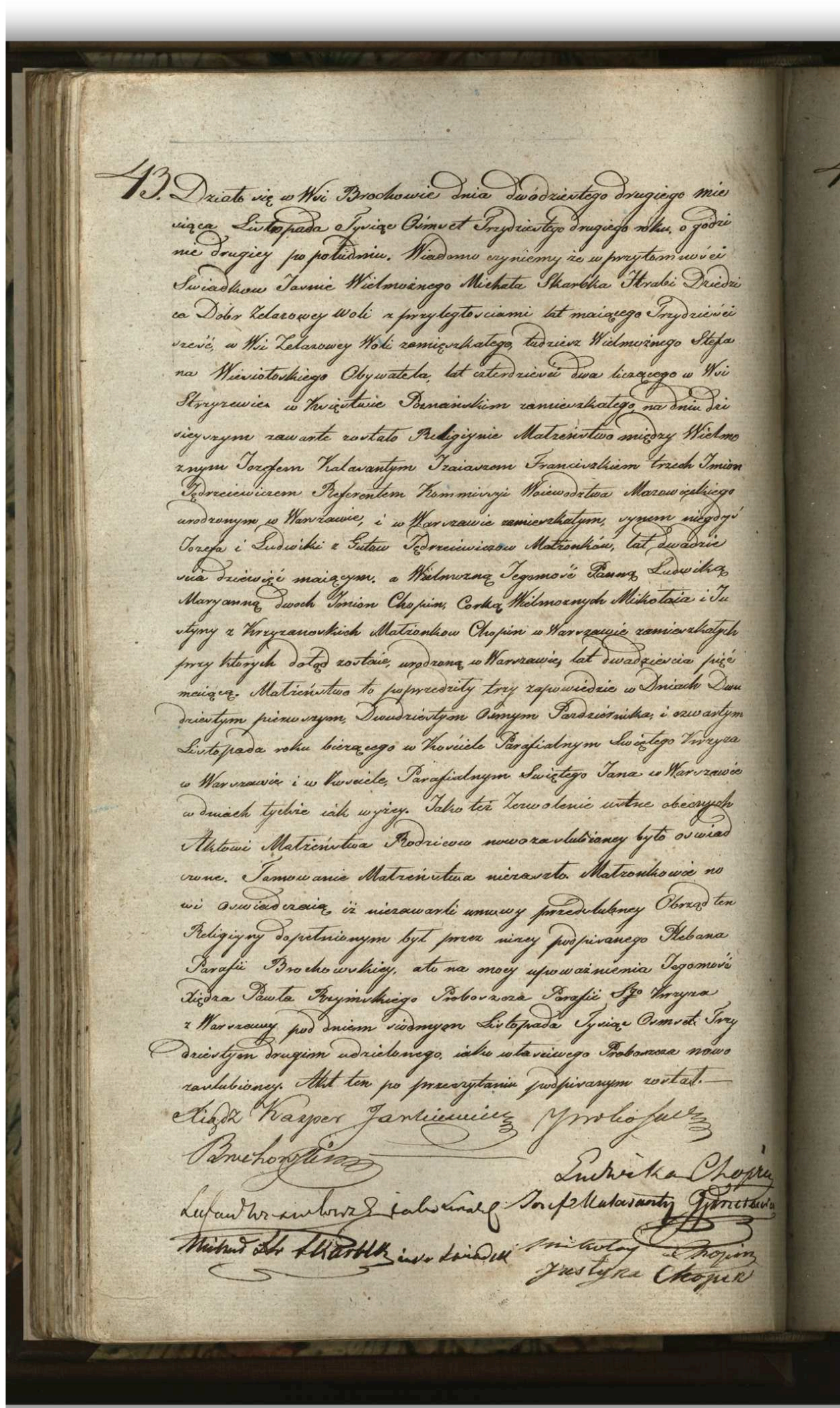
Twoja siostra wychodzi za mąż, gdy otrzymasz ten list, niewątpliwie będzie już po ślubie. Daj Boże, żeby była szczęśliwa! Matka, znasz przecie jej tkliwość, robi wszystko, co jest w naszej mocy, ażeby siostra Twoja miała to, co jest potrzebne w takich okolicznościach. Ślub wezmą tam, gdzie byłeś chrzczony, jest mi to bardzo miłe, chociaż w gruncie rzeczy ta podróż, mimo że krótka, w obecnej porze roku nie bardzo mi dogadza; oszczędzi to jednak niemało kłopotu Twojej Matce, gdyż tutaj, ażeby nikogo nie urazić, trzeba by zaprosić wiele znajomych, których przecie nie można ugościć szklanką wody. Tak więc, moje dzieci, rozproszyliście się po świecie. Tylko Izabella pozostanie przy nas, ale wszyscy będziecie na zawsze połączeni w sercach ojca i matki. Matka i ja bardzo serdecznie Cię ściskamy (fragment listu Mikołaja Chopina do Fryderyka Chopina, [Warszawa, między 13 a 22 listopada 1832 r.] w: *Korespondencja Fryderyka Chopina*, T. 2, cz. 1, 1831 – 1838, zebrali, opracowali i opatrzyli komentarzami Z. Helman, Z. Skowron, H. Wróblewska – Straus, Warszawa 2017, s. 203).

Do listu Mikołaja Chopina jego przyszły zięć, Józef Jędrzejewicz, dopisał:

Dzień ziszczenia szczęścia naszego jest 28 b. m. Brochów i Żelazowa Wola mają być pamiętymi miejscami życia naszego. Pani Jędrzejewicz szczegóły tego festynu opisze, a jeżeli mi pozwoli, to się do jej listu przypiszę. Całuję Cię serdecznie, prosząc, abyś mnie teraz choć w części tak kochał, jak pannę L[udwikę].

Szczerze przywiązany

Jędrz.

38. Akt ślubu Ludwiki Chopin i Józefa Kalasantego Jędrzejewicza z 22 listopada 1832 r. (w: Księga małżeństw parafii Brochów z lat 1826 – 1843, przechowywana w ADŁ).

Tekst aktu ślubu Ludwiki Chopin i Józefa Kalasantego Jędrzejewicza:

43. Działo się we wsi Brochowie dnia dwudziestego drugiego miesiąca listopada tysiąc ośmset trzydziestego drugiego roku, o godzinie drugiej po południu, Wiadome czyniemy, że w przytomności Świadców Jaśnie Wielmożnego Michała Skarbka Hrabi, dziedzica Dóbr Żelazowej Woli z przyległościami, lat mającego trzydzieści sześć, w wsi Żelazowej Woli zamieszkałego, tudzież Wielmożnego Stefana Wiesioło[w]skiego Obywatela, lat czterdzieści dwa liczącego, w wsi Strzyżewie w Księstwie Poznańskim zamieszkałego, na dniu dzisiejszym zawarte zostało religijne małżeństwo między Wielmożnym Józefem Kalasantym Izajaszem Franciszkiem trzech imion Jędrzejewiczem, referentem Komisji Województwa Mazowieckiego, urodzonym w Warszawie i w Warszawie zamieszkałym, synem niegdyś Józefa i Ludwiki z Gutów Jędrzejewiczów małżonków, lat dwadzieścia dziewięć mającym, a Wielmożną Jegomość Panną Ludwiką Marianną dwóch imion Chopin, córką Wielmożnych Mikołaja i Justyny z Krzyżanowskich małżonków Chopin, w Warszawie zamieszkałych, przy których dotąd zostaje, urodzoną w Warszawie, lat dwadzieścia pięć mającą. Małżeństwo to poprzedziły trzy zapowiedzie w dniach dwudziestym pierwszym, dwudziestym ósmym października i czwartym listopada roku bieżącego w Kościele Parafialnym Świętego Krzyża w Warszawie i w Kościele Parafialnym Świętego Jana w Warszawie w dniach tychże jak wyżej. Jako też zezwolenie ustne obecnych aktowi małżeństwa Rodziców nowo zaślubionej było oświadczone. Tamowanie małżeństwa nie zaszło. Małżonkowie nowi oświadczają, iż nie zawarli umowy przedślubnej. Obrządek ten religijny dopełnionym był przez niżej podpisanego Plebana Parafii Brochowskiej, a to na mocy upoważnienia Jegomość Księdza Pawła Rzymskiego, Proboszcza Parafii Ś-go Krzyża z Warszawy pod dniem siódmym listopada tysiąc ośmset trzydziestym drugim udzielonego, jako właściwego proboszcza nowo zaślubionej. Akt ten po przeczytaniu podpisanym został. – Ksiądz Kasper Jarkiewicz, proboszcz brochowski.

Stefan Wiesiołowski jako świadek

Michał Hr Skarbek jako świadek

Ludwika Chopin

Józef Kalasanty Jędrzejewicz

Mikołaj Chopin

Justyna Chopin

Summarium

Wpisy w brochowskich księgach metrykalnych świadczą o tym, że Chopinowie, przebywając w Żelazowej Woli, bywali w kościele w Brochowie przy okazji własnych wydarzeń rodzinnych oraz jako uczestnicy uroczystości mieszkańców Żelazowej Woli, takich jak:

- ślub Macieja Wolickiego i Agnieszki Skarbkówny, w trakcie którego Mikołaj Chopin był świadkiem (18 czerwca 1804 r.),
- ślub Mikołaja Chopina i Justyny Krzyżanowskiej (28 czerwca 1806 r.),
- chrzest Justyny Józefy, nieślubnej córki Rozalii Kunkowej (8 maja 1810 r.), podczas którego Justyna Chopin została matką chrzestną dziewczynki,
- chrzest Ferdynanda Karola, syna młynarza Michała Strzeleckiego (22 maja 1810 r.), podczas którego Mikołaj Chopin został ojcem chrzestnym chłopca,
- ślub Ludwiki Chopin z Józefem Kalasantym Jędrzejewiczem (22 listopada 1832 r.).

39 – 40. Nie możemy stwierdzić, w co dokładnie ubrani byli goście na ślubie Ludwiki Chopin i Józefa Kalasantego Jędrzejewicza. Niemniej jednak pewne wyobrażenie o modzie z tamtego okresu możemy uzyskać z ówczesnych czasopism dla modnych pań, takich jak *Magazyn Mód: dziennik przyjemnych wiadomości* (R.4: nr 6, luty 1838, s. 1r i 2r), dostępny w zbiorach BN, sygn. SD W.3.617 I0.

41. *Magazyn Mód: dziennik przyjemnych wiadomości*, R. 2, 1836, nr 8 (1836), k. 5, ze zbiorów biblioteki cyfrowej UW, sygn. 018480, 030418.

42. Portret młodej kobiety w białej sukni, A. Laub (1792–1843), [1834], BN, sygn. BJ Graf. I.R. 2307.

KS. KACPER JARKIEWICZ

(1785 – 1843)

43. Nagrobek ks. Kacpra Jarkiewicza na cmentarzu parafialnym w Janowie (fot. M. Przygoda – Milczarek)

Ks. Kacper Jarkiewicz przyszedł na świat w 1785 r. w Lipnie (obecnie miasto w województwie kujawsko – pomorskim) jako syn Jakuba i Antoniny Usarz. Probostwo brochowskie objął po ks. Janie Duchnowkim w 1822 r. Zmarł w Brochowie 13 listopada 1843 r. w wieku 58 lat. Jego odejście zgłosił Józef Lubowiecki, rządcą dóbr brochowskich i organista Wojciech Szyszkiewicz. Po jego śmierci o część jego spadku, a dokładnie o 1/4 majątku, upomniała się rodzina zmarłego: brat Onufry Jarkiewicz, komornik sądowy w mieście Rawie i siostra Marianna Mnichońska z Jarkiewiczów z Warszawy. W kilka dni po śmierci ks. Jarkiewicza odbyła się licytacja majątku ruchomego, która obejmowała łącznie kilkadziesiąt pozycji, podzielonych na odpowiednie działy, takie jak kosztowności, meble, garderoba i bielizna, porządki gospodarskie i inwentarz, czy książki. Z uzyskanej kwoty trzeba było pospłacać różnego rodzaju należności, których ks. Jarkiewicz nie zdążył uregulować za życia (np. zapłacić ludziom pracującym na plebani, czy fachowcom za wykonane prace).

Kasper Jarkiewicz Proboscus Brochowski

N° 64
Brochów
Dziato się w wsi Brochowie, dnia czterdziestego Listopada, Tydzień
osmiu czterdziestego trzeciego roku, o godzinie trzeciej po południu.
Stawili się Wielmożny Józef Lubowiecki Rządca Dóbr Brochowa
w Brochowie zamieszkały, lat dwadzieścia pięć, mający, i Wojciech Szyszkiewicz
Organista Kościoła Brochowskiego w Brochowie zamieszkały,
lat trzydziestu siedm mający, i oświadczyli iż wczoraj, o godzinie dwunastej
w nocy, umarł w Brochowie Wielmożny Jegomość Ksiądz Kasper
Jarkiewicz Proboscus Brochowski, były Dziekan Sochański lat pięć
dziesiąt ośm mający, syn niegdy Jakuba i Antoniny małżonki Jarkie-
wiczów. Po przekonaniu się naocznie o zejściu Księdza Jarkiewicza. Akt
ten stawającym przesyłany i podpisany został.
Józef Lubowiecki Rządca Dóbr Brochowski
Wojciech Szyszkiewicz

44. Akt zgonu ks. Kacpra Jarkiewicza z 14 listopada 1843 r. (w: Akty zmarłych w roku 1833 do 1851, przechowywana w ADL).

CHRZEST

W poniedziałek wielkanocny, 23 kwietnia 1810 r., Mikołaj Chopin przybył do Brochowa. Wraz z towarzyszącymi mu osobami wysiadł z bryczki i udał się na plebanię. W rękach trzymał specjalny wiklinowy kosz, w którym znajdowało się niemowlę – mały chłopiec, który przyszedł na świat kilka tygodni wcześniej w Żelazowej Woli. Święta Wielkanocne wydawały się idealnym momentem na chrzest dziecka. Za kilkadziesiąt minut ten malec otrzyma imię Fryderyk, a jego los na zawsze połączy się z Brochowem.

O dwóch dokumentach

Zacznijmy jednak od początku. W księgach metrykalnych parafii Brochów zachowały się dwa dokumenty, poświadczające chrzest Fryderyka Chopina w Brochowie i zawierające informacje o jego dacie urodzenia. Fryderyk Chopin urodził się jako obywatel Księstwa Warszawskiego. Ówczesne prawodawstwo przewidywało, że księża pełnili funkcję współczesnych urzędników stanu cywilnego (omawiałam to w rozdziale pierwszym). W związku z tym, dysponujemy dwoma dokumentami: pierwszym – kościelnym aktem chrztu, potwierdzającym wprowadzenie małego Fryderyka do wspólnoty Kościoła, i drugim – świeckim aktem urodzenia (państwowym), służącym zarejestrowaniu dziecka. Oba dokumenty sporządzali księża danej parafii, prowadząc w tym celu dwie osobne księgi: łacińską księgę aktów chrztu i polskojęzyczną księgę urodzeń. W celu usystematyzowania tej części książki, najpierw przedstawię te dwa dokumenty, a następnie przejdę do ich szczegółowej analizy.

O akcie chrztu

Akt chrztu Fryderyka Chopina został sporządzony 23 kwietnia 1810 r. Wynika z niego, że został on sporządzony przez ówczesnego wikariusza brochowskiego, ks. Józefa Morawskiego. Ten sam wikary dokonał też obrzędu chrztu świętego. W *Liber baptisatorum ecclesiae parochialis Brochoviensis 1802-1814* odnotowano:

Nro 2. Aprili 23, 1810

Ego qui supra suplevi caeremonias super infantem baptisatum ex aqua bini nominis Fridericum Franciscum natum die 22 Februarii Magnificorum Nicolai Choppen Gali et Justinae de Krzyżanowska Legitimorum Coniugum; Patrini Magnus Franciscus Grembecki de Villa Ciepliny cum Magnifica Domina Anna Skarbkówna Comtessa de Żelazowa Wola.

Tłumaczenie:

Nr 2. 23 kwietnia 1810

Ja, jak wyżej [Józef Morawski, wikary brochowski], dopełniłem obrzędów nad niemowlęciem ochrzczonym z wody, dwojga imion Fryderykiem Franciszkiem, urodzonym dnia 22 lutego z Wielmożnych Mikołaja Choppen, Francuza, i Justyny z Krzyżanowskich, ślubnych małżonków. Rodzice chrzestni – Wielmożny Franciszek Grembecki ze wsi Ciepliny z Wielmożną panią Anną Skarbkówną, hrabianką z Żelazowej Woli.

444.

LIBER BAPTISATORUM ECCLESIAE PAROCHIALIS Brochoviensis
Villa Zelarowa Wola Drigglew i Budy

Nro	An: Dni 1810		Testimonium Baptismi.	Status Civilis.				Status Militaris.					
	Mense.	Die		Mares.		Foeminae.		Mares.		Foeminae.			
				Legiti- mi.	Illegi- tini.	Legiti- mi.	Illegi- tini.	Legiti- mi.	Illegi- tini.	Legiti- mi.	Illegi- tini.		
1	Januario	6	Ego Josephus Morawski U. fr. baptisavi infra nunc Cjas: namum Labi. Andras et The- repha Chodurshick H. Patr. Gen: Baltharou Schroenski Capitaneus Excitatus. et Epusa Thecla Wyrzykowska Virgo. de Zelarowia.										
2	Aprilis	23	Ego qui supra supplevi Casaca- mias super infans baptisatum ex aqua huius nominis Fride- ricum Francisum natum d. 22 Februarii Muscovum et Nicolai Choppen Cjati- et Justina de Kryzianowska Legi: Conjug: Patris Muscovi Franciscus Czembecki de Villa Cysling cum Matrona Dna Anna Stamborowak Conjuges de Zelarowia Wola.										
3	Maiis	8	Ego qui supra baptisavi infra nunc Justinau Josephine Jan. Kowale Kowalewa Ulegitimi Thom Patr. Maria Dna Justina Choppen cum Epuso Dno Josepho Wyrzy- kowski Conjuges de Zelarowia.										
4	Maiis	29	Ego qui supra baptisavi infra nunc huius nominis Ferdinad- um Carolum Thom Michae- olis Strubedi Malicos et Carolus Kiedrowa H. Patr. Muscovi Nicolai Choppen cum Matrona Apollonia Epusa: Thom Capitan: Hon: Radwan Motoquiski cum Matrona Thascha Janina Jwanoski cum Matrona Seynerowa de Zelarowia Wola.										
5	Junio	19	Ego qui supra baptisavi infra nunc Augustinum Labi Adalber- ti Matrusch et Marianus Wronkowsk H. Patr. Herta cum Matrona Julia Szymonowak Conjuges de Zelarowia.										
Summa													

45. Karta, na której znajduje się akt chrztu Fryderyka Chopina z 23 kwietnia 1810 r. (w: Liber baptisatorum ecclesiae parochialis Brochoviensis 1802 – 1814, przechowywana w ADŁ).

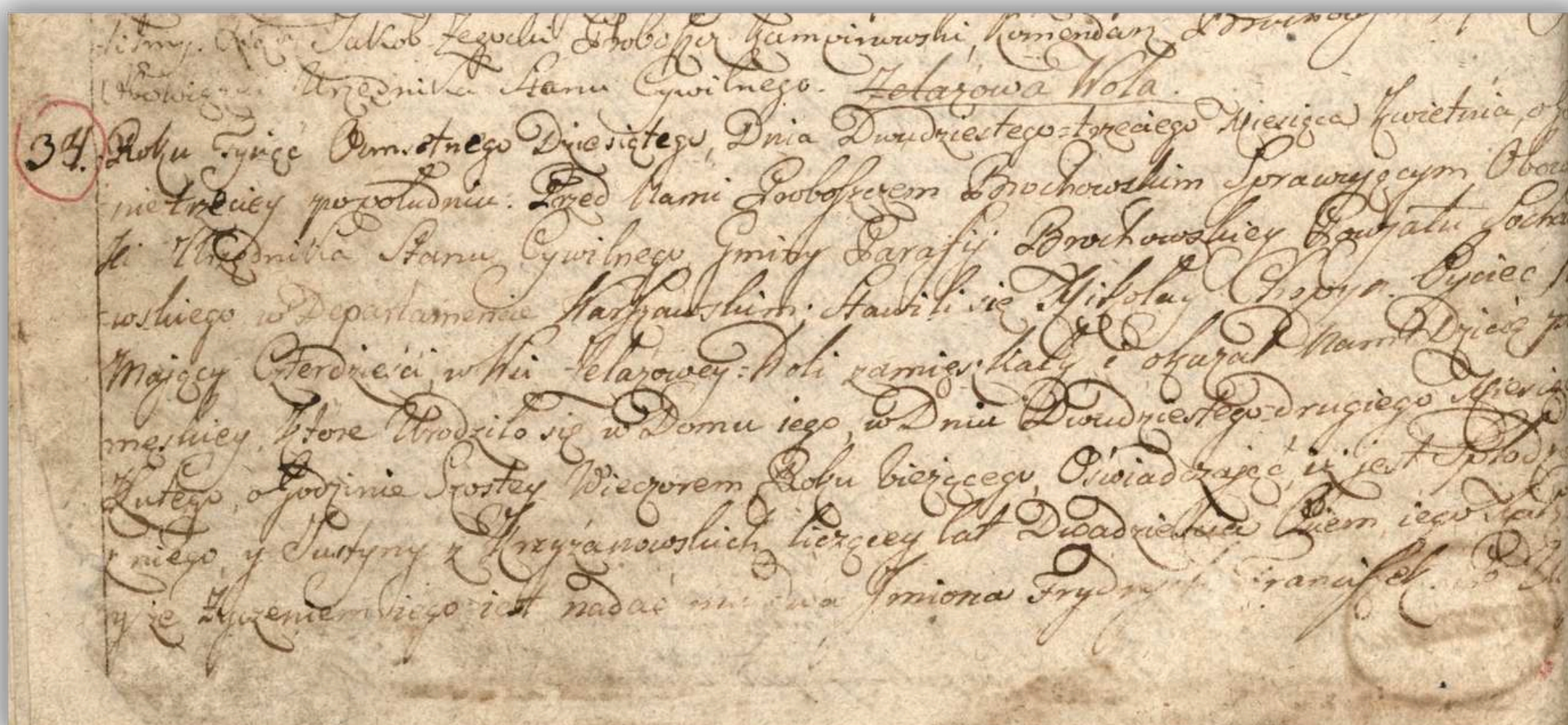
2 Aprilis 23 Ego qui supra supplevi Casaca-
mias super infans baptisatum
ex aqua huius nominis Fride-
ricum Francisum natum
d. 22 Februarii Muscovum
et Nicolai Choppen Cjati-
et Justina de Kryzianowska
Legi: Conjug: Patris Muscovi
Franciscus Czembecki de
Villa Cysling cum Matrona Dna
Anna Stamborowak Conjuges
de Zelarowia Wola.

46. Akt chrztu Fryderyka Chopina z 23 kwietnia 1810 r. (w: Liber baptisatorum ecclesiae parochialis Brochoviensis 1802 – 1814, przechowywana w ADŁ).

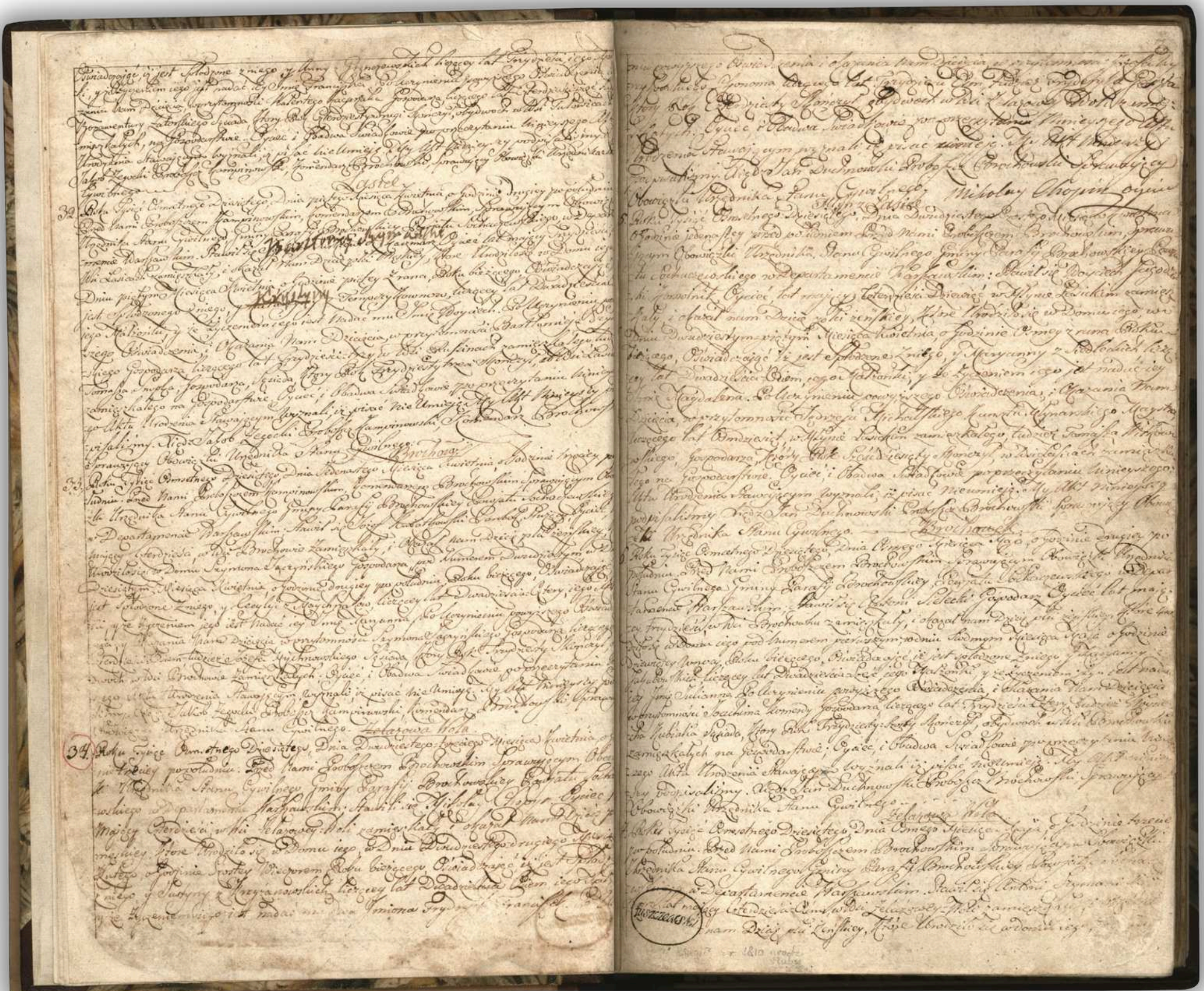
O akcie urodzenia

Drugi dokument, który jako duchownego, pełniącego obowiązki urzędnika cywilnego podaje ks. Jana Duchnowskiego, a znajduje się w *Aktach urodzenia, małżeństw, zeyścia 1810 r.*, pod numerem 34 podaje:

34. Roku tysiąc osiemsetnego dziesiątego, dnia dwudziestego trzeciego miesiąca kwietnia, o godzinie trzeciej po południu. Przed nami, proboszczem brochowskim sprawującym obowiązki urzędnika stanu cywilnego gminy parafii brochowskiej powiatu sochaczewskiego w departamencie warszawskim, stawili się Mikołaj Chopyn, ojciec, lat mający czterdzieści, w wsi Żelazowej Woli zamieszkały, i okazał nam dziecię płci męskiej, które urodziło się w domu jego w dniu dwudziestego drugiego miesiąca lutego o godzinie szóstej wieczorem roku bieżącego, oświadczając, iż jest splotzone z niego i Justyny z Krzyżanowskich, liczącej lat dwadzieścia osiem, jego małżonki, i że życzeniem jego jest nadać mu dwa imiona, Fryderyk Franciszek. Po uczynieniu powyższego oświadczenia i okazaniu nam dziecięcia, w przytomności Józefa Wyrzykowskiego, ekonomy liczącego lat trzydzieści ósm, tudzież Fryderyka Geszta, który rok czterdziesty skończył, obydwoh w wsi Żelazowej Woli zamieszkałych. Ojciec i obadwa świadkowie po przeczytaniu niniejszego aktu urodzenia stawającym wyznali, iż pisać umieją. My akt niniejszy podpisaliśmy. Ksiądz Jan Duchnowski, proboszcz brochowski sprawujący obowiązki urzędnika stanu cywilnego; Mikołaj Chopin, ojciec.

47. Akt urodzenia Fryderyka Chopina z 23 kwietnia 1810 r. (w: *Akt urodzeń, małżeństw, zeyścia 1810 r.*, przechowywana w ADŁ).

48. Akt urodzenia Fryderyka Chopina nr 34 został spisany na dwóch kartach księgi metrykalnej z 1810 r. (w: *Akt urodzeń, małżeństw, zezścia 1810 r.*, przechowywana w ADŁ).

O samym chrzcie

Jak zatem odbył się chrzest Fryderyka Chopina w brochowskim kościele? Henryk F. Nowaczyk podjął się prób odtworzenia tych kwietniowych wydarzeń. Ustalono, że chrzest miał miejsce 23 kwietnia 1810 r. Warto jednak zauważyć, że odbył się on w drugi dzień Świąt Wielkanocnych, co oznacza, że przypadał na Lany Poniedziałek.

Według Henryka Nowaczyka, najpierw sporządzono akt urodzenia, który został napisany przez ks. Jana Duchnowskiego, a następnie wszyscy udali się do kościoła, aby uczestniczyć w chrzcie. Wraz z ojcem dziecka, o godzinie *trzeciej po południu*, do Brochowa musieli przybyć dwaj świadkowie, niezbędni do sporządzenia aktu urodzenia oraz rodzice chrzestni. Mały Fryderyk mógł być transportowany do Brochowa w bryczce, w specjalnym wiklinowym koszyku obszytym falbankami. W koszyku znajdował się również becik z kołderką. Wraz z przybyłymi mógł być także woźnica, który prowadził bryczkę.

Skupmy się na akcie urodzenia. Aby sporządzić akt urodzenia, niezbędne było okazanie dziecka urzędnikowi stanu cywilnego gminy oraz parafii, a w naszym przypadku był to ks. Jan Duchnowski. Tylko poprzez okazanie dziecka możliwe było potwierdzenie jego płci. Możemy jedynie wyobrazić sobie, jak Mikołaj Chopin, trzymając małego Fryderyka na rękach lub w koszyku, udał się wraz ze świadkami na plebanię w Brochowie, aby dopełnić tego obowiązku.

Świadcami zawsze byli dwaj mężczyźni. W związku z tym, Mikołajowi Chopinowi towarzyszyli Józef Wyrzykowski (ekonom, lat 38) oraz Fryderyk Geszt (40 lat). Obaj panowie byli mieszkańcami Żelazowej Woli, co miało kluczowe znaczenie, ponieważ świadkami mogli być jedynie ci, którzy zamieszkiwali miejsce narodzin dziecka. Taki wymóg miał na celu zapewnienie prawnego uzasadnienia, że znali oni zarówno rodziców dziecka, jak i okoliczności jego narodzin.

Od strony technicznej proces zapewne przebiegał w ten sposób, że Mikołaj Chopin odpowiadał na pytania zadawane przez ks. Duchnowskiego, który na bieżąco wprowadzał te informacje do księgi. Ojciec był zobowiązany do udzielenia kilku kluczowych danych: daty, miejsca i godziny narodzin dziecka; tożsamości matki oraz potwierdzenia, że jest ona jego prawną małżonką; a także imienia lub imion, które będzie nosić dziecko. Sporządzający mógł odczytać go ojcu i świadkom, co powinno zostać odpowiednio odnotowane. Na koniec zadawano ojcu dziecka oraz świadkom pytanie o ich umiejętności piśmiennicze.

Z aktu urodzenia nr 34 wynika zatem, że Fryderyk Chopin urodził się 22 lutego w domu swojego ojca Mikołaja (40 lat) w Żelazowej Woli o godzinie szóstej wieczorem, ze swojej matki Justyny z Krzyżanowskich (28 lat), która jest prawną małżonką, a wolą ojca jego jest nadać mu imiona *Fryderyk* i *Franciszek*. Akt podpisał ks. Jan Duchnowski i Mikołaj Chopin. Ojciec Fryderyka musiał go zapewne przekazać na kilka chwil jednemu ze świadków, aby dokonać podpisu. Pod samym aktem brak jest jednak podpisów świadków, to świadczy o tym, iż musieli ustnie zgodzić się z treścią zawartych w akcie informacji.

W samym akcie nie stwierdzono żadnych przeszkód, które mogłyby wystąpić podczas jego sporządzania. Z analizy dokumentu wynika, że został on sporządzony z należytą starannością i zgodnie z obowiązującymi przepisami. Porównując go z ówczesnymi regulacjami, można uznać, że został przygotowany poprawnie pod względem formalnym.

Co działo się później? Należy przypuszczać, że po opuszczeniu plebanii mały Fryderyk został wyjęty z koszyka i przekazany matce chrzestnej. Całe towarzystwo udało się do kościoła, gdzie ceremonię odprawił wspomniany już ks. Józef Morawski. Po chrzcie sporządzono akt chrztu, z którego treści wynika, że chrzestnymi obecnymi w kościele podczas ceremonii byli Anna Skarbkówna oraz Franciszek Grembecki ze wsi Ciepliny.

Wydarzenia z 23 kwietnia 1810 r., obejmujące podróż z Żelazowej Woli do Brochowa i z powrotem (około 3 godziny), sporządzenie aktu urodzenia, ceremonii chrztu oraz spisanie aktu chrztu, mogły zająć łącznie około 5 godzin. O tej porze roku Słońce wschodzi około godziny piątej rano, a zachodzi około godziny dwudziestej, co sugeruje, że Mikołaj mógł wrócić do Żelazowej Woli z synem jeszcze przed zmrokiem. Należy również rozważyć możliwość, że po powrocie wszyscy zostali zaproszeni na uroczystą kolację, co, biorąc pod uwagę, że był to drugi dzień Świąt Wielkanocnych, wydaje się bardzo prawdopodobne.

49–50. Moda dla niemowląt z początku XIX w. (w: *Modes de Paris. Costumes d'enfants: [estampe]*, [s.n.] (Paris), 1810, k.13 i 20, Gallica [biblioteka cyfrowa Biblioteki Narodowej Francji]).

O chrzcie z wody

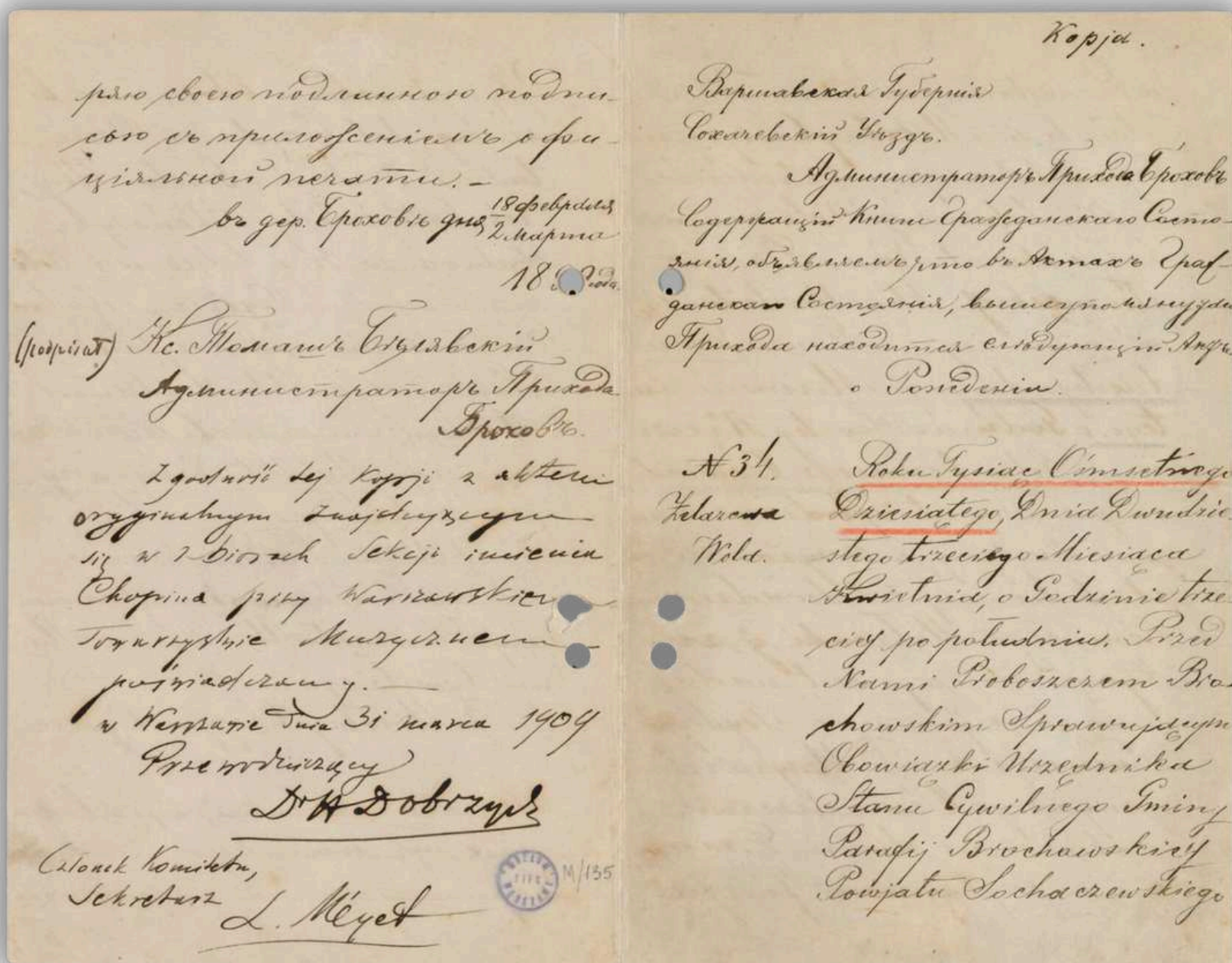
W akcie chrztu zapisano, że Fryderyk Chopin został ochrzczony *ex aqua*, co oznacza, że otrzymał chrzest z wody. W przypadku, gdy dziecko zostało ochrzczone w ten sposób, duchowny odpowiedzialny za spisanie aktu był zobowiązany do uwzględnienia tej informacji. Zatem możemy mieć całkowitą pewność, że Fryderyk Chopin został ochrzczony z wody przed ceremonią, która miała miejsce w brochowskim kościele.

Chrzest “z wody” udzielany był wówczas w domu rodziców dziecka, czyli w miejscu, w którym przyszło ono na świat. Dokonywano go z obawy o zdrowie dziecka, które mogłoby nie dożyć do ceremonii chrztu w kościele. Według Henryka Nowaczyka rodzice Chopina mogli poprosić księdza z Brochowa, aby ten przybył do Żelazowej Woli, ochrzcił Fryderyka poza kościołem i nadał mu dwa znane nam dobrze imiona. W takiej sytuacji nie byli obecni rodzice chrzestni, ale biorąc pod uwagę, że Anna Skarbek mieszkała z Chopinami *po sąsiedzku* i mogła być już wtedy planowana na matkę chrzestną Fryderyka, to nie należy wykluczać, że mogła być obecna przy chrzcie z wody.

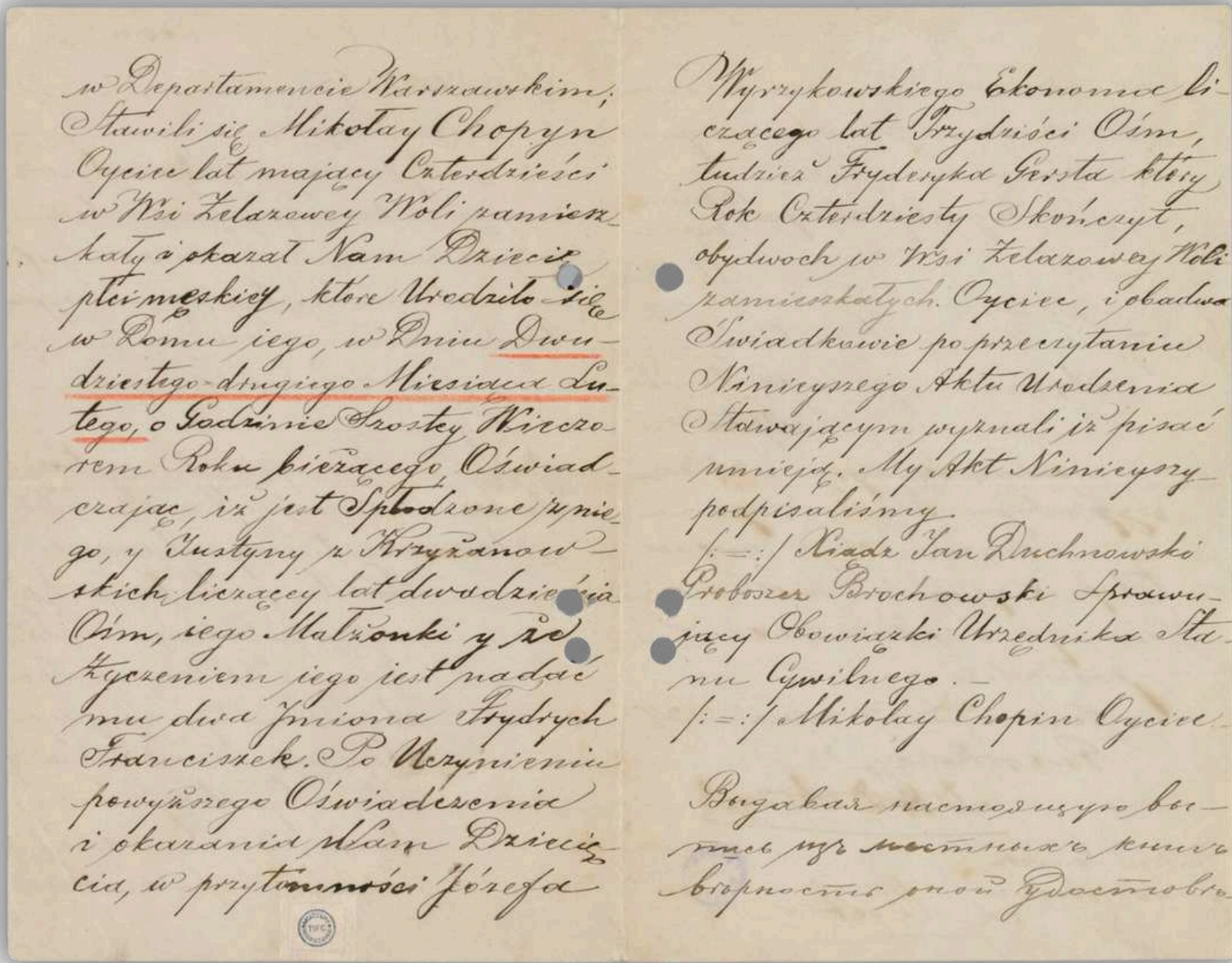
Chrzest z wody mógł być udzielony przez dowolną osobę wyznania chrześcijańskiego, niekoniecznie przez katolika. Sam akt chrztu nie musiał być związany z nadaniem imienia, a jego istota sprowadzała się do sakramentalnego wprowadzenia do życia wiecznego. Czy istnieje możliwość, aby Fryderyka ochrzciła osoba świecka? Należy być ostrożnym w tej kwestii. Takie sytuacje mogły się zdarzyć, ale wyłącznie w przypadku agonalnego stanu dziecka, gdy rodzice obawiali się, że dziecko może nie przeżyć do przyjazdu księdza. Wydaje się jednak, że mały Fryderyk po urodzeniu nie był w stanie agonalnym; czuł się na tyle dobrze, że kilka tygodni później jego stan zdrowia pozwolił na odbycie podróży bryczką do Brochowa. Warto również zauważyć, że w czasach Chopinów oraz wcześniej, wskaźnik umieralności noworodków był bardzo wysoki, co sprawiało, że chrzest z wody był powszechną praktyką, udzielaną na wszelki wypadek.

Współcześnie, chrzest z wody powinien być udzielany przez księdza (zazwyczaj miejscem takiego chrztu jest szpital ginekologiczno – położniczy), a w skrajnych przypadkach może go udzielić osoba świecka ochrzczona (z powszechnej wiedzy wiemy, że takiego chrztu, na prośbę rodziców, udziela zazwyczaj personel medyczny szpitala, choć każdy przypadek jest indywidualny).

W akcie chrztu Fryderyka Franciszka Chopina brak jest niestety informacji kto udzielił mu chrztu z wody. Idąc za Henrykiem Nowaczykiem możemy przypuszczać, że był to ten sam ksiądz, który ochrzcił małego Fryderyka, a zatem ks. Józef Morawski. Przypuszczalnie, ks. Duchnowski mógł uznać, że dopełnienia ceremonii chrztu powinien dokonać ten sam ksiądz, który kilka tygodni wcześniej pojechał wezwany przez Chopinów do Żelazowej Woli. Ks. Morawski mógł uznać zatem, że wpisywanie jego imienia i nazwiska przy *ex aqua* jest całkowicie zbędne.

51 – 52. Kopia rękopiśmienna odpisu aktu urodzenia Fryderyka Chopina, Warszawa, 31 marca 1909 r. Na czerwono podkreślony rok i data dzienna urodzenia (NIFC, nr inw. M/135).

O nieobecnym ojcu chrzestnym

Z aktu chrztu Fryderyka Chopina możemy się dowiedzieć, że jego ojcem chrzestnym był Franciszek Grembecki z Cieplin (obecnie wieś w województwie kujawsko – pomorskim, w powiecie włocławskim, w gminie Izbica). Nie był on jednak uznawany za ojca chrzestnego Fryderyka. W rodzinie Chopinów za ojca chrzestnego uznawano bowiem nieobecnego wtedy w Księstwie Warszawskim Fryderyka Skarbka, syna Ludwika Skarbek. Siedemnastoletni wówczas Fryderyk Skarbek miał opuścić Żelazową Wolę przed 15 października 1809 r. i udać się na studia do Francji. Ferdynand Hoesick, jeden z najsłynniejszych XIX-wiecznych biografów Fryderyka Chopina, wysunął tezę, jakoby Grembecki jedynie zastępował nieobecnego w kraju Skarbka.

Henryk Nowaczyk, w jednej ze swoich rozpraw, we wspomnianym już monumentalnym dziele *Chopin w podróży. Glosy do biografii* (Warszawa 2013), zauważa jednak, że takie zastępstwo powinno być odnotowane w akcie chrztu. Za przykład podaje akt Fryderyka Bolesława Jędrzejewicza, syna Ludwiki i Józefa Jędrzejewiczów, którego ojcem chrzestnym formalnie był przebywający na emigracji Fryderyk Chopin. W akcie wyraźnie zapisano, że Fryderyka Chopina zastępuje jego ojciec Mikołaj, a matką chrzestną jest Izabella z Chopinów Barcińska. Nowaczyk wprost zatem kwestionuje tezę Hoesicka. Fryderyk Skarbek utrzymywał życzliwe relacje z Chopinami i mógł otrzymać serdeczne miano *chrzestnego*, ale w świetle prawa kanonicznego to jednak Franciszek Grembecki figuruje jako ojciec chrzestny małego Fryderyka. Warto również dodać, że sam Fryderyk Skarbek nigdy nie nazwał siebie *ojcem chrzestnym Fryderyka Chopina* (choćby w swoich pamiętnikach).

Matka chrzestna Fryderyka, czyli Anna Skarbkówna, dosyć dobrze zapisała się w historiografii i wiemy o niej stosunkowo dużo. Nie budzi raczej również wątpliwości jej rola, w jakiej została ujęta w akcie chrztu z 1810 r. Wielką niewiadomą pozostawał jednak do pewnego czasu życiorys Franciszka Grembeckiego. Postać *kanonicznego* ojca chrzestnego została gruntownie przebadana i odkryta przez Piotra Mysłakowskiego i Andrzeja Sikorskiego w ich książce *Chopinowie: krąg rodzinny – towarzyski* (Warszawa 2005). Franciszek Grembecki urodził się ok. 1747 r. W 1785 r. występuje jako burgrabia przeddecki, od 1792 r. pełnił funkcję regenta grodzkiego przeddeckiego, a zatem działał w rodzinnych stronach Justyny Chopin. Wiemy też o tym, że Grembecki był dzierżawcą dóbr Ciepliny. Zmarł jako kawaler w Cieplinach 27 stycznia 1827 r. Wydaje się, że nie został przypadkowo wybrany na ojca chrzestnego małego Fryderyka. Mieszkał i pracował niedaleko Izbicy, a zatem mógł bardzo dobrze znać dziadków Fryderyka Chopina, czyli Jakuba i Antoninę Krzyżanowskich. Można założyć również, że był przyjacielem rodziny. Nie dziwi zatem fakt, że Justyna Chopin to właśnie jego wybrała na świadka swojego ślubu i ojca chrzestnego dla swojego dziecka.

Dodatkowo, Piotr Mysłakowski i Andrzej Sikorski w artykule *Okoliczności urodzin Fryderyka Chopina. Co mówią źródła* (*Ruch Muzyczny*, 2002, nr 20, str. 28 – 34) jeszcze bardziej skomplikowali sprawę chrztu Chopina. Otóż, Mikołaj Chopin w swoim liście do syna z 16 października 1842 r. nazwał Józefa Elsnera mianem [...] *Twój ojciec chrzestny, Elsner* [...]. W kontekście listu należy jednak postrzegać nauczyciela Fryderyka Chopina jako jego *opiekuna* na drodze artystycznej.

Kolejny dość ciekawy przypadek, to inskrypcja na płycie nagrobnej Ludwika Skarbek, która przedstawiała ją jako *matkę chrzestną Fryderyka Chopina* (napis usunięto w połowie lat 80. XX w.). Tutaj autorzy rozpatrują tę inskrypcję w kontekście odnotowanego chrztu z wody. Chrzest z wody mógł mieć miejsce w domu Ludwika Skarbek bez udziału księdza. Ochrzcić małego Fryderyka mogła sama Ludwika Skarbek, co w sytuacjach zagrażających życiu dziecka było przez Kościół dopuszczalne. Wątpliwości budzi tutaj jedynie fakt, że Ludwika Skarbek była protestantką, ale znane są przypadki, kiedy to Kościół dopuszczał udzielenia chrztu z wody przez osobę wyznania chrześcijańskiego (nie musiał być to katolik). W chrzcie tym mógł brać również udział sam Fryderyk Skarbek i dlatego uważany był później za ojca chrzestnego Fryderyka Chopina. Jeśli teoria ta okazała się prawdziwa, to wtedy należałoby zakładać, że Chopin przyszedł na świat w 1809 r., co będziemy rozważać w następnym rozdziale (przypomnijmy: Fryderyk Skarbek wyjechał na studia do Francji w październiku 1809 r.)

O problematycznym dukcie pisma

Przełom XVIII i XIX w. nie był najlepszym okresem dla parafii Brochów. W tym czasie borykała się ona z problemem zapewnienia stałej posługi kapłańskiej. Kłopoty zaczęły się już w połowie XVIII w., kiedy to proboszczem brochowskim został ks. Ignacy Minasowicz (od 1765 do 1776 r.), stryjeczny brat Józefa Epifanego Minasowicza, jednego z czołowych poetów okresu saskiego, bliskiego współpracownika braci Załuskich i redaktora *Monitora*. Ks. Ignacy Minasowicz nie rezydował na stałe w Brochowie, lecz w Warszawie, gdzie posiadał rodową kamienicę na Starym Mieście. Właśnie wtedy posługę duszpasterską dla wiernych z Brochowa zaczęli świadczyć dominikanie z Sochaczewa, franciszkanie z Wyszogrodu oraz kanonicy regularni z Czerwińska. Imiona i nazwiska zakonników z tych zgromadzeń najczęściej pojawiają się w aktach metrykalnych z tego okresu. Po *zaocznym* probostwie ks. Ignacego Minasowicza, na czele parafii brochowskiej stanął ks. Piotr Czukowski (zmarły w 1792 r. w Brochowie), a następnie ks. Ignacy Ostaszewski, który pełnił swoją posługę do 1807 r. Co ciekawe, za probostwa tych dwóch ostatnich proboszczów, nadal spotykamy braci zakonnych w aktach metrykalnych.

Dochodzimy tutaj do problematycznego przełomu lat 1809 i 1810, niewątpliwie jednego z najbardziej niejasnych okresów w historii całej parafii. Proboszczem brochowskim był wówczas ks. Leon Porzycki. W 1807 r. występuje on jako proboszcz Osmolina i dziekan gabiński, który jeszcze w swoim liście z 17 marca 1807 r. opisał sytuację panującą w powiecie gabińskim podczas stacjonowania tam wojsk francuskich. Jako proboszcz parafii Osmolin figuruje również w *Lustracyi Starostw i Krolewszczyzn w Powiecie Rawskim Ziemi Gostyńskiej leżących w Roku 1789 odbytej*. Pierwszy wpis w brochowskich księgach metrykalnych z imieniem i nazwiskiem księdza Leona Porzyckiego pojawia się w aktach chrztów w lipcu 1807 r., co oznacza, że musiał objąć probostwo w Brochowie w połowie 1807 r.

Dobrze znane artykuły i rozprawy dotyczące brochowskich akt metrykalnych z tego okresu, które podejmują próbę wyjaśnienia występujących w nich niejasności (autorstwa Henryka F. Nowaczyka, Piotra Mysłakowskiego, Andrzeja Sikorskiego czy Marioli Wojtkiewicz), skłoniły mnie do ponownego pochylenia się nad księgami metrykalnymi parafii Brochów po niemal dziesięcioletniej przerwie. Moje wnioski są następujące:

- Ks. Ignacy Marjański, który w 1806 r. udzielił ślubu Mikołajowi Chopinowi i Justynie Krzyżanowskiej, w aktach chrztu określany jest jako *lector Ordo Praedicator vicarius Ecclesiae*. Analiza tych wpisów wskazuje również, że pełnił on obowiązki wikarego brochowskiego w latach 1806 – 1807. A zatem, ślubu rodzicom Fryderyka Chopina udzielił dominikanin.
- Przez cały 1807 rok w aktach chrztu figurują dominikanie z Sochaczewa, co może świadczyć o tym, że ks. Leon Porzycki przybył do parafii Brochów z dużym opóźnieniem lub nie był w stanie sprawować posługi. Należy pamiętać, że omawiany okres to czas przetaczających się przez ziemie polskie wojen napoleońskich. Być może księdza Leona Porzyckiego zatrzymały w Osmolinie niezależne od niego wydarzenia.
- W kościelnej księdze aktów chrztu brakuje wpisów z lat 1808 i 1809. Wpisy dosłownie urywają się w styczniu 1808 r. Podobny schemat występuje w kościelnej księdze aktów małżeństw i zgonów z tego samego okresu, dotyczącej każdej miejscowości należącej wówczas do parafii Brochów (Brochów, Brochówek, Tułowice, Łasicie, Rusiny, Miszory, Kromnów, Gorzewnica, Konary, Plecewice, Wólka Smolana, Famułki Brochowskie, Olszowiec, Witkowice, Strzyżew, Rzęszyce, Famułki Królewskie, Wilcze). Księga z aktami chrztów jest ponownie prowadzona od stycznia 1810 r.
- W brochowskim archiwum parafialnym zachowała się cywilna księga metrykalna z lat 1808 – 1809 (urodzenia, małżeństwa, zgony). Można spotkać się z opinią, że księga ta stanowiła jedynie brudnopis. Osobiście nie podzielam tego zdania. Oczywiście, zawiera ona skreślenia i dopiski, co jest charakterystyczne również dla innych ksiąg metrykalnych z lat 1767 – 1901, jednakże trudno uznać ją za brudnopis, skoro widnieją w niej podpisy świadków oraz sporządzono indeksy (wykazy urodzonych, zaślubionych i zmarłych).
- Ksiądz Józef Morawski, który miał ochrzcić Fryderyka Chopina, pełnił obowiązki wikarego brochowskiego najprawdopodobniej od przełomu lat 1809 i 1810 do co najmniej sierpnia 1810 r. Wtedy to właśnie przestaje figurować w aktach chrztu, a jego miejsce zajmują nowi wikariusze: ks. Michał Jabłoński i ks. Stanisław Turkowski.
- Ksiądz Jan Duchnowski, wpisany do aktu urodzenia Fryderyka Chopina i tym samym odpowiedzialny za jego sporządzenie, został oficjalnie mianowany proboszczem w połowie kwietnia 1810 r. Od początku 1810 r. w aktach urodzenia pojawia się ks. Jakub Żegocki, proboszcz kampinoski, który zmarł 8 maja 1810 r. Brochów jest oddalony od Kampinosu o 16 km, dlatego wydaje się mało prawdopodobne, aby ks. Żegocki mógł pełnić systematyczną i stałą posługę w Brochowie, mając na uwadze obowiązki w swojej własnej parafii. Akty urodzeń od początku 1810 r. spisywał najprawdopodobniej wikary, ks. Józef Morawski.

Zanim przejdę do podsumowania, pozwolę sobie skupić się jeszcze na dukcie pisma. Księga z aktami chrztu jest ponownie prowadzona od stycznia 1810 r. Dukt pisma, którym zapisane są owe akty, jest podobny, a nawet niemalże identyczny, z duktem pisma występującym w notatce księdza Jana Duchnowskiego z 1816 r.. Co więcej, ten sam dukt pisma występuje w aktach urodzenia, zaślubin i zgonów, jak również w odpowiednich kościelnych aktach chrztu, małżeństw i zgonów aż do lutego 1822 r., czyli do śmierci ks. Jana Duchnowskiego. Od marca 1822 r. wpisów dokonuje już nowy proboszcz, ks. Kacper Jarkiewicz. Wikariusze z czasów księdza Jana Duchnowskiego, to jest ks. Jabłoński i ks. Turkowski, dokonują wpisów w aktach chrztu ewidentnie swoją ręką. Dodatkowo można zauważyć, że dukt pisma występujący od początku księgi urodzeń z 1810 r. zmienia się na przełomie lipca i sierpnia tegoż roku i przechodzi w ten z aktów chrztu z 1810 r. Co to może oznaczać?

Z moich analiz wynika, że to nie ks. Józef Morawski sporządził akt chrztu Fryderyka Chopina, lecz ks. Jan Duchnowski. Akt urodzenia natomiast sporządził, obecny wówczas na parafii, ks. Józef Morawski. A zatem, stało się odwrotnie, niż dotychczas sądzono. Zapewne do księdza Morawskiego dotarła już wtedy informacja, że nowym proboszczem brochowskim będzie ks. Jan Duchnowski, i dlatego wpisał go do aktu urodzenia Fryderyka Chopina. Według mnie ks. Jan Duchnowski nie zdążył objąć parafii brochowskiej do Świąt Wielkanocnych 1810 r. i nigdy nie spotkał się z Mikołajem Chopinem w dniu 23 kwietnia. Przybył na parafię później i na podstawie cywilnej księgi metrykalnej, prowadzonej przez ks. Józefa Morawskiego, rozpoczął uzupełnianie księgi z aktami chrztu, małżeństw i zgonów. Ks. Jan Duchnowski najprawdopodobniej nie podjął się uzupełnienia ksiąg kościelnych z lat 1808 – 1809, gdyż nie było już na parafii księży, którzy mogliby udzielić mu informacji na ich temat. Mogli też nie pozostawić po sobie żadnych notatek. Notatki mógł za to prowadzić ks. Józef Morawski, który przecież musiał odnotowywać chociażby imiona i nazwiska rodziców chrzestnych. Moją teorię, dotyczącą wstecznego uzupełniania kościelnych ksiąg metrykalnych, może poprzeć fakt, że dukt pisma z lat 1810 – 1822 występuje również niespodziewanie w aktach chrztu miejscowości Plecewice z 1808 r. (pod datą 26 lutego 1808 r.). Nie jest możliwe, aby tego wpisu dokonał ks. Leon Porzycki, jego wikary lub któryś z braci zakonnych, gdyż taki dukt pisma nie występuje w tym okresie w księgach metrykalnych. Pojawia się dopiero w 1810 r.

Reasumując, z mojej analizy brochowskich ksiąg metrykalnych z okresu bytności Chopinów w Żelazowej Woli i Brochowie wynika, że 23 kwietnia 1810 r. ks. Józef Morawski ochrzcił Fryderyka Chopina i sporządził jego akt urodzenia w obecności Mikołaja Chopina oraz przybyłych świadków. Ks. Jan Duchnowski objął parafię Brochów oficjalnie już w kwietniu 1810 r., jednak przybył na nią znacznie później – być może nawet w połowie roku. Do dzisiaj pozostaje zagadką, dlaczego ks. Leon Porzycki i inni duchowni sprawujący doraźną posługę kapłańską nie prowadzili kościelnych ksiąg metrykalnych w latach 1808 – 1809. Niestety, nie udało mi się odnaleźć aktu zgonu ks. Leona Porzyckiego, który najprawdopodobniej pod koniec 1809 r. został przeniesiony do innej parafii.

Więszych kontrowersji nie budzi natomiast akt małżeństwa Mikołaja i Justyny Chopinów. Jak się okazało, ślubu udzielił im dominikanin. Analogiczna sytuacja dotyczy aktu ślubu Ludwiki Chopin. W tym przypadku nie mamy wątpliwości, że ślubu Ludwice i Józefowi Jędrzejewiczowi udzielił ks. Kacper Jarkiewicz. Na marginesie warto dodać, że księgi prowadzone przez niego cechują się niezwykłą starannością.

Liczne zmiany personalne w parafii brochowskiej zakończyły się wraz z przybyciem ks. Jana Duchnowskiego. Pełnił on funkcję proboszcza brochowskiego aż do swojej śmierci w 1822 r. Niejasności w prowadzeniu ksiąg metrykalnych parafii w Brochowie stały się przyczyną licznych dyskusji na temat rzeczywistej daty urodzenia Fryderyka Chopina, czemu poświęcony jest kolejny rozdział niniejszej książki.

Summarius

Jakie informacje o chrzcie Fryderyka Chopina wyłaniają się z zachowanych źródeł? Z dwóch dokumentów parafii w Brochowie wynika, że chrzest Fryderyka odbył się 23 kwietnia 1810 r., w drugi dzień Świąt Wielkanocnych, w kościele brochowskim, położonym w Księżtwie Warszawskim, departamencie warszawskim, powiecie sochaczewskim. W uroczystości uczestniczyli: ojciec dziecka, Mikołaj Chopin; rodzice chrzestni – Franciszek Grembecki i Anna Skarbkówna; oraz świadkowie – Józef Wyrzykowski i Fryderyk Geszt z Żelazowej Woli. Chrztu udzielił małemu Fryderykowi wikary brochowski, ksiądz Józef Morawski, co zostało odnotowane w akcie chrztu. W dniu przyjęcia Fryderyka do wspólnoty chrześcijańskiej proboszczem brochowskim był ks. Jan Duchnowski, którego nazwisko widnieje w akcie urodzenia kompozytora.

Co natomiast możemy powiedzieć o okolicznościach chrztu Fryderyka Chopina po krytycznej analizie wspomnianych dokumentów? Ks. Jana Duchnowskiego nie było w Brochowie, gdy Mikołaj Chopin przybył z nowo narodzonym synem, aby go ochrzcić. W parafii przebywał wówczas jedynie ks. Józef Morawski, pełniący funkcję wikarego. To ks. Józef Morawski sporządził akt urodzenia Fryderyka Chopina, natomiast ksiądz Jan Duchnowski wpisał jego akt chrztu do księgi kilka tygodni po 23 kwietnia 1810 r. Złożoności związane z prowadzeniem brochowskich ksiąg metrykalnych stały się przyczyną niemal niekończących się dyskusji na temat dziennej i rocznej daty urodzenia Fryderyka Chopina.

*Ksiądz Jan Duchnowski Proboszcz
Brochowski Szwanuży obywateli
Dnia 23 kwietnia 1810 roku
Brochowskiej*

FRYDERYK – FLORIAN SKARBEK

(1792 – 1866)

53. Fryderyk Skarbek w 1837 r., A. Piwarski (1817-1870), [Warszawa]: w Lit. Bułakowskiego i Komp., 1837., ze zbiorów BN , sygn. G.6205).

Fryderyk Skarbek to jedna z najwybitniejszych postaci XIX w. Był pisarzem, ekonomistą, historykiem oraz politykiem. Można by rzec, że był osobą wszechstronnie utalentowaną. Pieczętował się herbem Awdaniec (Abdank). Był synem Kacpra Skarbka i Ludwiki Fengerówny, wywodzącej się z niezwykle zamożnej toruńskiej rodziny bankierów i kupców.

Fryderyk Skarbek przyszedł na świat 15 lutego 1792 r. w Toruniu, w domu swojego dziadka, Jakuba Fengera. W Toruniu spędził czas do 1798 r. Podobnie jak w przypadku daty urodzenia Fryderyka Chopina, również w odniesieniu do jego narodzin pojawiają się niejasności. W swoich wspomnieniach podawał, że według relacji matki urodził się 22 lub 23 lutego, natomiast metryka chrztu wskazuje na 15 lutego. Interesująca jest zbieżność rozważanej daty dziennej urodzin Fryderyka Chopina (22 lutego) i Fryderyka Skarbka (między 22 a 23 lutego).

Dziecięce lata spędził u boku ojca w Izbicy, jednak po rozwodzie rodziców i przeprowadzce matki do Żelazowej Woli, zerwał z nim kontakt i prawdopodobnie już nigdy go nie zobaczył. W wieku dziesięciu lat znalazł się pod opieką nowego guwernera, Mikołaja Chopina, który z czasem stał się mu bardzo bliski. On sam zaznaczał, że znajomość z Mikołajem Chopinem ukształtowała jego pozycję naukową i potencjał intelektualny. W 1805 r. matka umieściła go w Królewskim Gimnazjum w Warszawie (później przemianowanym na Liceum). Ostatecznie trafił na pensję do samego Samuela Bogumiła Lindego, któremu pomagał w pracy nad słynnym *Słownikiem języka polskiego*. Naukę ukończył w 1808 r., zdając egzamin maturalny z wyróżnieniem i otrzymując nagrodę.

W 1809 r. wyjechał na studia zagraniczne do Paryża. Do Warszawy powrócił w 1811 r., gdzie rozpoczął karierę zawodową. W 1818 r. uzyskał tytuł radcy województwa. W tym samym czasie tworzył artykuły o tematyce ekonomicznej i publikował je w *Pamiętniku Warszawskim*. W tym samym roku zawarł związek małżeński z Praksedą Gzowską z Osiecin na Kujawach. Jesienią objął posadę wykładowcy ekonomii politycznej na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, co wywołało niezadowolenie jego teścia i niemal doprowadziło do rozpadu małżeństwa. Stopień doktora filozofii uzyskał w 1819 r., a już rok później został profesorem nadzwyczajnym. Do 1830 r. opublikował wiele prac z dziedziny ekonomii. Niektóre z nich zyskały międzynarodowe uznanie, czego rezultatem było członkostwo w krajowych organizacjach oraz podróże zagraniczne.

FRYDERYK – FLORIAN SKARBEK

(1792 – 1866)

Dzięki kontaktom ze Stanisławem Staszicem zainteresował się polityką społeczną, problematyką przestępczości oraz losem osób niepełnosprawnych intelektualnie. Zaczął wizytować więzienia i szpitale prowincjonalne, aby następnie składać sprawozdania Rządowej Komisji Spraw Wewnętrznych. Przy okazji jego podróży do Paryża otrzymał zlecenie od Rządu, aby zwiedził tamtejsze instytucje dobroczynne i więzienia. Zaobserwowane rozwiązania w Niemczech i Niderlandach usiłował bezskutecznie wdrożyć na polskim gruncie. W 1829 r. założył w Warszawie dom, który miał stanowić miejsce pracy i schronienia dla włóczęgów oraz żebraków (dzięki fundacji Staszica), a także instytut dla dzieci zaniedbanych moralnie. Jego działalność spotkała się z szerokim odzewem, docierając nawet na rosyjski dwór. W 1830 r. został wezwany przez cara do Petersburga w celu przeprowadzenia inspekcji tamtejszych szpitali i placówek opieki społecznej. Ostatecznie powrócił do kraju we wrześniu 1831 r.

7 kwietnia 1846 r. otrzymał patent nadający jemu oraz jego potomkom dziedziczny tytuł hrabiego Królestwa Polskiego, co ostatecznie zakończyło spór Skarbków o prawo do używania tego tytułu.

Bezpośrednio przed wybuchem powstania styczniowego Skarbek działał w kręgu Adama Zamoyskiego i Towarzystwa Rolniczego. Równocześnie pozostawał nieco na uboczu, poświęcając się działalności pisarskiej. Na szczególną uwagę zasługują jego dwutomowe *Dzieje Księstwa Warszawskiego*, trzynomowe *Dzieje Polski* oraz *Pamiętniki*. Ponadto Skarbek zajmował się również poezją, przekładami autorów klasycznych, a nawet tworzył bajki. Napisał kilkanaście powieści, między innymi *Pan Antoni* (1824), *Podróż bez celu* (1824), *Pan Starosta* (1826), *Życie i przypadki Faustyna Feliksa na Dodoszach Dodosińskiego* (1830 – 1838) oraz *Pamiętniki Seglasa* (1845), w których pierwowzorem głównego bohatera był Mikołaj Chopin. Tworzył także sztuki sceniczne. Dodatkowo był również utalentowanym malarzem krajobrazów. Jednym słowem – człowiek wybitny.

Życie rodzinne Fryderyka Skarbka ukształtowały dwa małżeństwa. Z pierwszego związku, z wcześniej wspomnianą Praksedą Gzowską (1792 – 1836), miał syna Józefa (1813 – 1900), który poślubił Marię Wodzińską, narzeczoną Fryderyka Chopina. Dwa lata po śmierci pierwszej żony, w 1838 r., ożenił się z Pelagią Rutkowską herbu Pobóg (1809 – 1874). Z tego małżeństwa urodzili się synowie: Henryk (1839 – 1904) i Władysław (1841 – 1853) oraz córka Zofia (1847 – 1897). Jego synowie byli dość aktywnie zaangażowani w działalność niepodległościową, co niekiedy zmuszało Fryderyka Skarbka do interwencji w ich sprawach u ówczesnych władz.

W październiku 1866 r. Fryderyk Skarbek doznał udaru mózgu, z którego się otrząsnął, jednak już miesiąc później rozwinęła się u niego choroba wrzodowa. Pomimo dwóch przeprowadzonych operacji, doszło do sepsy. Fryderyk Skarbek, dziedzic Żelazowej Woli, wychowanek Mikołaja Chopina i nieformalny ojciec chrzestny Fryderyka Chopina, zmarł 25 listopada 1866 r. i spoczął w rodzinnym grobowcu na warszawskich Powązkach.

ANNA EMILIA WIESIOŁOWSKA

(1793 – 1873)

54. Anna Emilia Wiesiołowska z domu Skarbek.
(rysunek ze strony internetowej NIFC).

Matka chrzestna Fryderyka Chopina przyszła na świat 26 lipca 1793 r. w Komorowie, wsi należącej do dóbr Izbickich na Kujawach. Tego samego dnia została ochrzczona w Izbicy. Była córką Kacpra Skarbka i jego drugiej żony, Ludwiki Fenger. Była siostrą Fryderyka i Michała Skarbków.

Okolo roku 1800 przeniosła się wraz z matką do Żelazowej Woli. W księgach metrykalnych parafii w Brochowie figuruje jako matka chrzestna Marianny Chluskiej (1817) oraz oczywiście, Fryderyka Chopina (1810). 11 kwietnia 1820 r. w Brochowie zawarła związek małżeński ze Stefanem Wiesiołowskim i zamieszkała z nim w Strzyżewie, w powiecie krotoszyńskim, w Wielkim Księstwie Poznańskim (obecnie województwo wielkopolskie, powiat ostrowski, gmina Sieroszewice).

Jej mąż, Stefan Wiesiołowski, przyszedł na świat w 1791 r. w rodzinnym majątku. Był synem Stanisława i Honoraty z Kiełczewskich. Pełnił funkcję posła na sejm Wielkiego Księstwa Poznańskiego oraz radcy ziemstwa. Jako właściciel Strzyżewa jest wzmiankowany jeszcze w 1842 r. Następnie przeniósł się do Królestwa Polskiego, gdzie nabył dobra Byszew w powiecie łęczyckim. Zmarł 24 września 1861 r. w Ujejscu, w powiecie olkuskim.

Para doczekała się czworga dzieci: Ludwiki Antoniny Zofii (urodzonej w 1822 r.), Wacława Bonawentury (urodzonego w 1824 r.), Romana Stefana (1825 – zmarłego po 1864 r. w Strzyżewie) oraz Hipolita Wiktora (urodzonego w 1827 r.).

Według późniejszych relacji Anna Skarbek utrzymywała serdeczne stosunki z Chopinami. Prawdopodobnie nawiązywanie kontaktów było nieco utrudnione, ponieważ od 1820 r. mieszkała za granicą, w Wielkim Księstwie Poznańskim. Chopinowie odwiedzali jednak Strzyżew, na przykład w 1829 r. Z korespondencji Chopina wiadomo również, że systematycznie przysyłał swojej matce chrzestnej podarunki na Boże Narodzenie. W ostatnich latach życia schronił się u niej ojciec, Kacper Skarbek. Anna Skarbek wspierała finansowo także swojego brata, Michała Skarbka. Można przypuszczać, że nie wymagała od niego żadnych potwierdzeń odbioru pieniędzy, co spowodowało, że została pominięta w testamencie po jego samobójstwie, a jej pożyczki nigdy nie zostały spłacone.

Zmarła 4 maja 1873 r., osiągnąwszy wiek 80 lat. Jej nagrobek znajdował się w kościele parafialnym w Janinie, w powiecie stopnickim.

DATY URODZENIA

Fryderyk Chopin to jeden z najbardziej znanych twórców, którego przyjście na świat budzi liczne kontrowersje i nieścisłości. Przez dziesięciolecia dyskutowano o jego dacie urodzenia – w niektórych przypadkach nawet krótko po jego śmierci. Wątpliwości dotyczą nie tylko dnia, lecz także roku urodzenia. Kiedy zatem właściwie Fryderyk Chopin przyszedł na świat? Czy jesteśmy w stanie dojść do spójnego wniosku? Jaki wpływ na to zamieszanie mieli duchowni z Brochowa? Przekonajmy się.

O złożonym problemie narodzin

Kiedy zaczęłam zbierać materiały do książki i natrafiłam na problematyczną kwestię daty urodzenia Fryderyka Chopina, zadałam sobie pytanie: od czego zacząć? Problem ten bowiem jest wielowątkowy i złożony, a teorii na ten temat istnieje tak wiele, że postanowiłam w swoich rozważaniach oprzeć się na pracach kilku, najlepiej mi znanych i wysoko cenionych badaczy: Henryka F. Nowaczyka, Piotra Mysłakowskiego, Andrzeja Sikorskiego i Marioli Wojtkiewicz. Oczywiście, nie uchylam się również od własnych spostrzeżeń i analiz. Doszłam też do przekonania, że omawiając związki Chopinów z Brochowem, nie sposób pominąć tej kwestii, tym bardziej że swój udział w zamieszaniu związanym z przyjściem Fryderyka Chopina na świat mieli także brochowscy księża. Dwie, a nawet trzy daty do dzisiaj spędzają sen z powiek badaczom życiorysu naszego wybitnego kompozytora: 22 lutego 1810 r., 1 marca 1810 r., a może rok 1809? Tym razem jednak zacznijmy nie od początku, lecz od... końca. Przenieśmy się do roku 1893.

O księdzu Bielawskim i jego liście

W sobotę, 14 stycznia 1893 r., ukazał się kolejny numer dziennika polityczno – literackiego *Słowo*. Nie byłoby w tym nic dziwnego, gdyby nie fakt, że opublikowano w nim list ówczesnego proboszcza brochowskiego – ks. Tomasza Bielawskiego. Duchowny ujawnił w nim istnienie cywilnego aktu urodzenia Fryderyka Chopina i opublikował łaciński tekst jego aktu chrztu.

Fakt powstania listu wiąże się z przybyciem rosyjskiego kompozytora, Milija Bałakiriewa, do Żelazowej Woli w 1891 roku. Przybył on na Mazowsze w celu odnalezienia miejsca urodzenia Fryderyka Chopina. Bałakiriew zastał jednak dawną oficynę w opłakanym stanie, a tamtejszy właściciel nie wiedział nawet, kim był i czym zajmował się Fryderyk Chopin, tak często wspominany w rozmowie przez Rosjanina. Konsekwencją tej wizyty była inicjatywa postawienia pomnika Fryderykowi Chopinowi w miejscu jego urodzenia, co ostatecznie się udało.

Doniesienia o wizycie Bałakiriewa w Żelazowej Woli śledził zapewne proboszcz brochowski, ks. Tomasz Bielawski, który we wspomnianym już liście napisał:

W obec większego dziś zainteresowania się publiczności miejscem urodzenia Fryderyka Chopina, i w chwili, gdy agituje się myśl postawienia dla niego pomnika w Żelazowej Woli, sądzę, że dla samych inicjatorów tej sprawy nie bez pożytku będzie sprostowanie mylnie podawanej daty urodzenia największego z geniuszów muzycznych i najznakomitszego kompozytora polskiego. O ile dotychczas miałem sposobność przekonać się, to tak w życiorysach mężów sławnych przez K. Wł. Wóycickiego (Warszawa 1881 r.) jako też i w artykułach dziennikarskich datę urodzenia Fryderyka Chopin'a podają dzień 20go marca 1809 r.; gdy tymczasem z dokumentów najautentyczniejszych, tak z metryki chrztu jako też z urodzenia, sporządzonego w księgach stanu cywilnego parafii Brochów, dowiadujemy się, iż Fryderyk Franciszek dwóch imion Chopin, syn Mikołaja i Justyny z Krzyżanowskich, urodził się w Żelazowej Woli [w] powiecie sochaczewskim d. 22-go lutego 1810 r. I ochrzczony został w kościele parafialnym brochowskim d. 23-go kwietnia tegoż roku.

Oto dosłowny tekst łaciński:

<<Annus 1810, 23 Aprilis.

Ego, qui supra supplevi ceremonias super infantem baptisatum ex aqua bini nominis Fridericum Franciscum, natum die 22 Februarii, Musicorum Nicoalai Choppen Gali et Iustinae de Krzyżanowska Legi. Conjug. Patrini Musicus Franciscus Grembecki cum Muscia D-na Anna Skarbkówna Comtessa de Żelazowa Wola>>.

Nie wiem, gdzie ma być wzniesiony pomnik dla Fryderyka Chopin'a i jaki pomnik. Jeżeli jednak ma on być postawiony w Żelazowej Woli, w wątpliwej autentyczności oficynie, w której Fryderyk Chopin miał ujrzeć po raz pierwszy światło dzienne; to to czy również nie byłoby właściwą rzeczą wzniesienie mu odpowiedniego pomnika, lub przynajmniej umieszczenie płyty marmurowej ze stosownym napisem w kościele parafialnym brochowskim, w świątyni, swą wielkością i strukturą imponującej całej okolicy, gdzie rodzice Chopin'a połączeni zostali świętym związkiem małżeństwa w r. 1806 dnia 28-go czerwca i on sam obmyty został wodą Chrztu Świętego.

Proszę przyjąć wyrazy poważania.

D. 2-go stycznia 1893

Ks. Bielawski proboszcz parafii Brochów

List księdza Tomasza Bielawskiego odbił się szerokim echem w środowisku i jak można się domyślać, wywołał niemałe zamieszanie. Przedrukowywano go i dyskutowano o nim w *Echu Muzycznym, Teatralnym i Artystycznym* (21 stycznia 1893, nr 3, str. 29 – 30), *Biesiadzie Literackiej* (1893, nr 4, str. 58), *Tygodniku Ilustrowanym* (1893, nr 160, s. 47) oraz *Dzienniku Poznańskim* (dodatek do nr 19 z 24 stycznia 1893 r.). Ksiądz Tomasz Bielawski nie tylko niejako wprowadził do biografii Chopina inną datę urodzenia (22 lutego 1810 r.), lecz także innego ojca chrzestnego – Franciszka Grembeckiego (o kwestii rodziców chrzestnych Fryderyka Chopina pisałam w poprzednim rozdziale).

Następnie do cywilnego aktu urodzenia Fryderyka Chopina dotarł wspomniany już Ferdynand Hoesick, który datę 22 lutego 1810 r. rozpropagował w swojej trzutomowej biografii *Chopin. Życie i droga twórcza* (wydanej w latach 1910 – 1911 w jego własnej księgarni). I tak zaczęła się, trwająca do dziś, dyskusja nad datą urodzenia Fryderyka Chopina.

O konsyderacji roku 1809

Ks. Tomasz Bielawski w swoim liście wspomina, że do momentu publikacji odnalezionego przez niego aktu chrztu powszechnie znaną datą urodzenia Fryderyka Chopina był rok 1809. Po raz pierwszy data 1 marca 1809 r., jak i Żelazowa Wola jako miejsce urodzenia, pojawiły się u Józefa Sikorskiego (1813 – 1896), autora nieco zapomnianej już pierwszej biografii Chopina, która powstała tuż po jego śmierci, jesienią 1849 r. (50 – stronicowy artykuł *Wspomnienie Szopena*). Należy przypuszczać, że data ta pochodziła od samej rodziny kompozytora. Po Sikorskim tę samą datę powtórzył w 1862 r. Maurycy Karasowski (1823–1892). Oskar Kolberg (1814 – 1890) w 1861 r., czyli rok wcześniej, podał, że Chopin urodził się w nocy z 1 na 2 marca 1809 r. Datę podaną przez Kolberga powtórzył Jan Kleczyński (1837–1895) w 1870 r. Datę 1 marca 1809 r. podał też Julian Fontana (1810 – 1869), jeden z bliższych przyjaciół Fryderyka Chopina. Marcei Antoni Szulc (1818 – 1898) w 1873 r. ponownie podał datę 2 marca 1809 r. Podkreślmy, że wszyscy ci autorzy wskazywali Żelazową Wolę jako jego miejsce urodzenia.

Data 2 marca 1809 r. widniała również na tablicy w kościele Świętego Krzyża w Warszawie, upamiętniającej złożone tam serce kompozytora. Tablica ta została ufundowana przez Warszawskie Towarzystwo Muzyczne w 1879 r. i poświęcona rok później, w rocznicę urodzin Chopina, w obecności jego siostry Izabeli Barcińskiej oraz siostrzeńca Antoniego Jędrzejewicza. Co ciekawe, na szkatułce, w której znajdowała się urna z sercem Chopina, zapisano datę 1 marca 1810 r. Nikt wówczas nie zwrócił uwagi na tę sprzeczność. Dopiero po publikacjach Hoesicka w 1935 r. tablicę zastąpiono całkowicie nową, z datą 22 lutego 1810 r.

A zatem, do czasu biografii Hoesicka funkcjonowała data 1 marca 1809 r. lub noc z 1 na 2 marca 1809 r. Po opublikowaniu listu księdza Bielawskiego zaczęto stosować datę 22 lutego 1810 r. Czy zatem możliwe jest, aby Fryderyk Chopin urodził się w 1809 r.?

Niezwykle dogłębną analizę wydarzeń z 1809 r. przeprowadzili swego czasu Piotr Mysłakowski i Andrzej Sikorski. Pozwolę sobie przytoczyć wybrane argumenty:

- Gdyby rok 1809 był błędną datą urodzenia Fryderyka Chopina, jego rodzina z pewnością podjęłaby stosowną interwencję (warto przypomnieć, że Sikorski podał tę datę niedługo po śmierci kompozytora).
- Odległość czasowa między chrztem z wody a chrztem kościelnym nie była prawnie ustalona. Przykład XVIII – i XIX – wiecznych akt metrykalnych z Wielkopolski pokazuje, że okres ten mógł trwać nawet 50 lat, choć najczęściej wynosił od roku do dwóch lat.

- Pomyłka wiennej dacie urodzenia dziecka (22 lutego czy 1 marca) jest o wiele bardziej prawdopodobna, jeśli od momentu narodzin do chrztu kościelnego minął rok.
- Chopinowie mogli przebywać w Żelazowej Woli w 1809 r., choć ich pobyt jest słabo udokumentowany. Należy tu ponownie wspomnieć o dramatycznych wydarzeniach historycznych, które rozgrywały się na terenie ówczesnego powiatu sochaczewskiego, a mianowicie o wtargnięciu Austriaków do Księstwa Warszawskiego wiosną 1809 r. Wojsko austriackie miało potężny obóz pod Sochaczewem. W tym czasie Skarbkowie rezydowali w Żelazowej Woli. Można zatem przypuszczać, że Chopinowie przemieszczali się razem z nimi z Warszawy na wieś i z powrotem, a tym samym mogli spędzić całą wojnę 1809 r. ze swoimi patronami w majątku w Żelazowej Woli. Mogła również zaistnieć sytuacja, w której Justyna Chopin dotarła do Żelazowej Woli w 1809 r. sama, bez męża, i urodziła syna podczas jego nieobecności. Działania wojenne oraz inne nieznane okoliczności mogły opóźnić jego przyjazd na wieś, co spowodowało, że dziecko zostało zarejestrowane dopiero w kwietniu 1810 r.
- Istnieje również teoria, która zakłada, że Mikołaj Chopin celowo podał błędną datę urodzenia dziecka, chcąc uniknąć kary za niezgłoszenie go w terminie. Kodeks Napoleona wyraźnie nakazywał zgłoszenie narodzin dziecka nie później niż trzeciego dnia po urodzeniu.
- Krasowski, oprócz daty urodzenia Chopina, wymienił daty związane z innymi członkami jego rodziny (daty urodzenia i śmierci Ludwika Chopin oraz datę śmierci Emilii Chopin). W tych datach nie ma błędów. Dlaczego zatem miałyby się pomylić w przypadku Fryderyka Chopina? W swojej biografii wspomina rok 1810 jako roczną datę urodzenia Chopina, ale podkreśla, że jest ona błędna. Wiedział zatem o funkcjonującym roku 1810, a mimo to obstawał przy roku 1809.
- Dokładna data podana przez Oskara Kolberga, czyli noc z 1 na 2 marca 1809 r., mogła pochodzić od samej Justyny Chopin lub od siostry kompozytora, Izabelli Barcińskiej. Kolberg był dosyć blisko związany z Chopinami i trudno przypuszczać, że mógłby się pomylić. Poza tym jest to najdokładniejsza data, jaka została podana.
- Wiarygodność aktu chrztu i aktu urodzenia Fryderyka Chopina podważają problemy kadrowe parafii w Brochowie na przełomie lat 1809 i 1810. Szerzej opisałam to w poprzednim rozdziale.
- Badacze zwrócili uwagę na dosyć ciekawy aspekt dotyczący płodności małżeństw w omawianym okresie. W dawnych czasach pierwsze lata małżeństwa były zazwyczaj niezwykle płodne i obfitowały w częste narodziny dzieci. Dziwi zatem, że po narodzinach pierwszego dziecka Chopinów w 1807 r. następuje aż trzyletnia przerwa do 1810 r., kiedy kolejne dzieci przychodzą już co roku (w 1811 i 1812 r.). W świetle tego argumentu roczna data urodzenia 1809 wydaje się bardziej prawdopodobna.
- Pierwotna data na tablicy w warszawskim kościele Świętego Krzyża zawierała datę 2 marca 1809 r., ponieważ powstała przy współpracy rodziny Fryderyka Chopina. Powtarza się ona u Sikorskiego, Kolberga i Kraszewskiego.

O zagadce 1810 roku

Zapisy o urodzeniu i chrzcie Fryderyka Chopina odnaleziono w brochowskich księgach metrykalnych pod rokiem 1810. Czy data ta jest w ogóle możliwa do udowodnienia, zważywszy na liczne argumenty przemawiające za rokiem 1809?

Odwołajmy się ponownie do ustaleń Mysłakowskiego i Sikorskiego:

- Za rokiem 1810 świadczą dwa dokumenty pochodzące z ksiąg metrykalnych parafii Brochów, a mianowicie akt chrztu i akt urodzenia. W akcie chrztu nie odnotowano jednak daty urodzenia dziecka, co podważa jego autentyczność.
- Kolejnym argumentem jest list Fryderyka Chopina z 16 stycznia 1833 r. skierowany do prezesa Towarzystwa Polsko – Literackiego w Paryżu. Dziękując za wybór na członka, podpisał się on w następujący sposób: *FF. Chopin urodzony dn. 1 marca 1810 r. We wsi Żelazowa Wola w województwie mazowieckim.*
- Pobyt Chopinów w Żelazowej Woli przez co najmniej kilka miesięcy potwierdzają wpisy w brochowskich księgach metrykalnych z 1810 r.: 23 kwietnia Mikołaj Chopin zgłasza urodzenie dziecka; 8 maja Justyna Chopin jest matką chrzestną Justyny Józefy; 22 maja Mikołaj Chopin pełni funkcję ojca chrzestnego Ferdynanda Karola. 15 czerwca 1810 r. Mikołaj Chopin występuje jako świadek na dokumencie sporządzonym przed Ludwiką Skarbek u notariusza Benedykta Tarskiego w Sochaczewie. Należy jednak zachować ostrożność, ponieważ brak jest dowodów na obecność Chopinów na terenie powiatu sochaczewskiego przed kwietniem 1810 r.

O wyższości 1 marca nad 22 lutego

Analiza rodzinnej korespondencji Chopinów potwierdza, że najbliżsi kompozytora obchodzili jego urodziny 1 marca. Sam Chopin poświadczył tę datę w swoim liście do Towarzystwa Literackiego w Paryżu. Dlaczego zatem księża z Brochowa wpisali do ksiąg metrykalnych przy nazwisku Chopina datę 22 lutego (pomijając okoliczności)?

Rozważania na ten temat znajdziemy ponownie u Piotra Mysłakowskiego i Andrzeja Sikorskiego. Kiedy ksiądz zapytał Mikołaja Chopina o wiek dziecka, ten zgodnie z prawdą podał *osiem tygodni*, gdyż wiek niemowląt liczący wówczas w tygodniach (podobnie zresztą jest do dzisiaj, choć częściej spotyka się podawanie wieku w miesiącach). Ksiądz mógł dokonać szybkich obliczeń i uznać, że osiem tygodni to dwa miesiące, a dwa miesiące licząc od 23 kwietnia to 22 lutego. Zakładając, że poród nastąpił 1 marca, do daty chrztu upłynęło 54 dni, a więc do ośmiu tygodni brakowało zaledwie dwóch dni.

Jeszcze inną hipotezę podał Henryk Nowaczyk. Jest to hipoteza o *podmiotowości chrześcijańskiej*, gdyż dla prawdziwego chrześcijanina *początkiem* istnienia jednostki jest jej wejście do społeczności chrześcijańskiej poprzez chrzest. Według Nowaczyka Fryderyk Chopin urodził się 22 lutego, ale jego *prawdziwe* urodziny świętowano 1 marca, czyli w domniemaną rocznicę chrztu z wody. Zdaniem Mysłakowskiego i Sikorskiego ciężko jest się ustosunkować do tej teorii, gdyż brak jest w historiografii analogicznych przykładów.

O zegarku

3 stycznia 1820 r. włoska śpiewaczka Angelika Catalani podarowała Fryderykowi Chopinowi zegarek. Dedykacja na nim, w języku francuskim, wskazywała, że Catalani ofiarowuje go dziesięcioletniemu Fryderykowi Chopinowi (*âge de 10 ans*). Piotr Mysłakowski i Andrzej Sikorski zwracają jednak uwagę, że data na zegarku miała być wygrawerowana, kiedy Fryderyk miał ukończone 9, a nie 10 lat. W języku francuskim osoba dziesięcioletnia to osoba, która obchodziła już swoje dziesiąte urodziny. Argument ten silnie przemawia za tym, że Fryderyk Chopin mógł urodzić się jednak w 1809 r. Można nawet przypuszczać, że to właśnie z tej inskrypcji na zegarku kompozytor czerpał przekonanie o swoim urodzeniu w 1810 r., a nie 1809 r. Franciszek Liszt, powołując się na ową dedykację, w 1852 r. podał rok 1810 jako datę urodzenia Fryderyka Chopina.

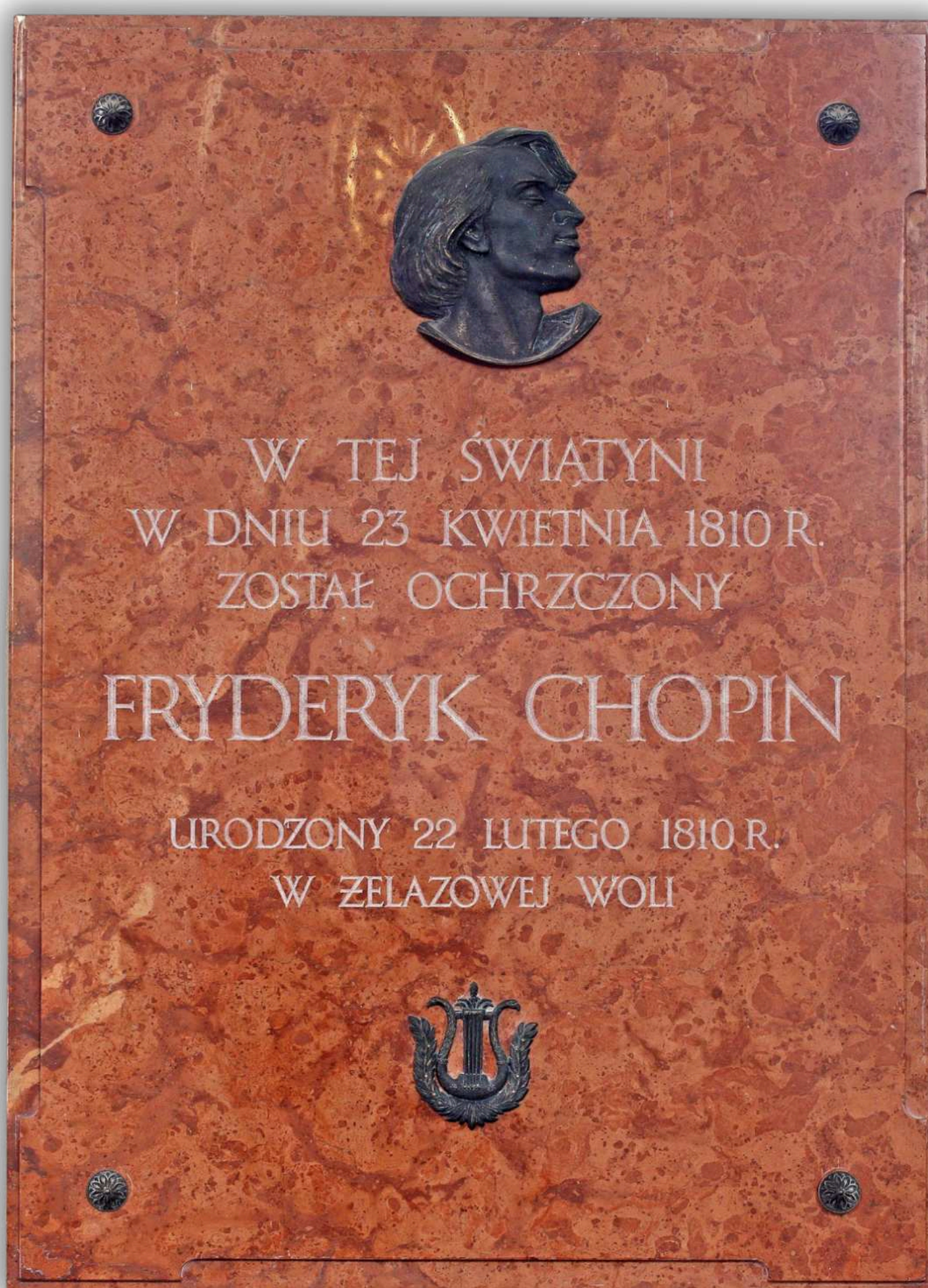
55. Zegarek F. Chopina (Pocztówka z reprodukcją fotografii B. J. Dorysa przedstawiającej zegarek F. Chopina, druk, papier, Instytut Fryderyka Chopina, RSW Prasa, Warszawa, 1949. Ze zbiorów NIFC, sygn. MCPocz/278).

Summariusz

Czy w świetle istniejących źródeł i opracowań jesteśmy w stanie podać poprawną datę urodzenia Fryderyka Chopina? Wydaje się, że niestety nie. Biorąc pod uwagę argumentację badaczy oraz własne spostrzeżenia, najbardziej prawdopodobną dzienną datą urodzenia Fryderyka Chopina wydaje się 1 marca. Taką datę podawał sam kompozytor oraz jego rodzina. Dodatkowo, dzień 1 marca jako data dzienna urodzenia Chopina funkcjonował w licznych przekazach jeszcze za życia jego najbliższych krewnych, którzy nigdy jej nie zakwestionowali. Więcej problemów sprawia data roczna, co do której na obecną chwilę nie mamy stuprocentowej pewności. Fryderyk Chopin mógł przyjść na świat w 1809 r., ale równie dobrze i w 1810 r.

Niestety, Fryderyk Chopin nigdy nie stanął na ślubnym kobiercu i nie potrzebował dokumentów potwierdzających jego szlachectwo, dlatego też nigdy nie musiał ubiegać się o odpis swojej metryki urodzenia. Można przypuszczać, że gdyby zaistniały takie okoliczności, mógłby odnieść się do swojej daty urodzenia. Należy również uznać, że prawdopodobnie także rodzina Chopina nigdy nie miała dostępu do akt z brochowskiej parafii. Co więcej, Chopin nie pozostawił po sobie pamiątek czy chociażby wspomnień.

Na pamiątkowej tablicy w brochowskim kościele, upamiętniającej chrzest Fryderyka Chopina, umieszczono datę jego urodzenia: 22 lutego 1810 r., zgodną z aktami metrykalnymi. W Domu Urodzenia i Parku w Żelazowej Woli, w oficynie, w której przyszedł na świat kompozytor, na jednej ze ścian zobaczymy datę 1 marca 1810 r., czyli datę z jego listu do Towarzystwa Polsko – Literackiego w Paryżu. Niewątpliwie jest jedynie jego miejsce urodzenia – Żelazowa Wola nad rzeką Utratą. Można uznać, że pomiędzy Brochowem a Żelazową Wolą do dzisiaj trwa nieformalny i w żadnym razie nieszkodliwy spór o wyższość brochowskich akt metrykalnych nad rodzinnymi przekazami Chopinów. Jako osoba z Brochowa, powinnam oczywiście stać za zapisami brochowskich księży, ale jako historyk muszę stwierdzić, że powinniśmy skłaniać się ku dacie 1 marca 1810 r. Można też ewentualnie stosować zapis: Fryderyk Chopin, urodzony 22 lutego/1 marca 1809 lub 1810 r. w Żelazowej Woli.

56. Tablica upamiętniająca chrzest Fryderyka Chopina w brochowskim kościele, wmurowana w 1993 r. (fot. J. Walczewski, ze zbiorów APB).

KS. TOMASZ BIELAWSKI

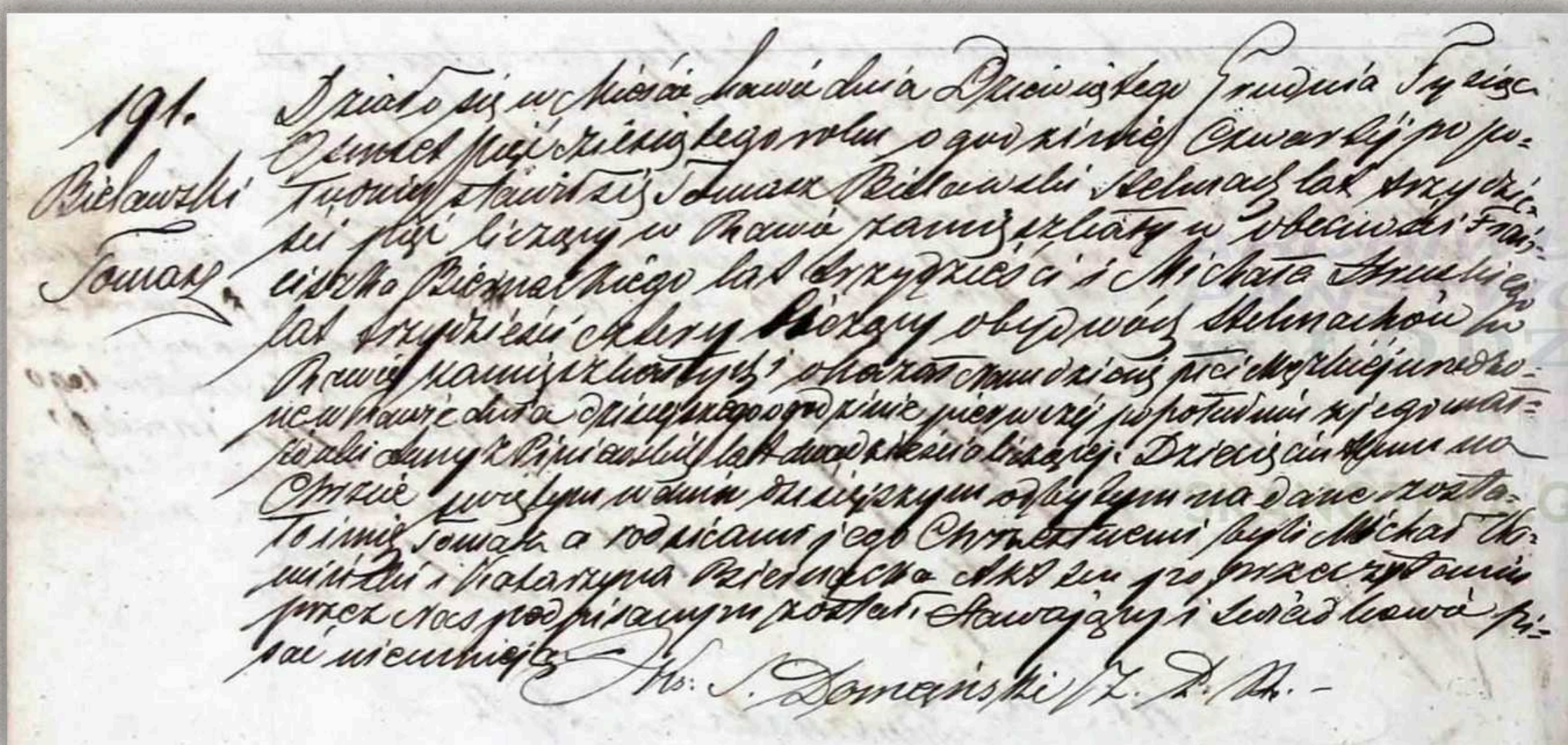
(1850 – 1935)

Ks. Tomasz Bielawski przyszedł na świat 9 grudnia 1850 r. w Rawie Mazowieckiej. Wywodził się z rodziny mieszczańskiej. Był synem Tomasza (stelmacha) i Łucji Piniarskiej. W 1868 r. zdał egzamin dojrzałości w gimnazjum w Piotrkowie. Następnie wstąpił do Seminarium Świętego Jana w Warszawie. 14 grudnia 1873 r. otrzymał święcenia kapłańskie w katedrze lubelskiej z rąk biskupa Walentego Baranowskiego (1805 – 1879). Posługę kapłańską rozpoczął w Jadowie, a w 1878 r. powierzono mu probostwo w Brochowie. Od 1866 r. przez kilka lat sprawował również administrację parafii Kamion. W 1913 r. został obdarzony kanonią łowicką.

Ks. Tomasz Bielawski był nie tylko orędownikiem lokalnej historii, ale i gorliwym kapłanem, który przedkładał interesy wiernych i Kościoła nad nakazy władz zaborczych. 17 kwietnia 1897 r. ks. Tomasz Bielawski zapłacił 25 rubli kary za to, że pozwolił spełniać czynności kościelne świeżo wyświęconemu kapłanowi, który nie uzyskał dotąd zgody rządu na żadne stanowisko parafialne. Drugi raz naraził się władzom powiatu w 1903 r., kiedy to wziął udział we wspólnych rekolekcjach kapłańskich u dziekana sochaczewskiego ks. Franciszka Sadowskiego, które nie były zgłoszone u lokalnych władz. Na mocy decyzji z 10 lutego 1903 r. zapłacił 50 rubli kary.

Po I wojnie światowej opuścił Brochów i objął probostwo w Radziwiu. Po upływie kolejnych sześciu lat przeniesiono go do parafii Zduny. W 1922 r. został podniesiony do godności prałata archidiakona, w 1926 roku do godności prałata diakona, a w 1929 r. do godności prałata kustosa. W 1923 r. obchodził złoty jubileusz kapłaństwa.

Zmarł 28 grudnia 1935 r. w Zdunach. Mszę pogrzebową odprawił biskup Antoni Władysław Szlagowski (1864 – 1956), a główne kazanie pogrzebowe wygłosił ks. Jan Podbielski (1883 – 1982). W ostatniej posłudze księdzu Bielawskiemu towarzyszyły liczne rzesze jego parafian, duchowni z dekanatu i spoza niego oraz członkowie Kapituły Łowickiej. Spoczął na tamtejszym cmentarzu parafialnym.

57. Akt urodzenia ks. Tomasza Bielawskiego z 9 grudnia 1850 r. (w: Duplikat akt religijno-cywilnych parafii Rawa na rok 1850, przechowywana w APŁ).

BROCHOWSKA ŚWIĄTYNIA CHOPINA W GRUZACH XX W.

Pierwsza połowa XX w. przyniosła tragiczne zniszczenia Brochowi i jego architekturze, szczególnie kościołowi, w którym ochrzczono Fryderyka Chopina. W wyniku walk pozycyjnych podczas I wojny światowej świątynia legła w gruzach. Mimo ogromu zniszczeń, które skłoniły parafię do budowy tymczasowej kaplicy, podjęto jednak decyzję o odbudowie cennego zabytku, wspieraną przez lokalne władze, ofiarodawców i Polonię, a zakończoną uroczystą konsekracją w 1929 r. Czy związki Chopinów z Brochowem mogły mieć wpływ na podjęcie decyzji o zrealizowaniu odbudowy brochowskiego kościoła?

O tragicznym początku wieku XX

Na przełomie lat 1914 i 1915 front zatrzymał się na linii rzeki Bzury, nad którą położony jest Brochów. Walki pozycyjne o Brochów trwały dokładnie od grudnia 1914 do lipca 1915 r. W wyniku ciągłego ostrzału artylerii kościół w Brochowie uległ uszkodzeniom sięgającym 50% całej substancji budowli. Rodzinna świątynia Chopinów legła w gruzach. Na zagładę brochowskiego kościoła patrzył proboszcz, ks. Tomasz Bielawski, który kilkadziesiąt lat wcześniej rozstawił Brochów swoim listem z aktem chrztu Fryderyka Chopina do *Słowa*. Proboszczem był do 1916 r. i zgodnie z tym, co napisano we wspomnieniu o nim w *Wiadomościach Archidiecezjalnych* po jego śmierci, odszedł z Brochowa, gdyż nie mógł patrzeć na ruiny kościoła, a był już za stary, aby go odbudować. W 1916 r. został przeniesiony do parafii Radziwie, a w 1922 r. do parafii Zduny, gdzie zmarł w 1935 r. i spoczął na tamtejszym cmentarzu. Probostwo objął po nim ks. Jan Poskrobko.

58. Kościół w Brochowie przed zniszczeniami I wojny światowej (fot. IHSUJ, najprawdopodobniej wykonana w 1903 r., cyfrowa kopia ze zbiorów APB).

Aby ukazać ogrom zniszczeń, oddajmy głos konserwatorowi zabytków, Zygmuntowi Rokowskiemu, który tak opisuje stan kościoła po zniszczeniach I wojny światowej:

Losy zrzędziły, że kościół brochowski ponownie miał ulec kataklizmowi wojennemu, który tym razem obszedł się z nim wprost niemiłosiernie i zrobił z niego, jak powiedzieliśmy na wstępie, pięćdziesięcioprocentowego inwalidę. Zdjęcia fotograficzne, dokonane wkrótce po przesunięciu się linii bojowej, wszechstronnie ilustrują rozmiary katastrofy.

Trzy wyniosłe wieże – baszty, tak charakterystyczne dla sylwety kościoła, przestały istnieć, skoszone przez ogień artyleryjski do wysokości pierwszego piętra. Po fasadzie zachodniej zwróconej licem do linii bojowej, pozostały tylko fundamenty. W elewacji południowej runęła prawie na całej długości ściana nawy głównej wraz z korytarzem obronnym i zburzone zostały do połowy ściany nawy bocznej na szerokości dwu przęseł od strony wschodniej. Najobronniejszą stosunkowo ręką wyszła elewacja północna, na której, niezależnie od uszkodzenia dwu szkarp, widać tylko trzy niewielkie wyrwy ponad dachem nawy bocznej. Po pięknych kasetonowych sklepieniach beczkowych pozostały tylko drobne fragmenty, runęły również trzy południowe filary międzynawowe. Dachy, kryte miedzią, zdemolowane zostały doszczętnie. W widoku ogólnym, zwłaszcza od strony zachodniej, kościół brochowski po zburzeniu przedstawiał niekształtną masę murów, o fantastycznie poszczerbionych linjach, jakich nie mają naturalne ruiny.

Bilans zniszczenia był tak rozpaczliwy, że zubożała wskutek klęsk wojennych parafia początkowo nie myślała o odbudowie kościoła i pobudowała sobie obok obszerną murowaną kaplicę. Również i w fachowych kołach konserwatorskich dyskutowaną była kwestja, czy wobec tak daleko posuniętego stanu zniszczenia, celową i uzasadnioną byłaby jego odbudowa i czy raczej nie należałoby go uważać za zabytkową ruinę i w tym stanie nadal konserwować. Po bliższym jednak i dokładnemu zbadaniu pozostałych murów okazało się, że wszystkie zasadnicze człony budowy, za wyjątkiem jedynie fasady zachodniej i górnej partji wież, dochowały się we fragmentach tak jeszcze poważnych, że odbudowa kościoła nie będzie hipotetycznym historyzowaniem, ale uzupełnieniem istniejących części budowy, i że w ten sposób uratować będzie można również zabytkowe walory kościoła, jako architektonicznej bryły.

[Zygmunt Rokowski, *Obronny kościół W Brochowie i jego odbudowa*”[w:] *Ochrona Zabytków Sztuki: czasopismo poświęcone opiece nad zabytkami inwentaryzacji i geografji zabytków*, zeszyt 1 – 4, Warszawa 1930/31 s.110 – 112.

Fragment ten podsumował Jerzy Żmudziński w swojej książce *Brochów: miejsce chrztu Fryderyka Chopina* (Kraków 2010). Podsumujmy: w wyniku ostrzału zburzone zostały trzy charakterystyczne wieże, zachodnia ściana ze szczytem i chórem muzycznym wewnątrz, cała południowa ściana kościoła, kruchta oraz sklepienia prezbiterium, nawy głównej i naw bocznych. Zniszczone zostały również filary rozdzielające nawę główną i nawę północną. Mury kościoła zachowały się do różnej wysokości w poszczególnych częściach świątyni. Nie ulega jednak wątpliwości, że zniszczenia były ogromne, co najlepiej ilustrują fotografie z tego okresu. Zagładzie uległo także wyposażenie kościoła. Ocalały jedynie pojedyncze rzeźby ołtarzowe, niektóre obrazy i tablice pamiątkowe. Obtluczone tynki odsłoniły również zabytki z najstarszego okresu istnienia kościoła, w tym tablicę informującą o fundacji kościoła w 1561 r. po jego przebudowie.

59. To bodaj najszlachetniejsza i najlepiej oddająca ogrom zniszczeń fotografia kościoła w Brochowie autorstwa J. Wojciechowskiego, wykonana w 1916 r. (fot. ISPAN, cyfrowa kopia ze zbiorów APB).

60. Zniszczone wnętrze nawy głównej, ujęcie na stronę północną, z jednym ze zrujnowanych późnobarokowych ołtarzy bocznych i ustawionymi na jego stopniach uratowanymi fragmentami ołtarzy bocznych (opis za J. Żmudzińskim, fot. ISPAN, 1916 r., cyfrowa kopia ze zbiorów APB).

61. Widok zniszczeń od środka, na wejście zachodnie w częściowo zburzonym murze fasady, z zachowanymi fragmentami ołtarzy, rzeźbami, tablicami inskrypcyjnymi i kartuszami (opis za J. Żmudzińskim, fot. ISPAN, 1916 r., cyfrowa kopia ze zbiorów APB).

Działania wojenne zniszczyły nie tylko kościół, lecz także całą wieś, w tym plebanię i kościelne budynki gospodarcze. Zygmunt Rokowski w swoim artykule wspomina, że mieszkańcy, początkowo nie myśląc o odbudowie kościoła, postawili obszerną kaplicę. Wspomina o tym również kronika parafialna, w której zapisano: [...] *gruzy uprzątnięto, a resztę murów zabezpieczono. Ówczesny proboszcz, ksiądz Poskropko, z gruzów tego kościoła wystawił nową plebanię, a obok niej murowaną kaplicę. Lecz kaplica po kilku latach zaczęła pękać.* W kronice odnajdujemy także zdjęcie prezentujące te dwie budowle. Z dostępnych planów architektonicznych oraz analizy samego zdjęcia można z całą pewnością stwierdzić, że obie budowle znajdowały się tam, gdzie dzisiaj stoją budynki określane potocznie jako *organistówka* i *wikariatka*. Kaplica nie zachowała się do naszych czasów. Po 1934 r. rozebrał ją kolejny proboszcz ks. Stanisław Słaby i zaczął budować nową plebanię, na fundamentach starej zburzonej w 1914 r. (budynek ten istnieje po dziś dzień i nadal spełnia funkcję plebanii). Budynek, który po 1916 r. spełniał funkcję plebanii i został wybudowany przez ks. Poskrobko z gruzów kościoła, to dzisiejsza *organistówka* (nie zachowała się do dzisiaj w formie pierwotnej).

62. Fotografia z kroniki parafialnej prezentująca plebanię i kaplicę zbudowaną przez ks. Poskrobko. Z lewej strony widoczna, istniejąca do dzisiaj, XIX – wieczna figura św. Rocha (fot. z *Kronika rzymskokatolickiej parafii św. Rocha w Brochowie 1946 – 1974*, przechowywana w APB).

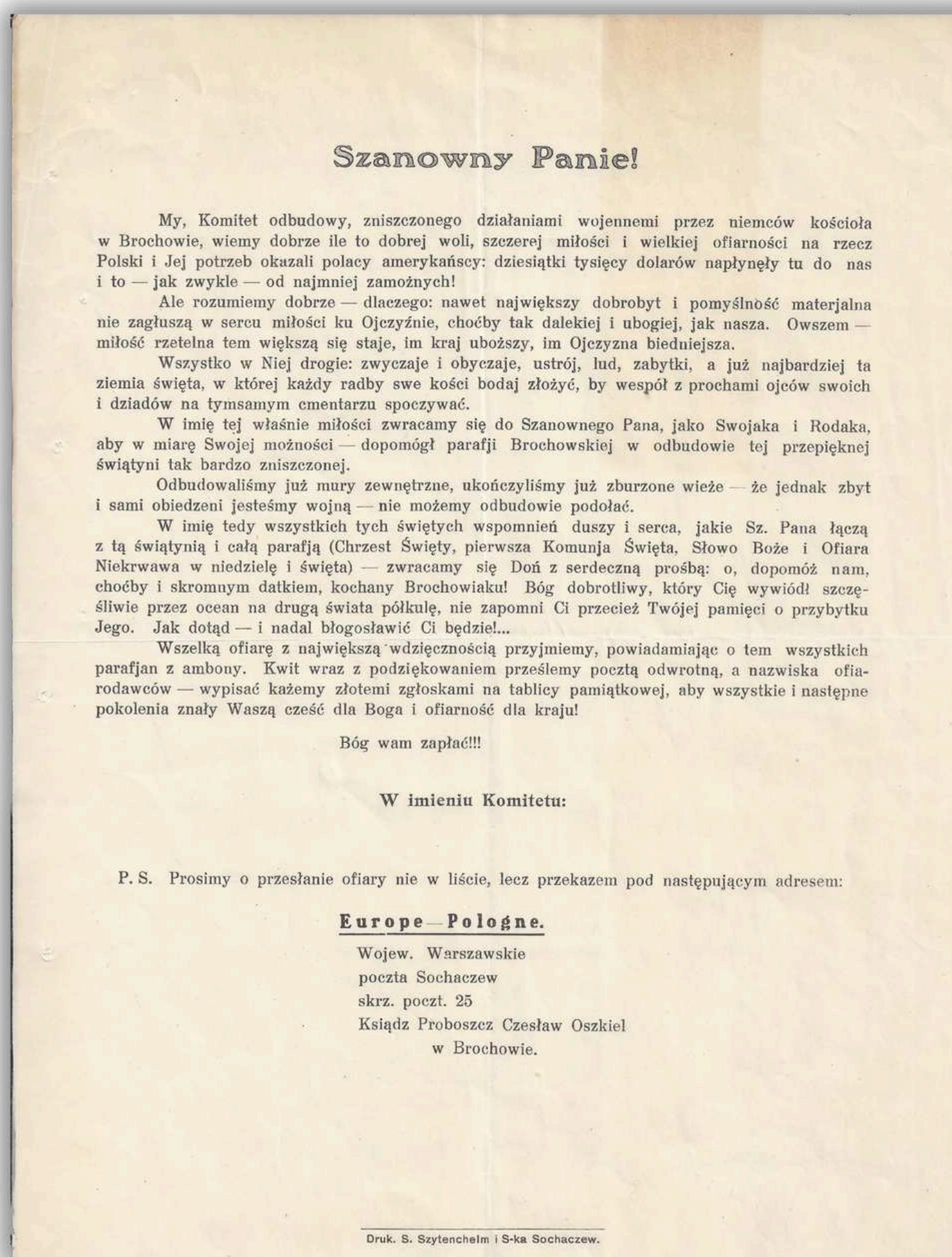
O wielkiej odbudowie

Pomimo ogromnej tragedii, jaka dotknęła kościół w Brochowie, nie pozostał on osamotniony. Brochowska świątynia była już wtedy uważana za jeden z najcenniejszych zabytków architektonicznych Mazowsza i uznano, że musi zostać podniesiona z ruin. Dyskusję nad potrzebą odbudowy tego jakże ważnego zabytku rozpoczęto już w 1921 r., o czym świadczy zachowana korespondencja pomiędzy Wojewodą Warszawskim a Ministerstwem Kultury i Sztuki z tego okresu.

Odbudowę zrealizowano w latach 1924 – 1929. Zaprojektowania kościoła podjął się architekt Jarosław Wojciechowski (1847 – 1942), współpracując z Tymoteuszem Sawickim (1890 – 1946). Ich projekt został oficjalnie zaakceptowany przez Ministerstwo Robót Publicznych w dniu 6 lipca 1923 r. Nadzór konserwatorski nad pracami sprawował Zygmunt Rokowski.

Ks. Jan Poskrobko opuścił parafię Brochów w 1919 r. Prace koncepcyjne nad odbudową kościoła rozpoczęły się za czasów probostwa ks. Stanisława Kowalewskiego, a po jego odejściu w 1923 r. trud odbudowy przejął ks. Julian Budziszewski. Główne prace stały się jednak możliwe dzięki kolejnemu proboszczowi, ks. Czesławowi Oszkielowi, który objął probostwo w 1927 r. i sprawował je do 1934 r., kiedy to przeniósł się do parafii Tarczyn.

Ks. Czesław Oszkiel, pragnąc kontynuować odbudowę kościoła, powołał specjalny Komitet. Koszty prac pokryto ze środków pochodzących z subwencji rządowych i Sejmiku Powiatu Sochaczewskiego, a także ze składek parafian i ofiar złożonych przez rodzinę Lasockich, to jest Andrzeja Lasockiego oraz jego rodziców: Jana Lasockiego i Helenę z Orsettich Lasocką. W odbudowę kościoła zaangażowała się również Polonia ze Stanów Zjednoczonych Ameryki. Aby zmobilizować rodaków, ks. Czesław Oszkiel wydał specjalną odezwę. W odbudowę kościoła miał się zaangażować również sam Ignacy Jan Paderewski. Niewykluczone, że ten wybitny mąż stanu zwrócił uwagę na Brochów właśnie ze względu na chrzest Fryderyka Chopina w tamtejszym kościele. Nie jest tajemnicą, że Paderewski był wielkim entuzjastą twórczości Chopina i uchodzi za najwybitniejszego interpretatora jego muzyki.

63. Odezwa ks. Czesława Oszkiela do Polonii. Wydrukowana najpewniej w okresie od 1927 do 1929 r. w sochaczewskiej drukarni Szytenchelma. Z lektury jej wynika, że ks. Oszkiel zwracał się w niej bezpośrednio do dawnych mieszkańców Brochowa, którzy przebywali na emigracji (dokument ze zbiorów M. Przygody – Milczarek).

U Jerzego Żmudzińskiego znajdujemy syntezę prac wykonanych w ramach odbudowy. W trakcie odbudowy zrekonstruowano mury świątyni, ale nie jej wyposażenie (doszło do tego dopiero w XXI w., o czym będzie mowa w następnym rozdziale książki). Co prawda, uszanowano zasadnicze elementy kompozycji, szczególnie we wnętrzu, jednak dokonano pewnych zmian: zmieniono rysunek plastycznej dekoracji kasetonowej na sklepieniu nawy głównej (z czterech występujących pierwotnie motywów geometrycznych pozostawiono kwadrat i koło, upraszczając pierwotny układ, w którym występowały jeszcze prostokąty i owale; zrezygnowano też z rekonstrukcji barwnej polichromii), a w zewnętrznych partiach zrównano ze sobą wieże oraz nieco przekształcono ich górne partie i zachodni szczyt elewacji kościoła.

Konsekracja nowo odbudowanego kościoła odbyła się w 1929 r. Była to wielka uroczystość, na którą przybyli m. in. przedstawiciele Kościoła, samorządu i duchowieństwa z całego dekanatu, a nawet spoza niego. Przybył na nią również ks. Tomasz Bielawski, dawny proboszcz brochowski. Konsekracji kościoła 18 sierpnia 1929 r. dokonał bp Stanisław Gall. O tym ważnym w historii parafii wydarzeniu znajdujemy informację w *Wiadomościach Archidiecezjalnych* z 1929 r.:

Dnia 18 sierpnia J. E. ks. biskup dr. Stanisław Gall, w towarzystwie ks. dr. Niemiry, udał się na wizytację kanoniczną parafij: Brochów, Kamion, Młodzieszyn i Rybno, w dek. sochaczewskim.

Najważniejszym i niezapomnianym momentem wizytacji była konsekracja kościoła w Brochowie.

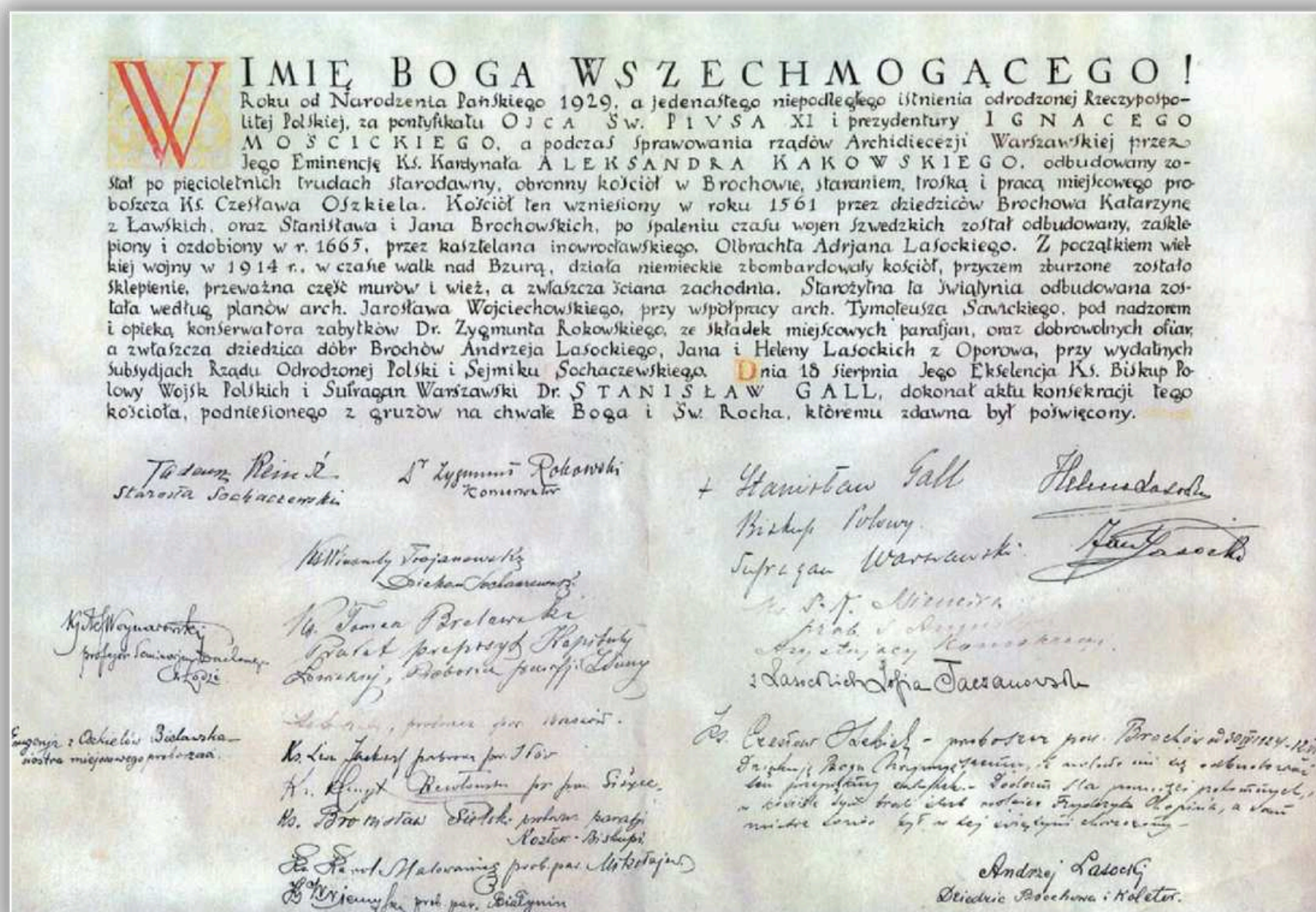
Kościół w Brochowie to jeden z niewielu już dziś pozostałych zabytków polskiego budownictwa XVI wieku. Wybudowany w roku 1561 przez Jana Brochowskiego w kształcie meczetu ze strzelnicami w wieżach kościoła i murach, przetrwał wieki aż do czasu walk Niemców z Rosjanami nad Rawką i Bzurą. Wtedy zburzony był przez Niemców. Jakby celowo rzucili oni na kościół 13.000 pocisków, burząc 75 proc. murów kościoła.

Myśl odbudowania tego cennego zabytku powstała zaraz po zawarciu pokoju, a urzeczywistniona jest, po pokonaniu wielu trudności, dzięki inicjatywie i pietyzmowi architekta Wojciechowskiego i konserwatora Rutkowskiego z jednej strony, a ofiarności parafjan brochowskich, obecnego dziedzica i kolatora p. Lasockiego, sejmiku sochaczewskiego, władz wojewódzkich i Kurji warszawskiej, a szczególnie niezmożonej energii ks. proboszcza Czesława Oszkiela z drugiej strony. Należy podkreślić to, że odbudowy dokonano, oddając najwierniej co do drobnych szczegółów wspaniałość dawnej świątyni, kosztem, dzięki umiejętnemu kierownictwu, niewielkim stosunkowo, bo niespełna 160.000 zł. I gdzie niedawno widniało tylko rumowisko, teraz strzelają w niebo 2 wieżyce ze strzelnicami, a z baszty wieży głównej bije głos dzwonu, wspominając dawne pokolenia, a zwiastując nowym, że Pan Zastępów zamieszkał na nowo, aby lud odrodzonej Polski chylił kornie głowy w modlitewnej prośbie uwielbienia i podziękii.

Zrządzeniem Opatrzności stało się, że świątynia w formie warownej twierdzy zburzona przez wojnę, czasu pokoju odbudowana, przez biskupa polowego pokonsekrowana była. Kto widział, z jakim entuzjazmem był witany Pasterz i jak niezwykle liczny był udział wiernych, ten musi przyznać, że lud polski się budzi, a raczej jego serce tęskni do prawdy wiecznej, zmęczone zwodniczą demagogią i bezwartościowymi hasłami. Po konsekracji J. Ekscelencja zwiedził parafję i udzielił sakramentu bierzmowania 1.200 wiernym.

[Wizytacja pasterska i konsekracja kościoła w Brochowie [w:] *Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie*, Rok XIX, sierpień – wrzesień 1929 r., nr 8 – 9, s. 300-301]

Opis wizytacji bp Stanisława Galla w Brochowie zawiera wprawdzie pewne nieścisłości, takie jak wzmianka o *dwóch wieżach strzelających w niebo*, podczas gdy odbudowano trzy, czy też rozbieżność w ocenie stopnia zniszczenia kościoła (Zygmunt Rokowski, nadzorujący odbudowę od strony konserwatorskiej, podał, że zniszczenia sięgnęły 50%), niemniej jednak trzeba przyznać, że sam opis jest podniosły i podkreśla wagę brochowskiej świątyni dla polskiej kultury. Jedną z najcenniejszych pamiątek z tego okresu jest dokument z 1929 r., upamiętniający odbudowę świątyni, który został umieszczony w mensie ołtarza głównego z lat 20. XX wieku, a odnaleziony w trakcie remontu w 2008 r.

64. Dokument upamiętniający konsekrację kościoła, a tym samym jego odbudowę w latach 1924 – 1929. Ostateczny tekst zredagował Zygmunt Rokowski i ks. Śledziński. Tekst na pergaminie wykonał Bohdan Marconi w 1929 r. (fot. ze zbiorów APB).

Z dokumentu tego dowiadujemy się, którzy znamienici goście przybyli do Brochowa 18 sierpnia 1929 r. na konsekrację tamtejszego kościoła. Pod dokumentem widnieją podpisy:

- Stanisław Gall – biskup polowy, sufragan warszawski,
- Tadeusz Reindl – starosta sochaczewski,
- Eugenia z Oszkielów Bielawska – siostra ks. Czesława Oszkiela,
- dr Zygmunt Rokowski – konserwator zabytków,
- Ks. Wincenty Trojanowski – dziekan sochaczewski,
- Ks. Tomasz Bielawski – prałat prepozyt kapituły łowickiej, proboszcz parafii Zduny,
- Ks. Albert Głuchowski – proboszcz parafii Giżyce,
- Ks. Bronisław Sielski – proboszcz parafii Kozłów Biskupi,
- Ks. Karol Malowaniec – proboszcz parafii Mikołajew,
- ks. W. Niemyski – proboszcz parafii Białynin,
- Ks. Kan. Dr. Karol Niemira – proboszcz parafii św. Augustyna w Warszawie,
- Zofia Taczanowska z Lasockich,

- Ks. Czesław Oszekiel – proboszcz brochowski,
- Andrzej Lasocki – dziedzic Brochowa i kolektor,
- Helena Lasocka,
- Jan Lasocki,
- Ks. Stanisław Słaby – proboszcz parafii Brzozów (późniejszy proboszcz brochowski),
- Wojnarowski – profesor Seminarium Duchownego w Łodzi,
- proboszcz parafii Iłów [podpis nieczytelny].

Summariusz

Początek XX w. przyniósł kościołowi w Brochowie zgliszcza i pożogę. Dzięki determinacji i ofiarności władz, determinacji proboszczów, jak i parafian, udało się go podnieść i odbudować. Czy związki rodziny Chopinów z brochowską świątynią mogły mieć wpływ na decyzję o jej odbudowie? Nie można tego wykluczyć, choć nie dotarłam do źródeł, które jednoznacznie potwierdzałyby tę teorię. Oczywiście, wiedza o chrzcie Fryderyka Chopina w Brochowie była już wówczas tak powszechna, że można domniemywać, iż podczas dyskusji nad odbudową pojawił się argument, że kościół związany z rodziną Chopinów powinien zostać odbudowany.

65. Panorama Brochowa z odbudowanym kościołem. Na zdjęciu widoczna jest jeszcze kaplica wybudowana za czasów ks. Jana Poskrobko. Zdjęcie wykonane przed 1934 r. (fot. ISPAN, cyfrowa kopia ze zbiorów APB).

200 LAT FRYDERYKU!

Rodzinną świątynia Chopinów, odbudowana dzięki ofiarności wielu ludzi po okresie I wojny światowej, musiała od 1939 r. mierzyć się z kolejnymi zniszczeniami. Kolejni proboszczowie po 1945 r. starali się na bieżąco remontować kościół i uzupełniać wyposażenie utracone na przełomie lat 1914 i 1915. Wydawało się, że kościół, w którym ochrzczono jednego z najwybitniejszych Polaków, nigdy nie odzyska dawnego blasku i świetności. Wszystko jednak zmieniło się wraz z nadejściem 200. rocznicy urodzin Fryderyka Chopina.

O powojennych losach

Od 27 września 1946 r. proboszczem parafii był ks. Stefan Kankiewicz. Jak sam wspomina w kronice parafialnej zastał kościół w opłakanym stanie. Tak opisał jego stan: *We wnętrzu kościoła odpadały tynki i kasetony, wyrwy w murach pozostawione na sucho ułożonymi cegłami, okna nabite deskami – przykre robiły wrażenie; organy zasypane gruzem, wieże – wschodnia i południowa postrącane, bez przykrycia – wszędzie zamki [?]. Przykro było patrzeć na lasujące i spadające cegły, na niebezpieczne Zacieczki nad sklepieniami w.[wokół] ołtarza. Dzwonnica podziurawiona z wiszącą prawie w powietrzu ścianą frontową, bez przykrycia. W murze obronnym wokół kościoła kilkanaście wyrw, brama wejściowa rozwalająca się, nienakryty mur niszczał, rozwalał się, z dwóch baszt nad wodą pozostały prawie tylko strzepy.*

Od samego początku ks. Kankiewicz starał się o dofinansowanie ze strony ówczesnych władz, aby wyremontować świątynię, jak i inne budynki kościoła, w celu uchronienia ich przed dalszym niszczeniem. Upór ks. Kankiewicza opłacił się i w latach 1947 – 1948 przeprowadzono prace remontowe pod kierunkiem Michała Szymańskiego. Zakres prac z tego okresu znajdziemy ponownie u Jerzego Żmudzińskiego. W omawianym okresie wyremntowano zatem dzwonnice, pokryto na nowo wieże, wyreperowano uszkodzenia w murze kościoła, wstawiono okna. Po zakończeniu prac kościół wrócił do stanu przed 1939 r. Dodatkowo, ks. Kankiewicz ukończył budowę plebanii, zaczęłą przez ks. Słabego jeszcze przed 1939 r.

Kolejni proboszczowie starali się uzupełniać wyposażenie kościoła o ołtarz główny, ławki, czy boazerie. W 1961 r. przeniesiono do Brochowa relikty manierystycznego ołtarza z kościoła w Rawie Mazowieckiej. Pomimo ogromnego wysiłku proboszczów brochowskich cały czas borykano się jednak z problemem właściwego wyposażenia kościoła.

O ks. Janie Zielińskim i trudzie przywracania świetności

Mozna uznać, że przełom w dziejach brochowskiego kościoła nastąpił wraz z objęciem w październiku 1984 r. probostwa przez ks. Jana Zielińskiego. Probostwo w Brochowie okazało się być pierwszym i zarazem ostatnim miejscem, gdzie ks. Zieliński sprawował posługę proboszcza. Jak sam mawiał: *Margines życia staje się niekiedy jego treścią.*

66. Ks. Jan Zieliński podczas uroczystości w 2019 r. na cmentarzu parafialnym w Janowie upamiętnił Lucjana Kacprzaka (1901 – 1989), z którym wspólnie założył Grób Nieznanego Żołnierza z szczątkami żołnierzy poległych we wrześniu 1939 r. (fot. M. Przygoda – Milczarek)

Na początku swojej posługi w Brochowie ks. Jan Zieliński zajął się cmentarzem parafialnym, powiększając go poprzez dokupienie części gruntu. Zadbał również o zabudowania należące do parafii. Od 1986 r. podejmował starania o pozyskanie funduszy na remont kościoła. W tamtym czasie na zabytki przyznawano jedynie 23% niezbędnych kosztów, co przy ogromnych sumach koniecznych do przeprowadzenia prac remontowych stanowiło znikomą część potrzebnego budżetu. Nie dziwi zatem, że zabiegi o zgromadzenie wymaganych środków trwały tak długo.

Po wielu latach usilnych starań ks. Janowi Zielińskiemu udało się pozyskać środki finansowe na ratowanie świątyni, znajdującej się podówczas w katastrofalnym stanie. W 1993 r. rozpoczęto siedmioletni remont, który pozwolił zachować substancję zabytku dla przyszłych pokoleń. Pod nadzorem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Warszawie, wykonano następujące prace remontowo – konserwatorskie, sfinansowane przez Ministerstwo Kultury i Nauki:

- wymieniono więźbę dachową i pokrycia, obróbki blacharskie, odgromienie, zamontowano rynny i rury spustowe, odprowadzono wodę z połaci dachowych poprzez system rur i studzienek,
- osuszono mury kościoła poprzez wymuszenie stałego obiegu powietrza wokół fundamentów,
- odbito zawilgocone tynki, ocieplono stropy, wymieniono instalację elektryczną i przebudowano instalację grzewczą, położono nowe tynki na zaprawie wapienno-piaskowej, obłożono podstawę filarów płytami z piaskowca, wymieniono posadzkę w prezbiterium i zakrystii, naprawiono schody na wieże, wymieniono okna, odmalowano wnętrza oraz wyremontowano organy,
- naprawiono ceglana elewację,
- uporządkowano teren, wykonano aleje procesyjne z pozyskanej z rozbiórki kostki bazaltowej i granitowej.

W latach 2006 – 2009 ks. Janowi Zielińskiemu udało się także pozyskać środki na remont organów, a także, przy współudziale Samorządu Województwa Mazowieckiego, przeprowadzić prace konserwatorskie przy ceglanej elewacji kościoła i zabytkowej dzwonnicy.

Jednakże, już po zakończeniu pierwszego remontu w 1999 r., ks. Jan Zieliński doszedł do wniosku, że skoro udało się zrealizować tak wiele, należy teraz skupić się na wnętrzu kościoła, aby przywrócić mu dawną świetność. Ksiądz z pasją poświęcił się poszukiwaniom dokumentów i archiwaliów, które umożliwiłyby odtworzenie wystroju brochowskiej świątyni sprzed zniszczeń I wojny światowej. W tych poszukiwaniach wspierała go dr Edyta Sawicka. Na podstawie żmudnych kwerend, w latach 2006 – 2007, przygotowano studium historyczne, które stało się podstawą do ubiegania się o środki finansowe. Praca ta nie poszła na marne i w 2008 r. rozpoczęto realizację monumentalnego projektu rewitalizacji brochowskiego kościoła. Czekał on na ten moment niemal sto lat, a celem prac było przygotowanie świątyni w Brochowie na zbliżający się wielkimi krokami Rok Chopinowski w 2010 r.

O rewitalizacji z okazji 200. urodzin

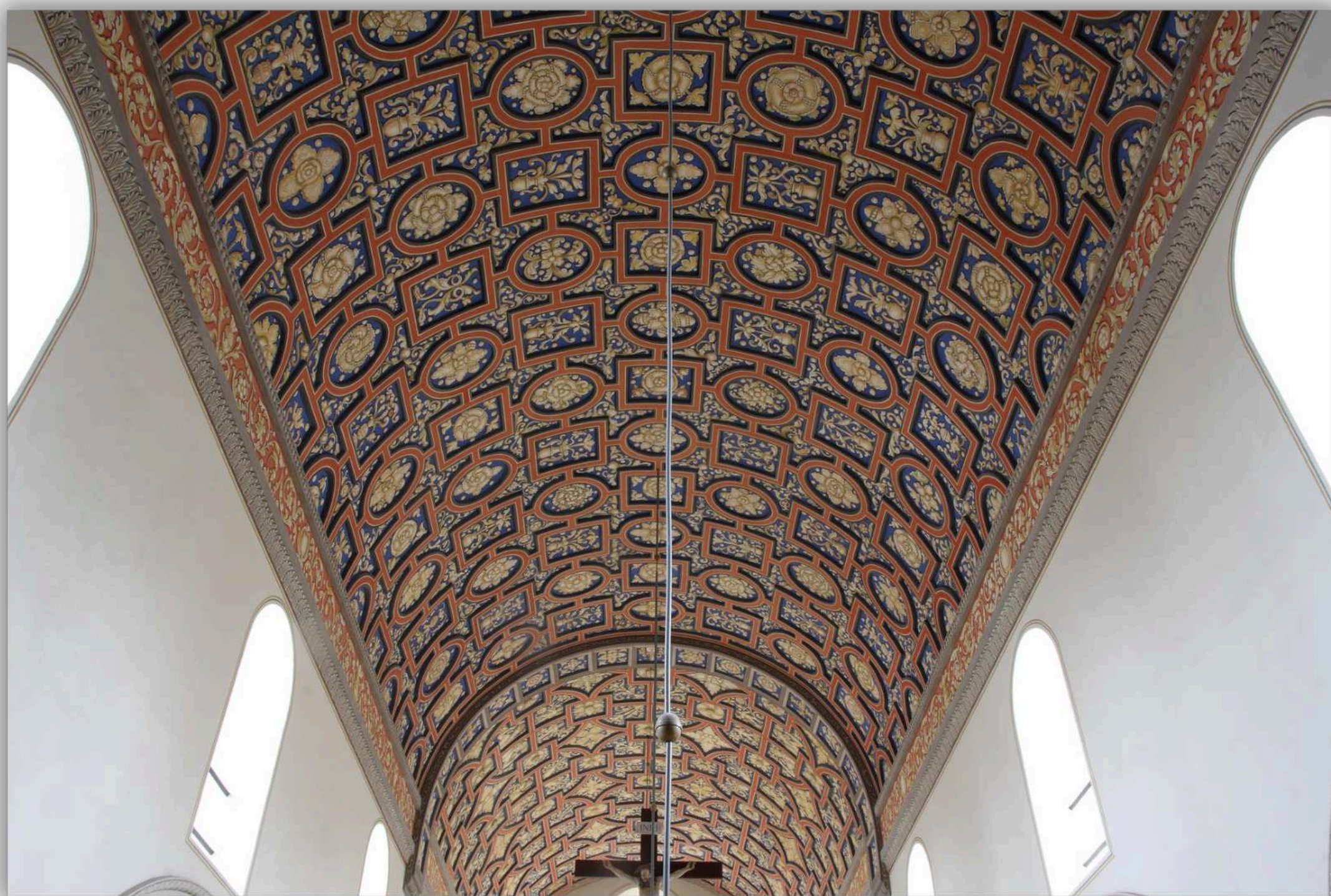
Remont kościoła w Brochowie, przeprowadzony w latach 2007 – 2009, niewątpliwie doszedł do skutku dzięki Fryderykowi Chopinowi i zbliżającej się 200. rocznicy jego urodzin w 2010 r.

Przed przystąpieniem do prac przygotowano kilka studiów historycznych, które miały na celu ustalenie wyglądu wnętrza kościoła w Brochowie w związku ze zbliżającą się 200. rocznicą urodzin kompozytora. Po wielu dyskusjach podjęto decyzję o kompromisie. Uznano, że projektowane nowe wyposażenie powinno przywoływać klimat najbliższy czasom Chopina, czyli początkowi XIX w. Zrezygnowano z rekonstrukcji manierystycznego wyposażenia świątyni, istniejącego jeszcze w 1810 r., na podstawie krótkich opisów i analogii z terenu Mazowsza.

Zakres prac był ogromny. W latach 2007 – 2009, na podstawie zachowanych zdjęć archiwalnych, odtworzono polichromię, ołtarz główny, ambonę, balustradę oraz ławki. Na belkę tęczową powróciły rzeźby, a w zrekonstruowanych ramach umieszczono obrazy Drogi Krzyżowej. Ołtarz przyfilarowy skomponowano częściowo z zachowanych elementów dawnego ołtarza. Dodatkowo odrestaurowano i wkomponowano dawne figury ołtarzowe. Dopasowano również inne elementy wystroju, w tym ołtarze boczne, ołtarz soborowy, stalle, kamienną posadzkę i witrażowe płytki okienne. Prace nad wystrojem wewnątrz były prowadzone pod nadzorem plockiego Oddziału Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków i w całości sfinansowane z programu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego *Fryderyk Chopin*, realizowanego przez Narodowy Instytut Fryderyka Chopina z okazji 200. rocznicy urodzin kompozytora.

67 – 68. Zestawienie wnętrza kościoła sprzed zniszczeń I wojny światowej z wnętrzem po remoncie w latach 2007 – 2009 (fot. z lewej IHSUJ z 1903 r., cyfrowa kopia ze zbiorów APB; fot. z prawej J. Walczewski, ze zbiorów APB).

69. Jedną z bardziej monumentalnych prac w trakcie remontu kościoła była rekonstrukcja polichromii, która podkreśla walory wnętrza i jest niezwykle ważnym elementem dzieła architektonicznego Jana Baptysty Wenecjanina (fot. J. Walczewski, ze zbiorów APB).

70 – 71. Figura św. Dominika i św. Katarzyny ze Sieny, które przetrwały zniszczenia I wojny światowej, pierwotnie umieszczone były na ołtarzu głównym, ustawionym w 1816 r. przez ks. Jan Duchnowskiego, Figury te, pośród innych zachowanych w Brochowie dzieł, są najbliższymi czasem powstania wydarzeniu, jakim był chrzest Fryderyka Chopina w 1810 r. Figury zdobią dziś nowy ołtarz główny (fot. J. Walczewski, ze zbiorów APB).

72 – 73. Do naszych czasów nie zachowała się chrzcielnica, w której prawdopodobnie ochrzczono Fryderyka Chopina. Drewnianą chrzcielnicę zastąpiono w 1857 r. kamienną, neogotycką (na zdjęciu po lewej – zniszczoną po 1915 r.). W trakcie remontu w latach 2007 – 2009 uznano, że najbardziej zasadne będzie wykonanie funkcjonalnej chrzcielnicy nawiązującej do form barokowych (fot. z lewej ISPAN, 1916 r., cyfrowa kopia ze zbiorów APB; fot. po prawej J. Kruczyk, ze zbiorów M. Przygody – Milczarek).

O pielęgnowaniu dziedzictwa

Wielkie marzenie ks. Jana Zielińskiego o przywróceniu kościołowi w Brochowie świetności z czasów, kiedy bywali w nim Chopinowie, ziściło się w latach 2007 – 2009. Kościół z dumą pełnił rolę jednej z wizytówek wyjątkowego Roku Chopinowskiego w 2010 r. Warto dodać, że przed swoim odejściem na emeryturę w 2015 r. ks. Jan Zieliński pozyskał też środki, dzięki którym przeprowadzono konserwację murów obronnych: strony północnej (w 2013 r.) i strony wschodniej (2014 r.). Ks. Jan Zieliński od 2015 r. był rezydentem brochowskiej parafii. Zmarł 23 listopada 2023 r. w Brochowie w wieku 84 lat. Został pochowany na cmentarzu parafialnym w Rzekuniu (diecezja łomżyńska).

Za zasługi dla ratowania i restauracji perły architektury sakralnej na Mazowszu, jaką jest niewątpliwie kościół w Brochowie, Rada Gminy Brochów na wniosek wójta Piotra Andrzeja Szymańskiego postanowiła jednogłośnie nadać mu w 2016 r. tytuł Honorowego Obywatela Gminy Brochów. Ks. Jan Zieliński był pierwszą osobą w historii gminy Brochów, która otrzymała ten zaszczytny tytuł.

Obecny proboszcz brochowski i następca ks. Jana Zielińskiego, ks. Paweł Olszewski, kontynuuje i pielęgnuje dzieło swoich poprzedników. Parafia nie zapomina o dziedzictwie Chopinów w Brochowie.

Kontynuowana jest między innymi idea letnich recitali chopinowskich (od 2006 r.), których pomysłodawcą i organizatorem jest Towarzystwo im. Fryderyka Chopina. W lipcu i sierpniu, po Mszy Świętej o godzinie 12:00, w murach kościoła, w którym ochrzczony został Fryderyk Chopin, można usłyszeć utwory nie tylko jego, lecz także innych wybitnych kompozytorów, prezentowane przez znakomitych pianistów z całego świata. Parafia chętnie włącza się również w każdą inicjatywę o tematyce chopinowskiej lub jej pokrewnej. W 2018 r. parafia w Brochowie wspólnie ze Stowarzyszeniem *Konfraternia św. Rocha* i Szkołą Podstawową im. F. Chopina w Brochowie była organizatorem powiatowego konkursu dla uczniów pod tytułem *Międzyszkolny Konkurs Ignacy Jan Paderewski – jego życie i twórczość w 100-lecie odzyskania przez Polskę niepodległości*. W tym samym roku parafia była także partnerem wydarzenia zorganizowanego przez Dom Urodzenia Fryderyka Chopina i Park w Żelazowej Woli pod nazwą *Urodziny Paderewskiego*. Ponadto ks. Paweł Olszewski, podobnie jak jego poprzednicy, pozyskuje środki na dalsze remonty, które mają na celu zachowanie w jak najlepszym stanie rodzinnej świątyni Chopinów dla przyszłych pokoleń.

74. Ks. Paweł Olszewski i Marta Przygoda – Milczarek w trakcie wydarzenia *Urodziny Paderewskiego*, organizowanego przez Dom Urodzenia Fryderyka Chopina i Park w Żelazowej Woli (fot. M. Kazur, NIFC).

Summariusz

O jednej, udokumentowanej wizycie Fryderyka Chopina w Brochowie wiemy na pewno – był to dzień jego chrztu, 23 kwietnia 1810 r. Czy kompozytor odwiedził tę miejscowość jeszcze kiedyś? W Żelazowej Woli, swoim miejscu urodzenia, przebywał dwukrotnie: podczas Bożego Narodzenia w 1825 r. (w wieku 15 lat) oraz w trakcie swoich ostatnich wakacji w Polsce w 1830 roku (mając 20 lat). Te dwie wizyty są oczywiście potwierdzone źródłowo. Nie można jednak wykluczyć, że przy okazji tych pobytów w Żelazowej Woli Chopin zawitał również do Brochowa, zwłaszcza podczas świąt Bożego Narodzenia w 1825 r., kiedy mógł uczestniczyć w tamtejszej mszy. Z korespondencji rodziny Chopinów wynika, że Brochów był w niej wspomniany, co świadczy o tym, że Fryderyk Chopin, nawet po opuszczeniu ojczyzny, miał świadomość miejsca swojego chrztu oraz miejsca ślubu rodziców i siostry.

Niewątpliwie jednak to Fryderyk Chopin stał się katalizatorem i głównym powodem gruntownego remontu kościoła w Brochowie w latach 2007 – 2009, którego znaczenie porównywalne jest z jego odbudową w latach dwudziestych XX w. Wielkie dzieło odbudowy kościoła, zapoczątkowane przez proboszczów brochowskich w XX w., z ks. Czesławem Oszkieniem na czele, zostało ukończone w XXI w. przez ks. Jana Zielińskiego. Ideę pielęgnowania tradycji chopinowskich w Brochowie kontynuuje obecny proboszcz, ks. Paweł Olszewski.

75. Tablica upamiętniająca remont kościoła w latach 2007 – 2009, który miał przygotować kościół do 200. rocznicy urodzin Fryderyka Chopina (fot. J. Walczewski, ze zbiorów APB).

ZAKOŃCZENIE

Fryderyk Chopin, podobnie jak jego muzyka, pozostaje niezgłębiony. Jego biografia, już od najwcześniejszych lat, obfituje w niejasności i skrywa pewną aurę tajemniczości. Można jedynie pozazdrościć każdemu twórcy takiego zainteresowania, jakim cieszy się życie Fryderyka Chopina. Niewątpliwie jednak rodzina Chopinów gościła w Brochowie, co stanowi jeden z elementów zawilego życiorysu kompozytora.

Chopinowie założyli rodzinę w niezwykle burzliwych i niepewnych czasach. Jednakże, przyjaźń ze Skarbkami zapewniła im pewną stabilizację i bezpieczeństwo. Trudno nie przyznać racji Marioli Wojtkiewicz, która w jednym z podcastów NIFC zauważyła, że więzi łączące te dwie rodziny dalece wykraczały poza stosunki pracodawca – pracownik. Możemy wyobrazić sobie scenę rodzajową, w której Skarbkowie wraz z Chopinami, oddani wesołej konwersacji, podróżują bryczkami po piaszczystej drodze między wierzbnymi do Brochowa na mszę.

Ks. Tomasz Bielawski pod koniec XIX w. upowszechnił wiedzę o Brochowie jako miejscu chrztu Fryderyka Chopina, rozpoczynając tym samym dyskusję na temat daty jego urodzenia.

Wizyty Chopinów w Brochowie wywarł wpływ na późniejsze losy kościoła w XX i XXI w. Przyczynił się pośrednio do odbudowy świątyni w dwudziestoleciu międzywojennym, a bezpośrednio do gruntownego remontu w latach 2007 – 2009, który zapoczątkował nowy etap w historii tego miejsca.

Chrzest Fryderyka Chopina uczynił Brochów, obok Żelazowej Woli, drugim najczęściej odwiedzanym przez turystów miejscem w powiecie sochaczewskim, związanym z rodziną Chopinów. Przyciąga on zarówno turystów krajowych, jak i zagranicznych. Należy jednak przyznać, że potencjał Brochowa związany z Chopinem nie jest w pełni wykorzystany. Chopinowskie tradycje są bezpośrednio kontynuowane przez Szkołę Podstawową im. Fryderyka Chopina w Brochowie oraz Parafię pw. św. Jana Chrzciciela i św. Rocha w Brochowie.

Mam nadzieję, że lektura tej skromnej publikacji skłoni Państwa do ponownego odkrycia Brochowa i odwiedzenia tamtejszego kościoła obronnego, rodzinnej świątyni Chopinów. Wyrażam również nadzieję, że moja wyjątkowa więź z Fryderykiem Chopinem będzie się umacniać, a ta książka stanie się jej nowym, fascynującym rozdziałem.

SPIS ILUSTRACJI

- **1 – 3.** Trzy fotografie z wykładu Marty Przygody – Milczarek, który odbył się 2 października 2024 r. w Domu Urodzenia Fryderyka Chopina i Parku w Żelazowej Woli w ramach spotkań *Z dziejów ziemi sochaczewskiej*, organizowanych przez Stowarzyszenie *Nasza Zamek*, fot. Kazur M., NIFC.
- **4 –7.** Fotografie Szkoły Podstawowej im. Fryderyka Chopina w Brochowie i dwa skany świadectw Marty Przygody z 1995 i 1996 r., fot. Przygoda-Milczarek M.
- **8 – 9.** Fragment *Mappy szczególnej województwa rawskiego: zrządzona z innych wielu mapp miejscowych tak dawniej iak i swiezo odrysowanych tudziesz goscincowych i niewątpliwych wiadomosci wszystko wedlug regul geograficznych i obserwacyi astronomicznych*, Perthées de Karol (1740–1815), [Paris : s.n.], 1806, BN, sygn. ZZK 3 831.
- **10 – 11.** *Mappa Xięstwa Warszawskiego: dziesięć departamentów podzielonych w sto powiatów [...] wraz z fragmentem departamentu warszawskiego*, Kraków: [s.n.], 1811, BN, sygn. ZZK 1 664.
- **12.** *Śmierć Cypriana Godebskiego pod Raszynem z 1855 r.* pędzla Januarego Suchodolskiego (1797–1875), CMN, nr inw. MP 3813 MNW.
- **13 – 14.** Pierwsze artykuły *Ustawy Konstytucyjnej Xięstwa Warszawskiego z tłumaczeniem francuskim* (*Dziennik Praw*, T. 1, nr 1 ([1807/1809], Warszawa: [wydawca nieznany], [18uu], k. II i III, ze zbiorów BN, sygn. P.15009 Cym A.
- **15.** Kościół w Brochowie, *Tygodnik Ilustrowany*, T.1, nr 36 (2 czerwca 1860 r.), Warszawa: Unger J., s. 328.
- **16.** *Akt chrztu nr 26 Franciszki Sak z 20 lutego 1811 r.* [w:] *Liber baptisatorum ecclesiae parochialis Brochoviensis 1802–1814*, ADŁ, k. 35.
- **17.** *Akt urodzenia nr 12 Franciszki Sak z 20 lutego 1811 r.* [w:] *Akta urodzenia, małżeństwa, zeyścia parafii Brochów 1812 r.*, ADŁ, k. 3v.
- **18.** Kościół obronny w Brochowie pw. św. Jana Chrzciciela od strony północno – zachodniej (starorzecza Bzury), fot. Przygoda – Milczarek M.
- **19.** Kościół obronny w Brochowie pw. św. Jana Chrzciciela od strony północnej, fot. Kruczyk J., ze zbiorów Przygody – Milczarek M.
- **20.** Kościół obronny w Brochowie pw. św. Jana Chrzciciela od strony zachodniej, fot. Kruczyk J., ze zbiorów Przygody – Milczarek M.
- **21 – 22.** Awers i rewers notatki ks. Jana Duchnowskiego z 1816 r., fot. APB.
- **23.** *Akt zgonu nr 39 Eustachego Marylskiego z 4 sierpnia 1871 r.* [w:] *Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej Brwinów: zgony 1871 r.*, APGM, sygn. 73/88/0/-/91, k. 69.
- **24.** Strona tytułowa książki *Wspomnienia zgonu zasłużonych w narodzie Polaków autorstwa Eustachego Marylskiego*, 1829 r. , BN, sygn. 2.070.389 A.
- **25.** Strona tytułowa książki *Pomniki i mogiły Polaków na cmentarzach zagranicznych autorstwa Eustachego Marylskiego*, 1860 r. , BN, sygn. 2.010.652 A.

SPIS ILUSTRACJI

- **26.** Zawiadomienie o przejęciu księgarni i drukarni polskiej A. Jełowickiego i spółki w Paryżu przez Marylskiego Juliusza [w:] *Kronika Emigracji Polskiej*, t. 7, Paryż 1838 r., s. 304.
- **27.** *Akt urodzenia nr 141 Juliusza Marylskiego z 26 grudnia 1811 r.* [w:] *Akta urodzenia, małżeństwa, zeyścia parafii Brochów 1811 r.*, ADŁ, k. 36.
- **28.** *Akt ślubu nr 1 Macieja Wolickiego i Agnieszki Skarbkówny z 18 czerwca 1804 r.* [w:] *Liber copulatum ecclesiae parochialis Brochoviensis 1802–1825*, ADŁ, k. 409.
- **29.** *Akt chrztu nr 3 Justyny Józefy, córki Rozalii Kunkowej z 8 maja 1810 r.* [w:] *Liber baptisatum ecclesiae parochialis Brochoviensis 1802–1814*, ADŁ, k. 414.
- **30.** *Dom, w którym urodził się Chopin, we wsi Żelazowa Wola, pod Sochaczewem*, Chełmicki I., według fotografii Jaworskiego B., drzeworyt na papierze, 1870, NIFC, nr inw. M/688.
- **31.** Krzywda-Polkowski F., *Odtworzenie domniemane stanu otoczenia Dworu w Woli Żelazowej w latach około 1790–1810...*, kredka, akwarela, papier, 1932 r. (NIFC, nr inw. M/2108).
- **32.** *Akt zgonu nr 21 Michała Skarbka z 27 lipca 1834 r.* [w:] *Akty zmarłych w roku 1833 do 1851*, ADŁ, k. 48.
- **33.** *Żelazowa Wola*, Misierowicz A. według rysunku Ordy N., litografia tonowana, Zakład litograficzny Fajansa M., Warszawa 1882 – 1883, NIFC, nr inw. M/1584.
- **34.** *Akt chrztu nr 4 Ferdynanda Karola Strzeleckiego z 22 maja 1810 r.* [w:] *Liber baptisatum ecclesiae parochialis Brochoviensis 1802 – 1814*, ADŁ, k. 414.
- **35.** *Akt ślubu nr 2 Mikołaja Chopina i Justyny Krzyżanowskiej z 28 czerwca 1806 r.* [w:] *Liber copulatum ecclesiae parochialis Brochoviensis 1802 – 1825*, ADŁ, k. 410.
- **36.** Pocztówka z reprodukcją portretu rodziców Fryderyka Chopina, druk, papier, Instytut Fryderyka Chopina, Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza Prasa, Warszawa, 1949 r., NIFC, nr inw. MCPocz/242.
- **37.** Powinszowanie Fryderyka Skarbka dla Ludwika Chopin w dniu jej imienin, *W dzień Ludwika imienin|proszę przyjąć życzenia [...]*, Warszawa, 25 sierpnia 1832 r. (?), NIFC, nr inw. M/370.
- **38.** *Akt ślubu nr 43 Ludwika Chopin i Józefa Kalasantego Jędrzejewicza z 22 listopada 1832 r.* [w:] *Księga małżeństw parafii Brochów z lat 1826 – 1843*, ADŁ, k. 90v.
- **39 – 40.** Dwie strony z magazynu z modą kobiecą, prezentujące damskie i męskie stroje z lat 30. XIX w. [w:] *Magazyn Mód: dziennik przyjemnych wiadomości*, R.4: nr 6, luty 1838 r., BN, sygn. SD W.3.617 I0, s. 1r i 2r.

SPIS ILUSTRACJI

- **41.** Strona z magazynu z modą kobiecą, prezentująca damskie stroje z lat 30. XIX w. [w:] *Magazyn Mód: dziennik przyjemnych wiadomości*, R. 2, 1836 r., nr 8 (1836), UW, sygn. 018480, 030418, k. 5.
- **42.** *Portret młodej kobiety w białej sukni*, Laub A. (1792–1843), [1834], BN, sygn. BJ Graf. I.R. 2307.
- **43.** Nagrobek ks. Kacpra Jarkiewicza na cmentarzu parafialnym w Janowie, fot. Przygoda-Milczarek M.
- **44.** *Akt zgonu nr 64 ks. Kacpra Jarkiewicza z 14 listopada 1843 r.* [w:] *Akty zmarłych w roku 1833 do 1851*, ADŁ, k. 213.
- **45.** Karta, na której znajduje się akt chrztu Fryderyka Chopina z 23 kwietnia 1810 r. [w:] *Liber baptisatorum ecclesiae parochialis Brochoviensis 1802–1814*, ADŁ, k. 414.
- **46.** *Akt chrztu nr 2 Fryderyka Chopina z 23 kwietnia 1810 r.* [w:] *Liber baptisatorum ecclesiae parochialis Brochoviensis 1802–1814*, ADŁ, k. 414.
- **47.** *Akt urodzenia nr 34 Fryderyka Chopina z 23 kwietnia 1810 r.* [w:] *Akt urodzeń, małżeństw, zeyścia 1810 r.*, ADŁ, b. sygn., k. 6v i 7.
- **48.** Dwie karty księgi metrykalnej z 1810 r. z aktem urodzenia Fryderyka Chopina [w:] *Akt urodzeń, małżeństw, zeyścia 1810 r.*, ADŁ, k. 6v i 7.
- **49 – 50.** Dwie strony magazynu modowego z modą dla niemowląt z 1810 r. [w:] *Modes de Paris. Costumes d'enfans: [estampe]*, [s.n.] (Paris), 1810, Gallica [biblioteka cyfrowa Biblioteki Narodowej Francji]), k. 13 i 20.
- **51 – 52.** Kopia rękopiśmienna odpisu aktu urodzenia Fryderyka Chopina, Warszawa, 31 marca 1909 r. NIFC, nr inwent. M/135.
- **53.** *Fryderyk Skarbek w 1837 r.*, Piwarski A. (1817–1870), [Warszawa]: w Lit. Bułakowskiego i Komp., 1837 r., BN, sygn. G.6205.
- **54.** Portret Anny Emilii Wiesiołowskiej z domu Skarbek, NIFC, dostęp 16 kwietnia 2025 r.: https://chopin.nifc.pl/pl/chopin/osoba/6578_wiesiolowska_anna-emilia.
- **55.** Poczta z reprodukcją fotografii Dorysa J. B. przedstawiającej zegarek Fryderyka Chopina, druk, papier, Instytut Fryderyka Chopina, RSW *Prasa*, Warszawa, 1949 r., NIFC, sygn. MCPocz/278.
- **56.** Tablica upamiętniająca chrzest Fryderyka Chopina w brochowskim kościele fot. Walczewski J., APB.
- **57.** *Akt urodzenia nr 191 ks. Tomasza Bielawskiego z 9 grudnia 1850 r.* [w:] *Duplikat akt religijno-cywilnych parafii Rawa na rok 1850*, APŁ, sygn. 39/1643/0/-/39, k. 32v.
- **58.** Kościół w Brochowie przed zniszczeniami I wojny światowej, 1903 r., fot. IHSUJ, cyfrowa kopia APB.
- **59.** Kościół w Brochowie w 1916 r., fot. Wojciechowski J., ISPAN, cyfrowa kopia ze zbiorów APB.

SPIS ILUSTRACJI

- **60.** Zniszczone wnętrze nawy głównej kościoła w Brochowie, 1916 r. fot. ISPAN, cyfrowa kopia ze zbiorów APB.
- **61.** Widok zniszczeń kościoła od środka, na wejście zachodnie w częściowo zburzonym murze fasady, z zachowanymi fragmentami ołtarzy, rzeźbami, tablicami inskrypcyjnymi i kartuszami, 1916 r. fot. ISPAN, cyfrowa kopia ze zbiorów APB.
- **62.** Plebania i kaplica zbudowana przez ks. Poskrobko z gruzów kościoła w Brochowie, fot. *Kronika Parafialna 1946-1976*, ABP, b. sygn.
- **63.** Odezwa ks. Czesława Osziela do Polonii (wydrukowana najpewniej w okresie od 1927 do 1929 r. w sochaczewskiej drukarni Szytenhelma), fot. ze zbiorów Przygoda – Milczarek M.
- **64.** Dokument, upamiętniający konsekrację kościoła 18 sierpnia 1929 r., a tym samym jego odbudowę w latach 1924 – 1929, fot. APB.
- **65.** Brochów z lotu ptaka, przed 1934 r., fot. ISPAN, cyfrowa kopia ze zbiorów APB.
- **66.** Ks. Jan Zieliński podczas uroczystości na cmentarzu parafialnym w Janowie, 2019 r., fot. Przygoda – Milczarek M.
- **67.** Wnętrze kościoła w Brochowie sprzed zniszczeń I wojny światowej, 1903 r., fot. IHSUJ, cyfrowa kopia ze zbiorów APB.
- **68.** Wnętrze kościoła w Brochowie po remoncie w latach 2007 – 2009, fot. Walczewski J., APB.
- **69.** Polichromia w kościele w Brochowie po rekonstrukcji w trakcie remontu 2007 – 2009, fot. Walczewski J., APB.
- **70.** Figura św. Dominika z ołtarza głównego kościoła w Brochowie, fot. Walczewski J., APB.
- **71.** Figura św. Katarzyny ze Sieny z ołtarza głównego kościoła w Brochowie, fot. Walczewski J., APB.
- **72.** Neogotycka chrzcielnica z kościoła w Brochowie, 1916 r., fot. ISPAN, cyfrowa kopia ze zbiorów APB.
- **73.** Współczesna chrzcielnica z kościoła w Brochowie, 2024 r., fot. Kruczyk J., ze zbiorów Przygoda-Milczarek M.
- **74.** Ks. Paweł Olszewski i Marta Przygoda – Milczarek w trakcie wydarzenia *Urodziny Paderewskiego*, organizowanego przez Dom Urodzenia Fryderyka Chopina i Park w Żelazowej Woli, 2018 r., fot. Kazur M., NIFC.
- **75.** Tablica upamiętniająca remont kościoła w latach 2007 – 2009, fot. Walczewski J., APB.

BIBLIOGRAFIA

Źródła:

Archiwum Diecezjalne w Łowiczu:

- *Akt chrztu nr 2 Fryderyka Chopina z 23 kwietnia 1810 r. [w:] Liber baptisatorum ecclesiae parochialis Brochoviensis 1802 – 1814, k. 414.*
- *Akt chrztu nr 26 Franciszki Sak z 20 lutego 1811 r. [w:] Liber baptisatorum ecclesiae parochialis Brochoviensis 1802 – 1814, k. 35.*
- *Akt chrztu nr 3 Justyny Józefy, córki Rozalii Kunkowej z 8 maja 1810 r. [w:] Liber baptisatorum ecclesiae parochialis Brochoviensis 1802 – 1814, k. 414.*
- *Akt chrztu nr 4 Ferdynanda Karola Strzeleckiego z 22 maja 1810 r. [w:] Liber baptisatorum ecclesiae parochialis Brochoviensis 1802 – 1814, k. 414.*
- *Akt ślubu nr 1 Macieja Wolickiego i Agnieszki Skarbkówny z 18 czerwca 1804 r. [w:] Liber copulorum ecclesiae parochialis Brochoviensis 1802 – 1825, k. 409.*
- *Akt ślubu nr 2 Mikołaja Chopina i Justyny Krzyżanowskiej z 28 czerwca 1806 r. [w:] Liber copulorum ecclesiae parochialis Brochoviensis 1802 – 1825, k. 410.*
- *Akt ślubu nr 43 Ludwiki Chopin i Józefa Kalasantego Jędrzejewicza z 22 listopada 1832 r. [w:] Księga małżeństw parafii Brochów z lat 1826 – 1843, k. 90v.*
- *Akt urodzenia nr 12 Franciszki Sak z 20 lutego 1811 r. [w:] Akta urodzenia, małżeństwa, zeyścia parafii Brochów 1812 r., k. 3v.*
- *Akt urodzenia nr 141 Juliusza Marylskiego z 26 grudnia 1811 r. [w:] Akta urodzenia, małżeństwa, zeyścia parafii Brochów 1811 r., k. 36.*
- *Akt urodzenia nr 34 Fryderyka Chopina z 23 kwietnia 1810 r. [w:] Akt urodzeń, małżeństw, zeyścia 1810 r., k. 6v i 7.*
- *Akt zgonu nr 10 ks. Jana Duchnowskiego z 24 lutego 1822 r. [w:] Akta urodzenia, małżeństwa, zeyścia w parafii brochowskiej w gminie teyże w roku tysiąc ośmsetnym dwudziestym drugim, k. 66v-67.*
- *Akt zgonu nr 21 Michała Skarbka z 27 lipca 1834 r. [w:] Akty zmarłych w roku 1833 do 1851, k. 48.*
- *Akt zgonu nr 64 ks. Kacpra Jarkiewicza z 14 listopada 1843 r. [w:] Akty zmarłych w roku 1833 do 1851, k. 213.*
- *Akta małżeństwa 1826 – 1843.*
- *Akta urodzenia, małżeństw, zeyścia 1810 r.*
- *Liber baptisatorum ecclesiae parochialis Brochoviensis 1802 – 1814.*
- *Liber copulorum ecclesiae parochialis Brochoviensis 1802 – 1825.*

Archiwum Główne Akt Dawnych:

- *Lustracya Starostw i Krolewszczyzn w Powiecie Rawskim Ziemi Gostyńskiej leżących w Roku 1789 odbyta, sygn. 1/7/0/9/172.*

BIBLIOGRAFIA

Archiwum Państwowe w Łodzi:

- *Akt urodzenia nr 191 ks. Tomasza Bielawskiego z 9 grudnia 1850 r. [w:] Duplikat akt religijno-cywilnych parafii Rawa na rok 1850, sygn. 39/1643/0/-/39, k. 32v.*

Archiwum Państwowe w Warszawie Oddział w Grodzisku Mazowieckim

- *Akt zgonu nr 39 Eustachego Marylskiego z 4 sierpnia 1871 r. [w:] Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej Brwinów: zgonu 1871 r., sygn. 73/88/0/-/91, k. 69.*

Archiwum Parafialne w Brochowie:

- *Kronika rzymsko-katolickiej parafii św. Rocha w Brochowie 1946 – 1974, b. sygn.*

Mapy:

- *Mappa szczegulna wojewodztwa rawskiego: zrzadzona z innych wielu mapp mieyscowych tak dawniey iak i swiezo odrysowanych tudziesz goscincowych i niewatpliwych wiadomosci wszystko wedlug regul geograficznych i obserwacyi astronomicznych, Karol de Perthées (1740 – 1815), [Paris : s.n.], 1806 r. , BN, sygn. ZZK 3 831.*
- *Mappa Xięstwa Warszawskiego: dziesięć departamentów podzielonych w sto powiatów [...], Kraków: [s.n.], 1811 r. , BN, sygn. ZZK 1 664.*

Opracowania:

- Albán Juárez M., Sławińska-Dahlig E., *Polska Chopina: przewodnik po miejscach związanych z pobytem kompozytora*, Warszawa 2007.
- Czartkowski A., Jeżewska Z., *Fryderyk Chopin*, Warszawa 2013.
- Dobrowolski K., *Znaczenie metryk kościelnych dla badań naukowych [w:] Rocznik Towarzystwa Heraldycznego we Lwowie*, R. 1920, t. 5, s. 90 – 110.
- Dziadek M. *O polskich biografiach Chopina w XIX w.*, Warszawa 2019.
- *Fryderyk Franciszek Chopin*, NIFC, [dostęp na 22 marca 2025: https://chopin.nifc.pl/pl/chopin/etap-zycia/1_fryderyk-franciszek-chopin].
- Kociszewski A., *Pod panowaniem zaborców i w Księstwie Warszawskim [w:] Dzieje Mazowsza: lata 1795-1918*, T. III, pod red. Szczepańskiego J., Pułtusk 2012, str. 27-79.
- *Korespondencja Fryderyka Chopina*, T. 2, cz. 1, 1831 – 1838, zebrali, opracowali i opatrzili komentarzami Helman Z., Skowron Z., Wróblewska – Straus H., Warszawa 2017.
- *Kronika Emigracji Polskiej*, t. 7, Paryż 1838.
- Kubicki F. P., *Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i ojczyzny w latach 1861-1915 : materiały z urzędowych świadectw władz rosyjskich, archiwów konsystorskich, zakonnych i prywatnych. Cz. 1, Dawne Królestwo Polskie. T. 1, Okólniki rządu rosyjskiego, krępujące wolność Kościoła, diecezje: kielecka i kujawsko-kaliska*, Sandomierz 1933.
- Kwiatkowski B., *Dzieje Sochaczewa. T. 4, Czas zaborów (1793 – 1918), Cz. 1, Od II rozbioru Polski do wybuchu powstania styczniowego (1793 – 1863)*, Sochaczew 2018.

BIBLIOGRAFIA

- Mysłakowski P., Sikorski A., *Anna Emilia Wiesiołowska*, październik 2006 [dostęp na 22 marca 2015: https://chopin.nifc.pl/pl/chopin/osoba/6578_wiesiolowska_anna-emilia].
- Mysłakowski P., Sikorski A., *Chopinowie. Krąg rodzinno – towarzyski*, Warszawa 2005.
- Mysłakowski P., Sikorski A., *Data urodzenia Chopina*, [dostęp 22 marca 2025: https://chopin.nifc.pl/pl/chopin/etap-zycia/2_fryderyk-franciszek-chopin].
- Mysłakowski P., Sikorski A., Fryderyk Skarbek, kwiecień 2007 [dostęp 22 marca 2025: https://chopin.nifc.pl/pl/chopin/osoba/2638_skarbek_fryderyk].
- Mysłakowski P., Sikorski A., *Justyna Chopin*, styczeń 2006 [dostęp 22 marca 2025: https://chopin.nifc.pl/pl/chopin/osoba/6362_chopin_justyna].
- Mysłakowski P., Sikorski A., *Ludwika Jędrzejewiczowa (z d. Chopin)*, maj 2006, [dostęp 22 marca 2025 r.: https://chopin.nifc.pl/pl/chopin/osoba/616_jedrzejewiczowa-z-d-chopin_ludwika].
- Mysłakowski P., Sikorski A., *Ludwika Skarbek*, lipiec 2006 [dostęp 22 marca 2025 r.: https://chopin.nifc.pl/pl/chopin/osoba/6645_skarbek_ludwika].
- Mysłakowski P., Sikorski A., *Michał Chopin*, styczeń 2006 [dostęp 22 marca 2025 r.: https://chopin.nifc.pl/pl/chopin/osoba/6363_chopin_mikolaj].
- Mysłakowski P., Sikorski A., *Michał Skarbek*, lipiec 2006 [dostęp 22 marca 2025 r.: https://chopin.nifc.pl/pl/chopin/osoba/6645_skarbek_ludwika].
- Mysłakowski P., Sikorski A., *Okoliczności urodzin Fryderyka Chopina. Co mówią źródła* [w:] *Ruch Muzyczny*, 2002, nr 20, str. 28–34.
- *Rok 1809*, [dostęp 22 marca 2025 r.: https://chopin.nifc.pl/pl/chopin/etap-zycia/4_rok-1809].
- *Rok 1810*, [dostęp 22 marca 2025 r.: https://chopin.nifc.pl/pl/chopin/etap-zycia/3_rok-1810].
- Nowaczyk F. H., *Chopin w podróży: glosy do biografii*, wpraw. i red. Mysłakowski P., Warszawa 2013, str. 15–77.
- *Pamiętniki Fryderyka hrabiego Skarbka*, oprac. Mysłakowski P., NIFC, Warszawa 2009.
- Przygoda-Milczarek M., *Brochów – dzieje polityczne i społeczeństwo od XVI do XIX w.*, Brochów 2016, mps.
- *Raporty Szkoły Podwydziałowej Pułtuskiej składane Szkole Głównej Koronnej w latach 1778–1789*, wyd. Wierzbowski T., Warszawa 1903.
- Rokowski Z., *Obronny kościół w Brochowie i jego odbudowa* [w:] *Ochrona zabytków sztuki: czasopismo poświęcone nad zabytkami inwentaryzacji i geografii zabytków*, red. Remer J., zeszyt 1–4, cz. 1, Warszawa 1930–1931, str. 103–114.
- Skiełczyński Z., *Dawny Brochów*, Leszno 1993.
- Stefanowski M., *Na marginesie katalogu archidiecezji warszawskiej z roku 1935 r.* [w:] *Studia Theologica Varsaviensia*, R. 30, nr 1, 1992, s. 155–224.
- *Świętej Pamięci ks. Tomasz Bielawski* [w:] *Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie: miesięcznik duchowieństwa Archidiecezji Warszawskiej*, Rok XXVI, marzec 1936, nr 3, str. 170–171.

BIBLIOGRAFIA

- Szczepański J., *Wojny napoleońskie na terenie powiatu gostynińskiego (1806 – 1812), zasoby interentowe.*
- Wąsicki J., *Ziemi polskie pod zaborem pruskim. Prusy Południowe 1793 – 1806: studium historycznoprawne*, Wrocław 1957.
- Wiśniewski G., *Balakiriew w Warszawie i Żelazowej Woli: w hołdzie Chopinowi*, Warszawa 2011.
- *Wizytacja pasterska i konsekracja kościoła w Brochowie* [w:] *Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie: miesięcznik duchowieństwa Archidiecezji Warszawskiej*, Rok XIX, sierpień–wrzesień 1929, nr 8–9, str. 300–301.
- Wojtkiewicz M., *Żelazowa Wola: dzieje domu Chopina*, Warszawa 2010.
- Zamoyski A., *Chopin: książę romantyków*, Warszawa 2010.
- Żmudziński J., *Brochów: miejsce chrztu Fryderyka Chopina*, Kraków 2010.

Marta Przygoda – Milczarek jest doktorem nauk humanistycznych w zakresie historii, absolwentką Wydziału Nauk Historycznych i Społecznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. W 2016 r. uzyskała tytuł doktora na podstawie rozprawy naukowej pt. *Brochów – dzieje polityczne i społeczeństwo od XVI do XIX w.* Obecnie pracuje w Muzeum Kolei Wąskotorowej w Sochaczewie. Od urodzenia mieszka w gminie Brochów, w powiecie sochaczewskim. Jej badania naukowe koncentrują się na historii Mazowsza, ze szczególnym uwzględnieniem ziemi sochaczewskiej.

Marta ma na koncie liczne artykuły naukowe oraz referaty wygłaszane na konferencjach, które poruszają takie tematy, jak historia klasztoru i konwentu dominikanów w Łowiczu, bractwo kościelne św. Rocha w Brochowie oraz dzieje proboszczów brochowskich. Jej największą pasją jest gromadzenie źródeł i odniesień dotyczących jej małej ojczyzny. Jest jednym z członków założycieli oraz prezesem Stowarzyszenia *Konfraternia św. Rocha*.

ISBN 978-83-973589-0-4

9 788397 358904

